

T. C.

MALTEPE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

KLİNİK PSİKOLOJİ PROGRAMI

ZORUNLU GÖÇ İLE BAĞLANMA VE KİŞİLİK
ÖZELLİKLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MELVİN KAVAK

131106109

Danışman Öğretim Üyesi:

Yrd. Doç. Dr. Dilek ÇELİK

İSTANBUL, 2017

T. C.

MALTEPE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

KLİNİK PSİKOLOJİ PROGRAMI

ZORUNLU GÖÇ İLE BAĞLANMA VE KİŞİLİK
ÖZELLİKLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MELVİN KAVAK

131106109

Danışman Öğretim Üyesi:

Yrd. Doç. Dr. Dilek ÇELİK

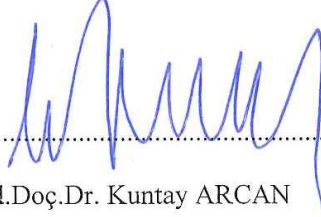
İSTANBUL, 2017

T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

21.08.2017 tarihinde tezinin savunmasını yapan 13 11 06 109 numaralı Melvin GİRAY'a ait "Zorunlu Göç ile Bağlanma ve Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki" başlıklı çalışma, Jürimiz Tarafından Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, Psikoloji (Klinik Psikoloji) Tezli Yüksek Lisans Programında Yüksek Lisans Tezi Olarak **Oy Birliği/Oy Çokluğuyla** Kabul Edilmiştir.

Yrd.Doç.Dr. Dilek ÇELİK
(Danışman)

Yrd.Doç.Dr. Kuntay ARCAN

(Üye)

Yrd.Doç.Dr. Melis Seray ÖZDEN
(Üye)

YEMİN METNİ

06/09/2017

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Zorunlu Göç İle Bağlanma Ve Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki” adlı çalışmanın, proje safhasından sonuçlanmasına kadar olan bütün süreçlerinde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın tarafımda yazıldığını ve yararlandığım bütün eserlerin “Kaynakça”da gösterilenlerden oluştuğunu, “Kaynakça”da yer alan bu eserlerden metin içinde atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve onurumla doğrularım.

Öğrenci Numarası
131106109
Adı-Soyadı
Melvin Kavak
İmza

ZORUNLU GÖÇ İLE BAĞLANMA VE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

ÖZET

Tezin amacı, zorunlu göç ile bağlanma stilleri ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Çalışma örneklemini, Bulgaristan'dan Türkiye'ye zorunlu göç eden Türkler ile Eski Yugoslavya'dan göç etmek zorunda kalarak Türkiye'ye gelen Türk ve Boşnaklardan (n = 186) oluşmaktadır. Araştırmada, Demografik Bilgi Formu, Hacettepe Kişilik Envanteri (HKE) ve İlişki Ölçekleri Anketi (İOA) kullanılmıştır. Verilerin Analizinde, SPSS 22.0 programı kullanılmıştır. Tek yönlü Anova analizinde grupların homojenliği incelenerek varyansların eşit dağılmadığı durumlarda Anova analizi, homojen olmayan dağılımlar için Brown- Forsythe analizi kullanılmıştır. Hangi gruplar arasında nasıl bir fark olduğunu anlamak için post- hoc tamamlayıcı istatistiklerinin analizine başvurulmuştur. Elde edilen bulgulara göre, zorunlu göç ile kişilik özelliklerinin duygusal kararlılık ($f = 1.78, p < 0.05$) ve aile ilişkileri ($f = 5.25, p < 0.05$) alt boyutlarının anlamlı derecede ilişkili olduğu gözlenmiştir. Zorunlu göç ve bağlanma stilleri arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır. Demografik değişkenlere göre (göç edilen ülke, geride bırakılan taşınmaz varlığı, gelinen ülkeye dair dil bilgisi, gelinen ülkeye ait hissetmek, göç yaşı, göç sonrası ekonomik durum) bağlanma stilleri ve kişilik özellikleri ilişkisi araştırılmıştır. Sonuçlar ilgili literatur doğrultusunda tartışılarak, sınırlılıklara yer verilmiş ve gelecek araştırmalar için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Zorunlu Göç, Kişilik Özellikleri, Bağlanma Stilleri

THE RELATION BETWEEN FORCED MIGRATION ATTACHMENT AND PERSONALITY TRAITS

ABSTRACT

The purpose of the study is to compare migration to attachment styles and personal traits. The study sampling are Turks who migrated forcefully from Bulgaria and Turks and Bosnians (n=186) who migrated forcefully from Yugoslavia. In the research Demographic Information form Hacettepe Personality Inventory (HPI) and Relationship Scale Survey (RSS) was used. As for the analyzing the data SPSS 22.0 was used. Groups homogeneity was examined in one way Anova analysis. If variants are not equally distributed Anova analysis was used. Brown- Forsythe analysis was used for non homogeneous distribution. To understand the differences between the groups post- hoc complementary statistics analysis was used. According to the obtained findings, forced migration and personal characteristics sub dimensions emotional stability ($f = 1.78$, $p < 0.05$) and family relations ($f = 5.25$, $p < 0.05$) were observed to have a meaning correlation between forced migration and attachment styles. According to the demographic variables (the country migrated, the real estate left behind, the language of the hosting country, feeling belonging to the host country, the age of migrant, the economical status after migration) the correlation between attachment styles and personal traits were studied. The results were argued according to the related literature, limitations were included and suggestions were given for the future reference.

Key Words: Forced migration, Personality traits, Attachment style

ÖNSÖZ

1989 yılında, henüz dört yaşındayken ailem ve akrabalarımın Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç ettim. Göç sürecine bağlı olarak yaşadıklarımız, gözlemlediklerimiz ve deneyimlediklerimizin şu an olduğum kişiye büyük katkısı olduğunu düşünüyorum. İster gelişim aşamasında, ister yetişkin olarak göç edilsin bu sürecin herkesin için çok zor olduğuna ve 'Eğer göç etmeseydik hayat nasıl olurdu?' sorusunu kendine sormayan bir göçmen olamayacağına inanıyorum. Yaşam akıp giderken herşey rayına otursa da aslında kendi vatanına da göç etse, her göçmenin 'göçmen' olduğunu hiç unutmadığını biliyorum.

Öncelikle, bu konuyu önerdiğim birçok konu içinde fark ederek beni yönlendiren süpervizörüm Yrd. Doc. Dr. Esin Uzun Oğuz'a desteğini hiç esirgemediği için minnettarım. Hayatımızın bir noktada tekrar kesişmesini umarım. Tez ile ilgili en zor zamanlarımda ise destek olmayı kabul eden tez danışmanım Yrd. Doc. Dr. Dilek Çelik'e teşekkürü bir borç bilirim.

Hayatının her anında benim için koşturan ve veri toplama aşamasında da çok yardımcı olan anneme öncelikle bunun için, sonrasında 'Ben olsaydım asla başaramazdım.' dediklerimi başararak bana ilham oldukları için annem Ayşe Giray ve babam Edil Giray'a ailemize kazandırdıklarından dolayı teşekkür ediyorum.

Bu süreçte makale çevirilerimde ve arayışlarımda yardımını esirgemeyen ablam Sena Giray ve Hande Cedimoğlu'na, cesaretlendirici konuşmaları için hayat arkadaşım Göker Kavak'a, destek, yardım ve anlayışları için iş ortaklarım Ece Erdemgil ve Mafiret Beziroğlu'na teşekkür ediyorum.

Son olarak, çalışma sırasında bana motivasyon olan kızım Mira Ece Kavak'a teşekkür ediyorum. Hepinize sonsuz teşekkürler iyi ki varsınız.

Bu çalışmayı, zorunlu göçü bana kalırsa en zor şekilde deneyimlemek durumunda kalan anneannem Hafize Vatan, dedem Şükrü Vatan ve babaannem Fatma Giray'a adıyorum.

Mayıs, 2017

Melvin Kavak

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR	viii
SİMGELER LİSTESİ	ix
TABLolar LİSTESİ	x
1.GİRİŞ.....	1
1.1. Göç ve Zorunlu Göç.....	4
1.2. Bulgaristan ve Yugoslavya'dan Zorunlu Göç.....	7
1.2.1. Bulgaristan'dan Türkiye'ye Zorunlu Göç.....	7
1.2.2. Yugoslavya, Bosna-Hersek'ten Türkiye'ye Türk ve Boşnak Göçü....	10
1.3.Göç ve Psikopatoloji.....	13
1.3.1. Zorunlu Göç, Psikopatoloji ve Kişilik.....	16
1.3.2. Zorunlu Göç, Psikopatoloji ve Bağlanma.....	21
1.3.3.Göç ve Psikopatoloji Üzerine Yapılmış Bazı Çalışmalar.....	26
1.4. Araştırma Amacı.....	33
1.5. Araştırmanın Önemi.....	33
1.6 Araştırma Soruları ve Hipotezler.....	35
1.6.1. Araştırma Soruları.....	35
1.6.2. Araştırma Hipotezleri.....	35
2.YÖNTEM.....	36
2.1. Örneklem.....	36
2.2. Veri Toplama Araçları.....	39
2.2.1. Demografik Bilgi Formu.....	39
2.2.2. Hacettepe Kişilik Envanteri.....	39
2.2.3.İlişki Ölçekleri Anketi.....	43

2.3. İşlem.....	44
2.3.1. Veri Toplama.....	44
2.3.2. Verilerin Çözümlemesi.....	45
3. BULGULAR.....	46
3.1. Zorunlu Göç Değişkenine Göre Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması	46
3.2. Göç Edilen Ülke Değişkenine göre Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması	48
3.3. Göç Yaşı Değişkeninde Göre Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması	50
3.4. Göç Esnasında Geride Bırakılan Taşınmaz Mal Varlığı Değişkenine Göre Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması.....	52
3.5. Göç Esnasında Türkçe Bilgisi Değişkenine göre Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması.....	54
3.6. Aidiyet hissi Değişkenine göre Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması	57
3.7. Ekonomik Zorluk Yaşama Değişkenine göre Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması.....	59
4. TARTIŞMA.....	62
4.1. Sınırlılıklar.....	69
4.2. Öneriler.....	70
5. KAYNAKLAR.....	72
6. EKLER.....	88
EK A: Bilgilendirilmiş Onam Formu.....	87
Ek B: Demografik Bilgi Formu.....	88
Ek C: Hacettepe Kişilik Envanteri.....	91
Ek D: İlişki Ölçekleri Anketi.....	103
Özgeçmiş.....	106

KISALTMALAR

- HKE** : Hacettepe Kişilik Envanteri
AE : Antisosyal Eğilimler
Aİ : Aile İlişkileri
DK : Duygusal Kararlılık
GU : Genel Uyum
KG : Kendini Gerçekleştirme
KU : Kişisel Uyum
NE : Nevrotik Eğilimler
PB : Psikotik Belirtiler
Sİ : Sosyal İlişkiler
SN : Sosyal Normlar
SU : Sosyal Uyum
İÖA : İlişki Ölçekleri Anketi
UAD : Uluslararası Adalet Divanı

SİMGELER LİSTESİ

- \bar{x} : Ortalama
SS : Standart Sapma
N : Toplam Sayı
p : Anlamlılık Düzeyi
BF: Brown-Forsythe

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Örneklemin Demografik Özellikleri.....	37
Tablo 2. Göç Durumu Değişkenine Göre Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması.....	47
Tablo 3. Göç Edilen Ülke Değişkenine Göre Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması.....	49
Tablo 4. Göç Yaşı Değişkenine Göre Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması.....	51
Tablo 5. Geride bırakılan Taşınmaz Varlığı Değişkenine Göre Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması.....	53
Tablo 6. Katılımcıların Türkçe Bilgisi Değişkenine Göre Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması.....	56
Tablo 7. Göç Eden Katılımcıların Aidiyet Hissi Değişkenine Göre Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması.....	58
Tablo 8. Zorunlu Göç Sonrası Ekonomik Zorluk Yaşama Değişkenine Göre Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması.....	60

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Göç, kişilerin yaşadıkları coğrafi bölgeden başka bir bölgeye yerleşmesidir. Bir ülkeden başka bir ülkeye göç, uluslararası göç olarak tanımlanır. Aynı ulus içinde gerçekleşen göç ise iç göçtür (Göker, 2005). Göç kişilerin kendi istekleri ile olmadığı, bu yer değiştirmeye zorunda bırakıldıkları durumda ise zorunlu göç olarak tanımlanır (Yapıcı, 2008). İnsanlar çok eski çağlardan beri yaşadıkları toprakların verimsizliği, güvenilmezliği, gerekli yaşam standartlarını yakalayamamalarına sebep olan etkenler dolayısıyla kendilerine daha iyi yaşam standardı sağlayabilmek amacıyla yeni topraklar aramış ve oraya yerleşmişlerdir (Yorulmaz, 2012). Bazı durumlarda da yaşadıkları yerlerdeki politik, dini uyuşmazlıklar, savaş ya da milliyetçi tutumlar nedeni ile hem yaşam kaliteleri düşmüş hem de zorunlu olarak göç etmek durumunda bırakılmışlardır (Kan, 2013). Kişiler göç ettiklerinde değişen tek şey coğrafi bölge olmaz, coğrafi bölgenin değişimi ile kültür ve yaşam alanı da değişmektedir (Yorulmaz, 2008). Bunun anlamı ise göçmenlerin farklı dil, din, ulus, iklim, gelenek ve adetler ile karşı karşıya kalabilecekleridir (Şahinbaş, 2007). Göçmenler öncelikle bu değişimleri gözlemler daha sonrasında kendi alıştıkları kültürel değerler ile karşılaştırarak, göç ettikleri yere kültürel kimliklerinin ne kadar uyum sağlayabileceklerine dair düşünceler geliştirirler (Yapıcı, 2008). Göç edilen yerin kültürel değerlerini öğrenip, uyum sağlamaya çalışırken bir diğer yandan kişiler yeni vatanlarında yeni bir hayat kurmak ve eski yaşamsal standartlarına da ulaşmaya çalışmaktadırlar (Yapıcı, 2008). Yaşam standardı, kişinin sahip olduğu sağlık, mülkiyet, eğitim, gıda, sosyal ve kültürel olanakları kapsamıdır (Ekşi, 2012). Bu süreçte yaşanan kaygılar, başarısızlıklar sebebiyle göçmenlerin eski yaşam standartlarına ulaşmasını zorlaştıracağı düşünülebilir. Kimi eski yaşam standartlarına hiç ulaşamayabilir. Kimi eski yaşam standardını yakalasa dahi geldiği yerde ulaşmayı hedeflediği statü ve maksimum yaşam standardı beklentisine erişemeyebilir. Eski yaşam standardına

ulaşamayan göçmen geldiği yerdeki mevki, sosyal statü, ailedeki yeri gibi kazanmış olduğu rollerden aşağı bir konumda kaldığından kendine güveni, saygısı azalabilir. Göçmenlerin sıklıkla yalnızlık, sosyal izolasyon, ötekileşme, kendini değersiz görme, düşük benlik saygısı gibi duygularla beraber ayrıca aile işlevlerinde bozukluk, yaşamları ile ilgili kararları kontrol edememe gibi durumlar yaşadıkları gözlenmiştir (Tuzcu ve Bademli, 2014). Bu duygu ve durumlar göçmenin kendiliğini sorgulamasına, suçlamasına, kendine güven kaybına, mutsuzluğa ve umutsuzluğa sebep olurken böylece kişinin psikolojik işleyişi bozulabilir (Kan, 2013).

Kişilerin girmiş oldukları yeni çevrede kendilerini anlamlı bulmaları; kişilik özelliklerinin yeni yapı içinde anlamlı olması, gelecekteki yaşamsal hedeflerinden uzaklaşmamları ve kendiliklerini sürdürebilmelerinin gerekli olduğu düşünülebilir. Kendilik; kişinin kendini nasıl gördüğüdür (Aslan, 1992). Bu yüzden hedefledikleri kendiliklerinden uzaklaştıkça tehdit altında hissedebilir ve çevresel bir tehdit altında olduklarını düşündüklerinde ise stres yaşayabilecekleri düşünülebilir. Yaşanılan stres, gelecek kaygısı, varoluş kaygısı, belirsizlik hissi, kendiliğin sorgulanması kişilerde; travma sonrası stres bozukluğu, yeme bozuklukları, kaygı bozuklukları gibi psikolojik işleyişlerini etkileyen çeşitli patolojiler yaşamalarına sebep olmaktadır (Lönnqvist, Leikas, Mähönen ve Jasinskaja-Lahti, 2015). Göçmenin yaşadığı bu durum hem göçü onunla deneyimleyen çevresini, hem de deneyimlemese bile onun yetiştirdiği kişilik yapılanması devam eden çocuklarını ve hatta onların çocuklarının da dolaylı yoldan göçten etkilenmesine sebep olabileceği düşünülebilir. Kişiliğin oluşumunda her ne kadar kalıtım ve biyolojik özellikler etkili olsa da toplum, gelenek, adet gibi zamanla öğrenilen, alışkanlığa dönüşen etkenler kişiliğin oluşumunu asıl etkileyen faktörlerdir (Maslow, 1943). Bu sebeple yaştan bağımsız, olumlu ya da olumsuz yönde bakmaksızın, göçü birebir deneyimlememiş ikinci hatta üçüncü kuşağın bile göç fenomeninden etkilenebileceği düşünülebilir (Dillon ve Walsh, 2012). Zamanla öğrenilen, alışkanlığa dönüşen etkenler buldukları çevreye kişinin ait hissetmesine sebep olur, bu aidiyet aynı zamanda kendisini bildik ve güvende hissetmesine sebep olmaktadır (Göker, 2015). Yeni çevrede yaşam standartlarını ve kendiliğini gerçekleştirmeye çalışan kişi bu süreçte kendisinin nereye ait olduğunu ya da olacağını sorgularken yaşadığı belirsizlik, güvensizlik çok güçlü olabilmektedir (Yorulmaz, 2012). Bu belirsizlik ve güvensizlik hissinin

gelecekte kuracağı ilişkiler, hatta yetiştirdiği bireylerin kuracağı ilişkiler üzerinde de etkili olabileceği düşünülebilir. Bu sebeple göçmenin ruh sağlığı hem kişisel hem de toplumsal bir mesele olarak düşünülebilir.

Türkiye büyük göç dalgalarına maruz kalmış ve kalmaya devam etmektedir. Buna bağlı olarak göç fenomenini sürekli olarak yaşayan bir ülkede göçmenlerin psikolojik olarak nasıl etkilendiklerini ya da etkilenmediklerini anlamaya çalışmak hem onlar hem onların çocukları hem de toplum adına oldukça önemli olduğu düşünülebilir. Göçün kişiler üzerinde sadece psikopatolojik etkileri olmayıp, kişilik ve bağlanma stilleri üzerindeki etkisi sebebiyle psikopatolojilere sebep olduğu düşünülebilir. Bu düşünceden hareketle çalışmada, zorunlu göçün kişilik özellikleri ve bağlanma stilleri ile ilişkisi üzerinde durulacaktır.

Çalışmanın birinci kısmında; Göç ve zorunlu göç, Bulgaristan'dan zorunlu Türk gölü ile Yugoslavya ve Bosna- Hersek' ten Boşnakların ve Türklerin zorunlu göç etmelerine sebep olan durumlar genel tarihsel çerçeve içinde anlatılmıştır. Sırayla, göç ve zorunlu göçün, psikopatolojiye olası etkileri, göç, kişilik ve psikopatoloji, göç, bağlanma ve psikopatoloji ilişkileri kuramsal çerçeve ile desteklenerek ele alınmıştır. Daha sonra göç ile ilgili yapılmış bazı çalışmalardan örnekler verilmiştir. Bu sırayı araştırmanın amaçları, araştırmanın önemi, sınırlılıkları ve araştırma hipotezleri izlemektedir. Çalışmanın ikinci kısmı olan 'yöntem' bölümünde, araştırmanın örnekleminin özellikleri ve çalışma için kullanılan veri toplama araçları olan Demografik Form, Hacettepe Kişilik Envanteri ve İlişki Ölçekleri Anketi ölçüm araçları ayrıntılı olarak tanıtılmıştır. Sonrasında araştırmanın hipotezlerini değerlendirmek amacıyla kullanılan işlemlere ve analizlere yer verilmiştir. Çalışmanın üçüncü kısmı 'bulgular' bölümünde, analizlerden edilen bulgulara yer verilmiştir. Dördüncü ve son kısım olan 'tartışma' bölümünde; araştırmanın bulguları, literatürde konuya ilişkin daha önceki benzer araştırma bulguları çerçevesinde tartışılmış, araştırma sürecine dayanarak gelecek çalışmalar için önerilere yer verilmiştir.

1.1. Göç ve Zorunlu Göç

İlk çağlardan günümüze göç, insanlık tarihi için önemli bir olgu olmuştur, Türkiye de toplum olarak Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren göç ile iç içe yaşamıştır (Kirişçi, 2005). Göç, en genel anlamıyla bir yerden bir yere yer değiştirme olarak tanımlanırken, bu tanıma eklenecek kavramlar gerçek anlamıyla yaşanan göçü tanımlayabilmektedir .Bu kavramlar; göçün gerçekleşme şekli, alanı, akışı, sebebi, türü ve süresini vurgulamaktadır. (Yapıcı, 2008). Göçün gerçekleşeceği yer alan sınırları, uluslararası ise dış, uluslararası sınırlar içinde ise iç göç olarak tanımlanmaktadır (Gökdere, 1978).

Bireysel kararlar ile göç edilebileceği gibi kitlesel kararlar ile toplu olarak göç edilebilir; bu da göçün akış boyutunu anlatmaktadır. Bir diğer kavram ise zamandır. Zaman sınırlı ise geçici, sınırlama yoksa kalıcı göç olarak tanımlanmaktadır. Kavramlardan bir diğeri de göçün yasadışı yollarla mı, yasal yollarla mı yapıldığını vurgulamaktadır (İhlamur ve Öner, 2012). İnsanlık tarihi, yüzyıllardır insanların ülkelerinden sürgün edildiği ya da kendilerinin kaçmak zorunda kaldıkları örneklerle doludur (Alissa ve Tousignant, 1997; Bakker, Oudenhoven ve Van der Zee, 2004; Bozkurt, 2012; Köksal, 2004; Lönnqvist, Leikas, Mähönen ve Jasinskaja-Lahti, 2015). Göçün 'nedeni' başka bir deyişle ne sebeple yapıldığı ise tanımlamada oldukça fark yaratabilir. Kişi kendi isteğiyle gönüllü olarak göç edebilir. Bunun yanı sıra, zorla yapılması sağlanan her durum zorunlu olarak ifade edildiği gibi, kişilerin kendi iradesi dışında başka irade tarafından bu zorunlu kılınmış, yaşanan bölgedeki, iklim koşulları yaşamı tehdit eden boyutlara ulaşmış, ekonomik, kültürel, psikolojik olarak yaşanan koşullar yaşanılmaz boyuta gelmiş, çeşitli baskı ve zulümlerle kişilerin sosyal varlıkları ya da savaş gibi fiziksel varlıklarını tehdit eden durumlarla karşı karşıya kalmış ise kişileri buldukları bölgeyi terk etmeye zorluyorsa bu göç zorunlu göç olarak tanımlanır (İhlamur ve Öner, 2012). Zorunlu göç kişinin doğup büyüdüğü ülke sınırları içinde gerçekleşebileceği gibi, bu sınırların dışına doğru da yaşanabilir. Ülke sınırları içinde yapılan göçe iç göç denirken, başka bir ülke sınırlarına göç etmek dış göç olarak tanımlanır (Göker, 2015).

Uzun zaman önce göç yazınına girmiş kavramlardan biri zorunlu göçtür. Savaşlar, krizler, deprem vb. doğal afetler sonucunda yaşanan zorunlu göç hareketleri 20. yüzyılda sayısal olarak ciddi biçimde artış göstermiştir (Şahinbaş, 2007). Zorunlu göç esnasında kişi sadece bulunduğu bölgeyi terk ederek yer değiştirmekle kalmaz aynı zamanda toplumda kazanmış olduğu rollerin de bir kısmını değiştirmek zorunda kalabilir. Bu sebeple zorunlu göçe maruz kalındığında değişen roller ve bunların kişilerin kendi inisiyatifleri dahilinde olmamasından kaynaklanarak yerleştikleri yeni bölgede kendilerini köksüz hissederler (Şahinbaş, 2007). Köksüzlük hissinin kişilerin psikolojileri üzerinde negatif etkileri olabileceği düşünülebilir. Uluslararası olarak yaşanan zorunlu göçlerde kişiler kendilerini her iki ülkeye de ait hissedemez, bu süreçte zihinsel ve fiziksel olarak yer bulmada zorlanırlar (Ekşi, 2012). Zihinsel olarak aidiyetini sorgulamak, kişinin kim olduğunu sorgulamasına sebep olabilir. Yeni girilen çevreye ait hissedebilmek için belli bir sürenin geçmesi kişilerin buldukları çevrede homojen hissetmeleri gerekir aksi takdirde kişiler sürekli olarak ait hissetmek ve görünmek için kendileri gibi davranmamak zorunda kalırlar (Yapıcı, 2008). Fiziksel olarak ise gerçekte hangi ülkeye ait olduklarını anlamaya çalışırken diğer taraftan girdikleri sosyal çevre tarafından da kabul görmek, kendilerine yeni yaşam alanı yaratmak için çabalarlar (Ekşi, 2012). Göçler sonucunda yaşanan her iki ülkeye de ait olamama, hangi kimliğe ait olduğunu netleştirememeye; kendisi tek bir uyruğa, köke ait olsa da kimliksizleşme kişilerde melezleşme duygusuna sebep olabilmektedir (Ekşi, 2002). Kimliksizleşmenin sebebi göç sonrası kişilerin kendiliklerini sorguladıkları, yeniden kim olduklarını ya da yeni çevreye uyum sağlamak için kim olabileceklerini deneyimledikleri süreçte kendilerine duydukları yabancılaşmadır. Buna eşlik eden melezleşme duygusu ise hiçbir yere ait hissedememenin telafisi olarak iki ülkeye de ait hissetmeyi ve yine de hep yabancı olmayı simgelediği düşünülebilir.

Göç edenin, yıllarca kendi varlığını anlamlandırdığı, alıştığı toplumda sosyal destek ağları göç hareketi sonucunda kopmak zorunda kalır. Varlığını sürdürmek adına yeni bir toplumda aynı, benzer, tatmin sağlayacak sosyal destek ağları kurması ve uyum sağlaması gerekir (Gün, 2006). Bunları yaparken kişi aynı zamanda yaşamsal sürekliliklerini sağlamak adına ekonomik sisteme uyum sağlamak ve sosyal sistemle baş etmek zorunda da kalmaktadır (Gün, 2006). Thomas Faist'e göre, göçmen, bir ülkeden diğerine yerleşmek amacıyla uygun bir zaman dilimi için

hareket eden kişiye karşılık gelmektedir. Farklı bir güç hiyerarşisinin işlediği, imtiyaz ve prestijin sistematik olarak farklılaştığı yeni bir hayata adım atan herkes için (yetişkin, genç, çocuk, kadın, erkek) göç, sarsıcı bir deneyim olma riskini taşımaktadır (Kümbetoğlu, 2012). Gün (2006), göçe maruz kalan ve bir şekilde temas eden herkesin çeşitli seviyelerde bu süreçten etkilenmesi kaçınılmazdır. Yeni bir yere göç etmek, yeni bir vatan benimseme ya da içselleştirme süreci kişinin daha önce belki de hiç sorgulamadığı kültürel kimliğine, kendiliğine dair sorular ortaya çıkarabilir. Kültürel kimliklerine dair sorular, kültürel değerleri fark etmeyi, bu değerleri ve kültürü koruma güdüsünün ortaya çıkmasını sağlamaktadır (Erkayhan, 2008). Bunun yanı sıra kendiliğine dair soruları ise varoluşsal kaygıların içinde çoğu zaman bastırılmak zorunda kalabilir. Kişi göç deneyimiyle kendiliğine daha önce deneyimlemediği bir kavram yükler. Bu kavram göç eden kişi anlamına gelen 'göçmen'dir. Kendini göçmen olarak tanımlamak ve görmek ise kişiyi bu deneyimi yaşamamış diğerlerine göre farklı ve öteki kılmaktır (Ekşi, 2012). Göç eden bireyler, göç etmekle kalmaz, aynı zamanda hayatlarındaki bir dönemi de kapatırlar. Göç eden bireylerde acı dolu kayıp duygusu, çaresizlik hissi, öfke ve göç edilen yerin aşırı idealize edilmesi görülür (Arredondo-Dowd, 1981). Bu sebeple göçün kişilerin ruh sağlıklarıyla yakından ilişkili olduğu düşünülebilir.

Göçmen ve göçmen grup kimliği olarak tanımlayabilmek için bu deneyimin uzun vadede bakıldığında kişilerin kimlikleri ve yaşantılarında gözlenebilir fark yaratmış, yeni algısal anlayışlar açmış olması aynı zamanda bu deneyimi yaşamış olmaları gerekmektedir (Yapıcı, 2008). Göçmen, yeni vatanında kendi kültürel kimliğini yeniden deneyimler ve fark ederken bu kimliği yaşatmaya ve korumaya çalışır. Kültürel kimlik, kişinin 'ne' olarak tanımlandığı ve sosyal adetlerin, göreneklerin tümünden oluşur. Bunun için, kendi kültürünü paylaşan diğer göçmen grupla, kişilerle birlikte dernekler ve organizasyonlar kurarak sivil ve siyasal alanda kültürel kimliklerini korumak, gelecek nesillere aktarmak isteyebilir (Erkayhan, 2008). Göç sadece göçmenleri etkilemekle kalmaz gözlenebilir toplumsal etkiler yaratır. Bu sebeple her göç olayına onu deneyimleyen kişilerin hissettikleri, düşünceleri, davranışları ve ruh sağlıkları da ele alınarak yaklaşılmalıdır (Yapıcı, 2008).

1.2 Bulgaristan ve Yugoslavya' dan Zorunlu Göç

Bulgaristan ve Yugoslavya'dan yaşanan zorunlu göçler tarihsel olarak incelendiğinde asimilasyon ve politik çıkarlar doğrultusunda uzun yıllar devam ettikleri görülür. Bulgaristan göçmenleri; Türk fakat Bulgaristan'da doğmuş, orada eğitim almış, hayatını orada kurmuş kişilerdir birçoğu Türk örf ve adetlerini nesilden nesle öğrenmiş Türkiye'ye aslında hiç gitmemiştir. Bir gece içinde Türkiye yani anavatanlarına dönme kararı almak zorunda bırakılmışlardır. (Şahinbaş, 2007). Bunun yanı sıra Türkiye'ye göç ederken, yanlarına birikim olarak almalarına izin verilenler sadece taşıyabildikleriyle sınırlı olmuştur. Ani karar ve uygulamadan dolayı sahip olduklarını satmak ya da değerlendirmek, kendilerine Türkiye'de neler yapacaklarına, nerede kalacaklarına dair plan yapabilme şansı tanınmamıştır. Bebek, genç, yaşlı hepsi bir gecede yollara dökülmüş ve anavatan olarak bildikleri Türkiye'ye gelmişlerdir (Yapıcı, 2008). Yugoslavya'nın dağılma sürecinde ise Bosna- Hersek' in bağımsızlığını ilan etmesiyle Sırp tarafından savaş başlatılmıştır. Halk; tecavüz, ölüm, işkencelere maruz kalmış, soykırım uygulanmıştır (Tekin, 2012). Birçoğu yerinden edilmiş ve mülteci olarak Türkiye'ye göç etmiştir. Türkiye'ye göç etmelerinin sebebi hem Müslüman olmaları hem de çoğunun Türkiye'yi ikinci vatan olarak görmeleri olmuştur (Köksal, 2004).

1.2.1. Bulgaristan'dan Türkiye'ye Zorunlu Göç

Bulgaristan coğrafyasında 14. yüzyıl ve 19.yüzyıl ortalarına kadar Türk nüfusunun yoğunluğu hakim olmuştur. 14. Yüzyılın ikinci yarısından Osmanlı İmparatorluğunun sınırları içine girerek, iskan politikaları sonucunda Türk yurdu haline gelmiştir. Bulgaristan'ın bağımsız bir devlet olmak için Avrupa devletlerinin de yardımını alarak attığı adımlar ve Fransız ihtilali ile Türk nüfus azınlık kalmış ve göçe zorlanmıştır (Şahinbaş, 2007). Bu dönemden itibaren sürekli olarak Bulgaristan'dan Türk nüfusunun göçleri devam etmiş, asimilasyon politikalarına maruz bırakılmışlardır (Yapıcı, 2008). 1923 -1960 arası Balkanlar'dan, Bulgaristan'dan yaklaşık olarak 374.000, Yugoslavya'dan ise 269.000 kişi Türkiye'ye göç etmiştir. 1989-1990 yıllarında Bulgaristan'dan Türk

azınlığa yönelik baskıların artması sonucu kitlesel göç yaşanmıştır. 1950-1992 yılları arasında ise Yugoslavya'dan Boşnak, Kosovalı ve Arnavutlar Türkiye'ye sığınmış ve göç etmişlerdir (Danış, 2003). Bugünkü sınırları içerisinde var olan Bulgaristan coğrafyası 14. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisine girmiş ve uygulanan iskan politikasıyla adeta bir Türk yurdu haline gelmiştir (Yorulmaz, 2012). Bu dönemden sonra bölgedeki nüfus devinimleri, Türklerin lehine yönelik bir hal almıştır. 14. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak, 19. yüzyıl ortalarına kadar devam eden Türklerin nüfus artışı Bulgaristan coğrafyasında hakimiyetini arttırarak devam etmiştir (Yorulmaz, 2012). Bulgaristan 1878-1908 yılları arasında özerk fakat hukuken Osmanlı toprağı olan prenslik dönemini yaşamıştır. 1908-1944 Krallık döneminde ise Bulgaristan Türklerinin azınlık dönemi başlamıştır. 1944 yılı itibariyle dönemin Cumhurbaşkanı olan Todor Jivkov' un baskın politika izlediğı ve Türkler için oldukça zor bir dönem başlamıştır. Her ne kadar Türk nüfus sayısı azınlık olarak görülse de aslında bu durum çeşitli yöntemlerle öyleymişçesine gösterilmiştir (Şahinbaş, 2007). Todor Jivkov Türkiye karşıtı propagandalar yapmış, asimilasyon kararları almıştır. Türkleri yok etme politikası gereğı, Türkçe konuşma yasağı ve Türk isimlerinin değiştirilmesi, Türklerin yaşadıkları asimilasyon ve soykırım sürecine eklenerek göç etme isteklerini pekiştirmiştir (Yapıcı, 2008). Bulgarlar, giderek azınlık konumuna düşmemek ve artabilecek Türk nüfusu için önlem olarak, Türkleri asimilasyon ile göçe zorlamış, asimilasyon çabaları sonucunda bir çok kişi Türkiye'ye göç etmeye karar vermiştir. (Yapıcı, 2008). Asimilasyon kavramı, kişinin Türk kimliğı ve aidiyetini geride bırakarak, Bulgaristan'daki sosyo-kültürel bağlama tamamen entegre olunacağı anlamına gelmektedir. Bu dönemde Bulgaristan hükümetinin uyguladığı asimilasyon neticesinde Türkler çareyi göç etmekte bulmuştur (akt. Bozkurt, 2012).

Osmanlı-Rus savaşı döneminde başlayan eğitim sistemindeki baskılar Türk eğitim kurumlarının yıkılmasıyla birlikte sistematik olarak uzun yıllar boyunca sürmüştür (Bozkurt, 2012). Türk isimlerinin değiştirilerek, zorla Bulgar adı alma sürecine öncelikle 1972 yılında Pomak Türklerinden başlanmış 1974 yılında tamamlanmıştır. Ad değiştirme sürecinde Türkiye bu duruma tepki göstermemiştir. Türkiye'nin tepkisizliğı Todor Jivkov'a asimilasyon politikasını

devam ettirmesini ve yaymasını sağlamıştır (akt.Yapıcı, 2008).

Geniş çaplı asimilasyon 1984 yılında başlamış ve Jivkov'un iktidarlığı bitene dek devam etmiştir. Bulgaristan Türkleri'nin, Bulgar kültürünü benimsemeleri ve kendi kültürlerini yok saymaları hedeflenmiş, Türkler bunun için zorlanmıştır (Yorulmaz, 2012). Balkan Türkleri Dayanışma ve Kültür Derneğine göre (1988), Bulgaristan'ın uyguladığı politika gereğince; askeri işkence ile zorla isim değiştirme, Müslümanlara ait mezarlıklar ve kamu alanlarının tahribi, Türklüğü simgelediklerini düşündükleri kıyafetlerin giyilmesinin yasaklanması, Evlenme çağında olanların Bulgarlarla evlenmeye zorlanması, Bulgar bayramı ve ritual sisteminin yerleştirilmesi, göçün zorlaştırılması, Bulgaristan göçmenlerinin Bulgar kökenli oldukları iddiası gibi yaptırımları ile insan haklarını hiçe saymış ve devlet terörü uygulamıştır. Bu yaptırımlara karşı koyanlar öldürülmüş ya da rejim muhalifleri için Tuna nehri kenarına kurulan Belene kampına sürülmüşlerdir (akt. Şahinbaş, 2008).

1984 kışından başlayarak 1985 Mart ayını kadar Türk bölgelerinde askeri güç kullanarak zorla ad değiştirme başlatılmış, direnen 800-2500 arasında Türk katledilmiştir. Bulgaristan Türklerinin uzun yıllar Bulgaristan topraklarında yaşamalarına rağmen kültür ve benliklerini korumaya çalışarak, ad değiştirme yasasına verdikleri dirençli tepki Jivkov yönetimi açısından oldukça beklenmedik olmuştur (Şahinbaş, 2008). Bulgaristan Devletinin uyguladığı asimilasyon politikaları sonucunda dünya siyasi literatürüne Bulgaristan-Türkiye ilişkilerinde halen belirleyici olan "Bulgaristan Türk Azınlığı" kavramı eklenmiştir (Şahinbaş, 2007). 1989 yılında 212.688 kişi Türkiye'ye gelmiştir Böylece Türkiye, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da görülen en yoğun zorunlu göç akımını yaklaşık 3 aylık süre içinde kabul etmek durumunda kalmıştır (Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanağı, 2003). 1989 sonrası yoğun hareketlerle olmasa da Türkiye'ye göçler devam etmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye'ye gelerek uyum sorunları yaşayarak geri dönenler de olmuştur. Sonuç olarak birçok kişinin hayat koşulları değişmek zorunda kalmıştır (Yapıcı, 2008).

1.2.2. Yugoslavya, Bosna-Hersek'ten Türkiye'ye Türk Ve Boşnak Göçü

Boşnaklar, Balkanlarla özdeşleşmiş bir millettir. Balkanları ele geçiren Osmanlılar ve Boşnakların yolu bu şekilde kesişmiştir. Osmanlı himayesinde yaşayan ve Müslümanlığı benimseyen Boşnaklar kendilerini Türk olarak hissettikleri düşünülebilir. Balkanlarda Sırp, Arnavut, Macar ve Makedonlarla birlikte yaşayan Boşnaklar din seçimleri ve Türklerle özdeşleşmeleri sebebiyle birçok zorluk yaşamışlardır. Osmanlı himayesinde yaşadıkları için Türkleri tanıyan Bosna-Hersekli Müslümanlar Slav asıllı olup sonradan Müslümanlaşmış bir topluluktur. Bu sebeple Balkanlar'dan Türkiye'ye göç eden Türk soydaşlardan farklı bir nitelik arz etmektedirler (Köksal, 2004).

Avusturya-Osmanlı savaşları sonrası Osmanlı'nın gücünün zayıflamaya başlaması ve Berlin Kongresi kararlarına göre, Bosna-Hersek Avusturya-Macaristan tarafından işgal edilerek, Yeni Pazar Sancağı Avusturya-Macaristan tarafından kontrol edileceği belirlenmiştir. Bu süreçte bazı Boşnaklar kendilerine daha uygun gördükleri Müslüman topraklara göç etmeyi tercih etmiş, kalanlar ise Osmanlılara düşman olan Sırp tarafından Türk olarak isimlendirilmişlerdir (Bozkurt, 2012). Balkan Savaşları dönemi Osmanlı İmparatorluğunun kesin olarak Balkanları terk ettiğini kanıtlamıştır. 1929 yılında Yugoslavya Krallığı diktatörlük ilan etmiş ve bu tarihten sonra Yugoslavya sınırları içinde yaşayan Türkler ve Müslümanlar, haklarının ve özgürlüklerinin yasaklanıp kısıtlandığı bir döneme girmişlerdir (Bozkurt, 2012). Yugoslavya'da Kasım 1945'te yapılan genel seçimleri Halk cephesi %90 oy oranı ile kazanmıştır. Sovyet modeline uygun bir anayasa hazırlanarak Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Bosna-Hersek, Karadağ ve Makedonya'dan oluşan 6 federe devletin kapsadığı ' Yugoslav Federal Halk Cumhuriyeti ' kurulmuştur. Bu süreçte herkes bir barış dönemine girildiğini düşünse de Sırp'ların, Büyük Sırbistan'ı kurmak için çabaları devam etmiş hatta artmıştır (Köksal, 2004). 2.Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda Yugoslavya idarecileri Türklere, kültürel, dini, iktisadi ve siyasi baskılar yapmışlardır. Bu baskılar neticesinde on binlerce Türk Türkiye'ye göç etmiştir (akt. Köksal, 2004).

Sosyalizmin kuruluşu ile Türklere iktisadi baskılar uygulanmıştır. Ticaretin sınırlanması, işçilere ideolojik ayırım yapılması, farklı vergi sistemi

uygulanışı ile yüksek oranda vergiye tabii tutulmaları ile özellikle Makedonya'daki Türklerin göçlerinin hızlandırılması hedeflenmiştir (Köksal, 2004). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Yugoslavya Sosyalist Federe Cumhuriyeti'nde baskılar devam etmiştir (Bozkurt, 2012).

Tito yönetiminin çeşitli uygulamalarla Türkleri komünistleştirme, Slavlar arasında asimile etme ve rejime karşı kesin olarak bilinenleri ise mahkum etme ya da yok etme gibi hedefleri mevcut olmuştur (Köksal, 2004). Tito yönetimi Türkler ve Müslümanlar arasında birliğin sağlanmasından çekindiği için baskı ve şiddet uygulamaya devam etmiştir (Bozkurt, 2012). Türk evlerine mahremiyete saygı duymayarak fazla odası olanlara kiracı adı altında Türk ve Müslüman olmayan komünist ajanlar yerleştirilmiştir. Türk kadınların ananevi ve mahalli kıyafetleri zorla değiştirilmiştir. Slavlarla zorla evlilikler yapmaları sağlanarak Türklerin Slavlaştırılması sağlanmaya çalışılmıştır (Köksal,2004). Dini alanda yapılan kısıtlamalar Müslüman halkın tepkisiyle karşılanmış ve bu tepkiler karşısında da devletin baskıları gittikçe ağırlaşmıştır. Gelenek-görenek ve dini motifleriyle kültürel benliklerini muhafaza eden Türk azınlık için aile atmosferi yıkılırken, dini temellerin tahrip edilmesi göç etmenlerinde önemli rol oynamıştır (Bozkurt, 2012). 1952'de Türkiye ile Yugoslavya arasında imzalanan 'Serbest Göç Anlaşması' ile buradaki Türklüğe bir darbe daha indirilmiştir. Anlaşmadan faydalanan komünist idareciler özellikle Makedonya'daki Türklere ekonomik, sosyal ve siyasi baskılar yaparak Türkiye'ye göçe zorlanmışlardır (Köksal, 2004).

Yugoslavya'dan Türkiye'ye göçlerde Bulgaristan ve Yunanistan göçlerinde olduğu gibi anlaşmalara dayalı kesin bir zorunluluk görülmemesine rağmen Yugoslavya Hükümeti'nin uyguladığı ekonomik ve sosyal baskılar neticesinde Yugoslavya'da yaşayan Türk ve Müslüman halklar göç etmek zorunluluğu hissetmişlerdir (Bozkurt, 2012). Tito'nun ölmesinin ardından Yugoslavya'da Kollektif Başkanlık sistemine geçilmiş,1984 yılında devletin başına Veselin Djuranovic geçmiştir. 1989 yılında otoritenin zayıflamasıyla, milliyetçilik duyguları ön plana çıkmış, siyasi ve politik bunalım başlamıştır. 1990 yılında Doğu blokundaki yenileşme hareketleri Yugoslavya'ya yansımış ve çok partili düzene geçilmiştir. 1991 yılında ise milliyetçilik akımlarının da etkisiyle parçalanma sürecine girilmiştir (Bozkurt, 2012). 1953-1996 Yugoslav istatistiklerine göre 80 bin, Türkiye'deki kaynaklara göre ise 150 bin kişi

Türkiye'ye göç etmiştir (akt. Köksal, 2004). Tito döneminde Yugoslavya'daki komünist rejimin devletleştirme uygulamaları Türkler üzerinde ciddi bir ekonomik baskı oluşturmuştur. Kırsal alanda tarla ve bahçelere, şehirlerde ticaret ve sanayi erbabının emlak ve işletmelerine el konulması, vergilerin azami şekilde ağırlaştırılmasının yanında aile mahremiyetine saygı gösterilmemesi ve Türk gençlerinin eğitim olanaklarından yeterince yararlandırılmaması Yugoslavya'daki Türkleri Yugoslavya'dan göçe zorlamıştır (Bozkurt, 2012). Bunun yanı sıra Türk olarak görülen ve ötekileştirilen Boşnaklar da aynı baskılara maruz bırakılmışlardır (Köksal, 2004).

Yugoslavya'nın dağılma sürecine girmesi Yugoslav olarak geliştirilen kimliklerin yok olmasına bu da kimlik bunalımının doğması sonuçlarını getirmiştir. Kimlik ve aidiyet çatışmaları başlayarak Yugoslavya ve halkının içlerinde bölünmesine sebep olmuştur. Kendilerini Yugoslav olarak tanımlayan kişiler bile etnik kimliklerine yönelmek zorunda kalmışlardır (Tekin, 2012). Dağılmanın ardından çok uluslu, dini, kültürel, ekonomik ve milliyetçilik gibi etkenler tarafından tetiklenen kanlı ve şiddetli savaş çok geçmeden başlamıştır (Tekin, 2012).

1990'da Slovenya ve Hırvatistan, Yugoslavya Federasyonun'dan ayrılmıştır. 29 Şubat- 1 Mart 1992'de ise yapılan referandumla Bosna-Hersek' in bağımsızlığı oylanmış, Boşnak ve Hırvatların büyük çoğunluğu tarafından onaylanmıştır. 3 Mart 1992'de ise Bosna-Hersek parlamentosu resmen bağımsızlık ilan etmiş buna tepki olarak 7 Nisan 1992'de Bosnalı Sırlar ' Bosna Sırp Cumhuriyeti'' ni kurduklarını duyurmuşlardır. Bağımsız Bosna-Hersek Cumhuriyeti, 6 Nisan 1992'de AB ve ABD tarafından tanınmış, BM'e yaptığı üyelik başvurusu ise 22 Mayıs 1992' de kabul edilmiştir (Tekin, 2012).

Bosna- Hersek Cumhuriyeti'nin bağımsızlık ilan etmesiyle Sırlar, Bosnalıların Müslümanlaşmış Sırlar olduğunu söyleyerek olayların ne kadar büyüyebileceğinin sinyallerini vermiş ve olaylar büyümüştür. Bu ayrışmalar Sırp militanların hayallerini kurduğu 'Büyük Sırbistan' düşüncesini zora sokmuştur (İlhan, 2010).

Bazı uluslararası kuruluşların Bosna- Hersek Cumhuriyeti'ni kabul etmeleri, Federal Ordu tarafından desteklenen Sırlar'ın Boşnaklara 'Etnik

Temizlik' hareketi başlatmalarına sebep olmuştur. Hırvat ve Sırların, Boşnaklarla bir arada yaşamaya itirazları olmasa da Müslüman bir Bosna- Hersek Cumhuriyeti altında yaşamayı kabul etmemişlerdir (Tekin, 2012). Bosna- Hersek'te yaşanmış olan korkunç katliam, tecavüz ve işkencelerin asıl sebebi olarak halkın Türk kökenli ve Müslüman olması gösterilmiştir (İlhan, 2010). Büyük Sırbistan'ın kurulmasına engel olabilecek Hırvat, Kosovalı, Makedon, Arnavut, Boşnak, Türkler'e bunun cezasını çekecekleri ve engel olanların cinsi, yaşı ne olursa olsun etnik temizliğe tabii tutulacakları söylenmiştir (Tekin, 2012). Bundan kurtulmanın tek yolunun ise Sırp ya da Ortodoks olmasıdır. Slovenya ve Hırvatistan sırayla 1990 ve 1991 yıllarında Yugoslavya'dan ayrılmış, 5 Nisan 1992' de Bosna-Hersek Parlamentosu Federasyon'dan ayrıldığını ilan etmiştir (Köksal, 2004). Takip eden aylarda ise savaş başlamıştır. 14 Aralık 1995'te Paris'te Bosna-Hersek, Hırvatistan ve Sırbistan devletlerinin Cumhurbaşkanı tarafından imzalanan Dayton Barış Antlaşması ile Avrupa'nın 2. Dünya savaşından sonra gördüğü en kanlı savaş resmen sona ermiştir (Tekin, 2012).

Bu antlaşma aynı zamanda Bosna- Hersek Devletinin kurulmuş olduğunu kanıtlamıştır. Antlaşmaya göre mülteciler ve yerlerinden edilmiş olanlar evlerine dönüş, mülk iadesi ya da adil tazminat hakkı kazanmışlardır (Tekin, 2012). Dayton Barış Antlaşması uyarınca yerlerinden edilmiş kişi ve mülteci durumunda bulunanların evlerine dönüşlerinin hakları olduğu kabul edilse de söz konusu kişilerin evlerine dönmeleri konusunda istenilen ölçüde başarı sağlanamamıştır (Tekin, 2012).

1.3 Göç Ve Psikopatoloji

Göçün insan hayatları üzerinde etkisi, uyum, bütünleşme ve yaşamın yeniden kurulması çabaları göç araştırmalarının sadece kayıt altına alma amaçlı olmayıp, derinlemesine ve ayrıntıları kapsayan çalışmalar olmalarını gerektirmektedir (Kümbetoğlu, 2015). Göç her yaşta farklı etkilerle karşımıza çıkarken, kişinin kendi isteği ile gerçekleşip gerçekleşmediği ise önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra kişiler kendi istekleri ile göç etmiş olsalar da,

asında göç etmeyi neden istedikleri büyük önem taşımaktadır (Yapıcı, 2008). Zorunlu göç esnasında; vedalaşabilme, hazırlanmaya vakit ayırma, gidilen ülkeye dair aidiyet algısı ve ayrılınılan ülkeyi yeniden ziyaret edebilme ihtimali kişilerin psikolojilerini etkileyen faktörlerdendir (Kan, 2013). Göç esnasında toplumsal rollerini kaybeden yetişkinlerin deneyimlerinden çocukları da etkilenebilmektedir. Hem bu süreci ailelerini gözleyerek anlamlandırmaya çalışırken hem de hali hazırda toplumsal rollerinin henüz ne olduğunu oturtmadan kimliksizleşmeyi deneyimlemek durumunda kalırlar (Yapıcı, 2008). Yetişkinler için bile bu süreç oldukça zorlayıcı ve belirsizken, daha küçük yaştakiler için göç deneyiminin daha da karmaşık ve anlaşılmaz olduğu düşünülebilir. Bu deneyimi anlamak onlar için zor olduğundan bu deneyimin yarattığı belirsizlik ve kaygı duygularından dolayı göçmen olduklarını okul gibi sosyal ortamlarda gizlemelerine sebep olabilmektedir (Yapıcı, 2008). Sam (1991), iç göç yaşamış ergenlerin uyum problemlerini araştırmıştır. Buna göre göç eden ergenlerin, etmeyenlere göre yaşam doyumlarının daha düşük olduğu gözlenmiştir. Göçmenin sosyal dünyasının zarar görnesi duygu durumunda değişkenliklere sebep olmaktadır (akt. Kan, 2013). Yaşanan zorunlu göç sürecinde kişilerin, geride bırakılan kişi veya eşyalara dair yaşadıkları kayıp duygusu, bilinmezlik, yas, acı verici olayların kişilerde yarattığı kaygının ve stresin geçici veya kalıcı psikolojik işlev bozukluklarına sebep olabileceği düşünülmektedir (Kan, 2013).

Zorunlu göçün ani bir stres kaynağı oluşu onu travmatik olay haline getirmektedir (Rios, 2008). Travma, kişinin hayatını değiştirerek, savunma mekanizmalarını yıkmaktadır (Kan, 2013). Anavatanla, anne gibi koruyucu, sevicili bir inanç bağı kurulduğu varsayıldığında, anavatanına göç eden kişilerin karşılaştıkları ötekileştirilmeler ve zorluklar sebebiyle bu bağın yok olabileceği düşünülebilir. Bu durumda da kişinin öncesinde sahip olduğu, dış dünyaya bakış şeklini ve ilişkilerini etkileyen bağlanma stilleriyle yakından ilişkili olabilir. Göçmenin hali hazırda içselleştirdiği nesneye dair hayal kırıklığı yaşaması, kimliğini daha çok sorgulamasına yol açmaktadır (Kan, 2013). Yaşanılan bu belirsizlik, kaygı, üzüntü, depresyona sebep olabilmekte aynı zamanda aile içi anlaşmazlık ve şiddete sebep olabilmektedir (akt. Şahin, 2001).

Göç ve psikopatolojiye dair yapılmış bazı çalışmalara göre; zorunlu göç kendi içinde birçok fizyolojik ve psikolojik değişken içermekte, dolayısıyla zorunlu göç

ve psikopatoloji arasında bir ilişki olduğu araştırmalara (Ponizovski, Ritsner ve Modal, 1999; Rios, 2008; Saydam, 1987; Siriwardhana, Abas, Siribaddana ve Stewart, 2015) konu olmaktadır. Ponizovski ve arkadaşları (1999), göçmenler ve sığınmacılar gittikleri ülkelerde sahip olunan eski mesleklerinden ve toplumda kazanmış oldukları rollerden daha aşağı bir konumda yer aldıklarından kendilerine saygılarının azaldığı ve güvensizlik duygularının ortaya çıktığına işaret etmişlerdir. Buna göre; ilk kuşağın yaşadığı bu duygular bazı psikolojik bozukluklar ortaya çıkarır bunlar aile işlevsizlikleri ve gelecek beklentilerinin olumsuzluğu ile ilişkilidir (Ponizovski, Ritsner ve Modal, 1999). Ayrıca kişiler kendileri aktif olarak göçü deneyimlemeseler de, yeni ülke, norm, sosyal çevre, kendini yeniden bulmayı deneyimlemek zorunda kalan ebeveynler tarafından büyütülmek göç sürecinde aktif olarak rol aldığı anlamına gelmektedir (Berry, Phinney, Sam & Vedder, 2006). Göç, bütün bu etkileri ve sonuçları da kapsayan ve kişisel olarak yaşanan psikolojik bir süreçtir (Rios, 2008). Bir çok doğu Avrupalı komünist rejimden, Afrikalı, Asyalı ve Latin Amerikalılar ise ırkçılık sebebiyle yada kendi ülkelerinde gelişen savaş, politik şiddet, ekonomik kaygılar, can güvenliği endişesi sebebiyle göç etmek zorunda kalmıştır. Bu kişilerden bazıları her ne kadar daha iyi şartlara göç etseler de hayatlarının sonuna kadar geride bıraktıkları ülke ve kültür için yas tuttuklarını belirtmişlerdir (Alissa ve Tousignant, 1997). Yapılan bazı çalışmalara göre, göç gönüllü ya da zorunlu olarak yaşansa da göç sonucunda kayıp, yas ve hatta travma görülebilir (Alissa ve Tousignant, 1997; Levenbach & Lewak, 1995; Mikulincer, Florian ve Weller, 1993; Yapıcı, 2008) . Grinberg & Grinberg (1989) göç sonrası kişinin ister kendi içinde ister dış etkilerle olan çatışmalarının ruhsal bozukluklara sebep olabileceğine değinmiştir. Göç fenomenini deneyimlemiş, yerinden edilmiş bireylerin TSSB, depresyon, somatizasyon ve ilişki problemleri yaşadıkları, yoğun kaygı ve umutsuzluk hissettikleri birçok araştırmacı tarafında da tespit edilmiştir (Baron, Jensen ve De Jong, 2003; Fazel, Wheeler ve Danesh, 2005; Van Ommeren, Sharma, Sharma, Komproe, Cardena ve De Jong, 2002). Bir diğer taraftan göç sebebiyle yaşadıkları travmanın iyileştirici etkisi olduğunu düşünen ve travma sonrası büyüme yaşadığını söyleyen bireyler de mevcuttur. Tedeschi ve Calhoun (2004) Travma sonrası büyüme; kişiler tarafından deneyimlenen çok zorlayıcı bir yaşam olayından sonra ortaya çıkan olumlu yöndeki psikolojik gelişim olarak tanımlanabilir (akt. Kesebir, Kavzoğlu ve Üstündağ, 2011). Bu bağlamda zorunlu göçün sadece deneyimlendiği zaman diliminde değil, göç sonrasında da etkili

olabileceği negatif ve pozitif sonuçlarına bakılmaksızın kişilerin psikopatolojileriyle ilişkili olduğu düşünülebilir.

1.3.1 Zorunlu Göç, Psikopatoloji ve Kişilik

Göçmenlik; yaş cinsiyet, göç nedeni, toplumsal sınıf, eğitim seviyesi ve kültürel geçmiş ayırmadan göç eden kişinin ruhsal dünyasında değişikliklere sebep olmaktadır (Göhler, 1990). Zorunlu göç fenomenini deneyimleyen kişilerin ve yakınlarının, fiziksel, ekonomik, hukuki, sosyal, siyasi sorunlarla karşı karşıya kaldıkları ve sebeple kaçınılmaz olarak psikolojik sorunlarla da karşı karşıya kaldıkları düşünülmektedir (Özcan, 2016). Göçmenlerin psikolojik sorunlarının kişilerin kendi içsel süreçlerinden, yaşadıkları dış etkenlerden ve onları anlamlandırmalarından kaynaklandığı varsayılmaktadır (Mirsky, 1991). Kişilerin karşı karşıya kaldıkları yaşam koşullarının değişimi, göç sürecinde maruz kaldıkları ve göç sonrası deneyimleri onların kendilerine ve çevrelerine bakış açılarını değiştirebilmektedir (Keyes ve Kane, 2004). Kişilik, kalıtsal ve biyolojik özellikler ile birlikte, öğrenilen tutarlı olarak süren davranış kalıplarına sebep olan ve bulunulan kültürün ve karşılaşılan olayların etkisiyle şekil alan yapıdır (Mahmutoğlu, 1978). Yani kişilik, bireyin psikolojik yapısı ve çevre ile etkileşiminin bir ürünüdür (Özguven, 2012). Bu bağlamda kişiliğin göç fenomeniyle ilişkili olduğu düşünülebilir. Zorunlu göç, kişilerin korku ve çaresizlik hissi ile ülke, arkadaş ve ailelerini geride bırakmalarına sebep olabilmektedir. Aynı zamanda kişisel güvenlik, barınma, beslenme, maddiyat, kimlik ve kabul edilmeye dayalı kaygılar ve tedirginliklere yol açmaktadır. Kişiler kendilerini fiziki olarak güvende hissetseler de sürekli olan belirsizlik psikolojik olarak sağlıklı olmalarını zora sokabilmektedir (Özcan, 2016). Zorunlu göçün sebep olabildiği ilkel yaşam koşulları, seyahat engeli, iş güvensizliği, elverişsiz çalışma koşulları, can kayıpları kişinin kişiliği üzerinde kalıcı ya da geçici değişikliklere yol açabileceği düşünülebilir. Çünkü kişilik bireyin tutumlarını, ilgilerini, yeteneklerini, dış görünüşünü, çevreye uyumunu, konuşma tarzını, davranış ve düşünce özelliklerini ve ruhsal durumları birbirleriyle organize bir halde içermektedir (Baymur,1978). Zorunlu göç kararına yol açan süreçte,

zorunlu göç esnasında ve sonrasında kişinin tüm bu değişkenlerin etkilenebileceği bir süreçten geçebileceği düşünülebilir.

Göç edilen ülkenin yeni yaşam koşullarına, kültürüne, diline, kişilerarası ilişkilerine, gelenek ve değerlerine alışma göçmenler için zorlayıcı olabilmektedir (Kazmierska, 2006). Hem yeniye alışmak hem de eski alıştıklarına sırt çevirme hissi göçmenlerin kayıp duygusu, gelecek kaygısı ve geleceğe dair umutsuzluk yaşamalarına sebep olmaktadır (Özcan, 2016). Yaşanılan kayıp duygusu; kişinin kimliği, gelecek hayalleri, beklentileri, hayata ve insanlara dair güvenlik duygusu, kendiliğine dair inançları, evi, eşyaları, arkadaşları, ailesi ve kendi hayatının kontrolünün kaybını içermektedir (Yapıcı, 2008). Kişilerin göç ettikleri ülkede geride bıraktıkları evleri ve diğer taşınmazları aslında onların kim olduklarını ifade eden ve onların dünya üzerindeki varlıklarının kanıtı anlamını taşıyan parçalarıdır (Yapıcı, 2008). Freud'a göre (1917) kişiler, sevgi nesnelere kaybetmeleri durumunda yas ve melankoli yaşamaktadır. Bu bahsedilen sevgi nesnesi; kişinin ideali, ülkesi, özgürlüğü de olabilmektedir (Freud, 1917). Kişinin elinden alınan ya da kaybettiği nesneye dair yas tutması beklenilebilir bir durumsa da göçmen farkında dahi olmadığı değerlerini de bir anda kaybetmektedir (Kan, 2013). Üstelik bu durum yeni fark ettiği bir değeri (milliyetçilik, gelenek, dil, yaşam koşulları) keşfettiği anda kaybetmesi anlamına gelebilmektedir. Tahmin edilebilir çevrelere dair farkında bile olmadıkları bir şeyleri kaybetmek ise depresyon, aşırı şüphecilik, yeme bozuklukları gibi patolojik olarak yorumlanabilecek tepkilere sebep olmaktadır (Papadopoulos, 2002).

Sullivan'a göre, kişilerarası ilişkiler insan gelişiminin özüdür. Ruhsal sağlığını korumak için olgunlaşmak, rekabet etmek, işbirliği yapmak ve diğerleriyle uzlaşmayı öğrenmek önemlidir (Burger,2006). Kişi sağlıklı bir sosyal çevrede olgunlaştığında, kişilerarası olayların bu olumlu seyri ile tatmin edici kişilerarası ilişkiler kurabilmektedir (Burger, 2006). Böylece sevgiyi verebilen ve alabilen bir yetişkinin sahip olması gereken bir kişiliğe sahip olabilmektedir (Morgan, 2014). Zorunlu göç edenler sosyal destek ağlarının değişmesi, azalması hatta yok olmasını deneyimlemek durumunda kalabilirler. Yeni baştan yeni çevreye uygun olarak yeni sosyal statülerine göre sosyal destek ağı oluşturmaya başlarlar. Bu yeni kurdukları sosyal destek ağı yeni kimliklerine uygun yeni sosyal ilişkileri içermektedir (Özcan, 2016).

Sosyal destek, kişinin kendi gücünü fark etmesi ve kullanabilmesi için bir araç aynı zamanda psikolojik dayanıklılığı etkileyen olumlu yönde arttıran bir kavramdır (akt. Özcan, 2016).

Ericson'a göre kişilik kavramı; bireyin fiziksel, ruhsal, duygusal ve toplumsal özelliklerinin hepsini içermektedir (Bingöl, Tolan, Küçükçirkin, 2013). Kişilik, bireyi başkalarından ayıran doğuştan getirdiği ve sonradan kazanılan, tutarlı olarak sergilenen özelliklerin bütünü olup, yıllar boyu süren, değişen ve gelişen bir olgudur (Burger, 2006). Bireyler, genetik özelliklerinin, çevresel faktörler ile birleşmesi sayesinde büyüme sürecinde kendine özgü bir kişilik çıkarmaktadır (Bingöl, Tolan, Küçükçirkin, 2013). Kültür ve kişilik içi içe geçmiştir. Kişilik, kültürel, sosyal ve çevresel etmenlerden etkilenmekte bu sebeple toplum ve kültürle ilişkisi inkar edilememektedir (Bingöl, Tolan, Küçükçirkin, 2013). Kültür, kişilerin buldukları çevreye özgü değer, inanç, davranış kalıpları, iletişim şekillerini içeren yaşam tarzlarını ve hayata dair bakış açılarını şekillendiren bir kavram olarak tanımlanabilir (Bilgin, 2003). Göçmenler; kültürel normlarını, dini geleneklerini, sosyal destek sistemlerini kaybetmeleriyle yeni bir kültüre uyum sağlamak zorunda kalabilirler. Kültürel uyum sağlama sürecin benlik ve kimliğin değişimine paralel olarak kişiliğin değişimi anlamını taşıyacağı düşünülebilir. Göçmen gruplarda ruhsal hastalığın ortaya çıkışında kültür önemli bir role sahiptir (Bilgin, 2003). Kültürel farklılıklar, göçmen popülasyonlarını dilsel, dinsel ve sosyal farklılıklara bağlı olarak etkilemektedir (Bhugra, 2005). Karen Horney de içinde yaşanılan kültürün kişiliklerdeki farklılıkları yaratmada büyük bir rolü olduğunu söylemiştir (Burger, 2006). Horney'e göre sosyal, kültürel koşullar, ve özellikle üzerinde durduğu çocuklukta deneyimler kişiliğin biçimlenmesinde oldukça önemli role sahiptir (İnanç ve Yerlikaya, 2011). Kişiler göç öncesi yaşadıkları ülkede kendi anlamlarının ve yerlerinin ne olduğu üzerine düşünemeseler de göç ettikleri ülkede bu anlamı sorgulamaya başlayabilirler (İnanç ve Yerlikaya, 2011). Eğer göç ettikleri ülkede kendilerini kültürlerinden koparılmış, çoğunluk kültürü tarafından kabul görememiş ve sosyal destek eksikliği hissediyorlarsa sonuç olarak reddedilme, yabancılaşma ve benlik saygılarında azalma ortaya çıkabilmektedir (Bhugra, 2005). Bu durumun da dolayısıyla kişiliği tehdit ettiği düşünülebilir.

Tahmin edilebilir çevrelerinden başka ve belirsiz bir çevreye dahil olmak kişileri tedirgin ve kaygılı yapabilmektedir (Papadopoulos, 2002). Göçmen, yeni çevreyi gözlemler ve ortamın gerektirdiği şekilde davranmaya çalışabilir. Göçmenler yeni girdikleri çevrede kendileri ve diğerleri arasında; hak ettiklerini düşündükleri, sahip olmak istedikleri ve kaybettikleri üzerinde kıyaslamalar yaparak göreceli yoksunluk ve buna bağlı olumsuz duygular yaşayabilirler. Bu durum kimiksizleşme ve boşluk hissi yaratmakta, duygu durumlarının sürekli değişmesine sebep olmaktadır (akt. Şeker, 2006). Bu da göçmenleri gergin, tetikte ve aşırı duyarlı, bir duruma sokabilmektedir. Kendilerini yeni çevrede kim olarak tanımlayacaklarını bilememek, kaybolmuş hissetmelerine sebep olabilmektedir (Yapıcı, 2008). Zorunlu göç deneyimi; ruhsal yapıyı değiştirebilmekte çoğunlukla travmatik olarak tanımlanabilmektedir. Zorunlu göç, yeni bir kişilik tipi geliştirilmesine sebep olabilmektedir (Yapıcı, 2008). İkinci Dünya Savaşı sonrası tramvatize olmuş mültecilerle yapılmış araştırmalara göre yoğun anksiyete, depresyon ve paranoyanın aynı zamanda kişilik değişikliklerinin yaşandığı gözlemlenmiştir (akt. Kan, 2013).

Kim olduklarını sorgularken, olumsuz bir kısır döngü yaşayabilen göçmenlerin yine kim oldukları buldukları yeni çevredeki ev sahibi kişilerce tanımlanmaktadır (Ihlamur ve Öner, 2012). Bu da göçmenlerin 'öteki', 'yabancı' olarak ayrıştırılmalarına sebep olmaktadır (Göker, 2015). İçine girdikleri toplumu inceleyerek kendilerine dair farklılıkları gözlemlemekte ve kendilerini o topluma 'yabancı' olarak tanımlamaktadırlar (Yapıcı, 2008). Hem ev sahibi toplum hem de kendileri tarafından 'yabancı' hissetmek, aidiyet hissini hissetmelerini zorlaştırmaktadır (Göker, 2015). Nereye ait olduğunu bilememek ise köksüz hisseden kişileri ruhsal bunalıma sürükleyebilmektedir (Kazmierska, 2006). Freud, yetişkin bireyin hayatının çocukluk deneyimleri tarafından belirlendiğine inanmakta olduğundan çocukluğun ilk yıllarının büyük önemi olduğunu vurgulamıştır (Sachs, 1945). Zorunlu göçü deneyimlemiş ebeveynler tarafından yetiştirilmenin, çocuklarının gelişmekte olan kişilik yapılanmalarını da etkilediği düşünülebilir. Birinci nesilin yaşadığı ait olamama hissi, ara nesil oluşturan ikinci kuşaklar için kimlik bunalımına sebep olabilmekte ve kimlik bunalımı da çeşitli psikopatolojilere sebep olabilmektedir (Yapıcı, 2008). İkinci kuşaklar, kendilerini aileleri gibi yabancı hissetmeseler de akranları gibi de yerli olmadıklarını

bildiklerinden bu onlar için olumsuz bir duygu durum yaratabilmektedir (Yapıcı, 2008). Bu durum özellikle kendi kimliklerine dair en yoğun sorgulamaları yaşadıkları ergenlik döneminde psikopatoloji için tetikleyici olabilmektedir (Saydam, 1987). Kişinin kendini bir ortama ait hissedebilmesi için en önemli faktörlerden biri de kendini anlatabilmesidir. Buna bağlı olarak göç edilen ülkenin dilini bilmek, kendini o ülkeye ait hissedebilmek için oldukça önemlidir (akt. Kan, 2013). Gidilen ülkenin dilini öğrenmek özellikle yetişkinler için zorlayıcı olmaktadır (Mirsky, 1991). Bu süreçte yaşadıkları ve kendini istediği şekilde ifade edememe yetişkin için utanç, kaygı, değersizlik gibi hislere sebep olabilmektedir (Kan, 2013). Bhugra (2005), kültürel kimliğin bileşenleri arasında din, dil, beslenme alışkanlıkları ve boş zaman etkinliklerinin yer aldığından bahsetmiştir. Dini ritüeller ve inançlar uygulanmasa dahi bir yetişkin olarak bireyin kültürel kimliğinin önemli bir bileşenini oluşturmaktadır. Din toplumdaki değerleri koruyarak ve aidiyet duygusunu beslemektedir (Bhugra, 2005). Göçmenlerin göç ederken kendileri ile aynı dine inanan ülkelere göç etmeyi tercih edebilecekleri düşünülebilir.

Kişilik; incelenebilen, tekrarlayan durumlarda veya alanlarda kişilerin etkileşimini karakterize etmektedir (Bhugra, 2005). Sosyal rollerin kaybının ise tutum, aile değerleri, statü, sosyal paylaşım değişiklikleri, çoğunluk ve azınlık gibi değişkenlerin kişilerin kültürlerine etki ederek kişiliklerinin dönüşümüne sebep olabildiği düşünülmektedir (Bhugra, 2005). Ayrıca kişinin hangi ülkeye, kültüre ve kimliğe ait olduğuna dair kendine sorduğu sorular ikili bir durum yaratabileceği düşünülebilir. İkili durumun yönelim kaybına sebep olduğu, kişinin psikopatolojisini etkilediği düşünülmekte ve kişide kişilik problemlerine yol açtığı düşünülmektedir (Papadopoulos, 2007). Bunun yanı sıra çoğu zaman göçmenlerin yeni gelmiş oldukları çevrede, göç öncesi kazanmış oldukları sosyal statüden daha aşağı bir konumda kaldıkları ve yeni yerleştikleri ülkede sosyal statüsü, saygınlığı daha düşük mesleklerde çalışarak çoğu zaman aşağıya doğru bir hareket yaşadıkları gözlenmiştir (akt. Şeker, 2006). Bu durum, göçmenlerin psikolojileriyle dolaylı yoldan ters orantılı olabileceğinin düşünülmesine yol açabilir. Bu görüşlerin ışığında kişiliğin zorunlu göçten etkilenebileceği düşünülmektedir (Sayar, Tüzün, 2006).

1.3.2 Zorunlu Göç, Psikopatoloji Ve Bağlanma

Bağlanma, nesne ilişkileri kuramından sıçrayarak temelinde etoloji ve psikoanalitik kavramları bulunduran, Jhon Bowlby tarafından geliştirilen, Mary Ainsworth tarafından genişletilen bir kişilik gelişimi kuramıdır (Ecke, 2005). Bağlanma teorisi, bireylerin başkaları ile kurdukları bağın, özellikle de birincil bakım veren kişilerle (anne ve babalarıyla) kurmuş oldukları bağ ile ilişki olduğuna işaret etmektedir (Bowlby, 1982). Bebeğin fiziksel ve ruhsal olarak güvende hissetmesini sağlayan, stres verici durumlarda bakım verenin yanında ve yakınında olması arzusuyla görülen, sürekli duygusal bağa, bağlanma denir (Mitchell ve Black, 2012). Ainsworth (1989), bağlanmayı bağlanma figürüne yakınlığı sürdürmeyi arzulanan özel bir sevgi bağı olarak tanımlamıştır. Bebeğin gereksinimlerini sağlayan ve bağlanma örüntüsünü geliştirdiği kişi genellikle anne olmaktadır. Anne ile kurulan bağ, hayat boyu öteki kişiler ile kurulacak ilişkilerde görülecek, değişime dirençli kişilik örüntüsünün de en önemli kısmını temsil etmektedir (Ecke, 2005). Bebek yaşamın ilk yıllarında kendi bireysel becerileri gelişirken, etrafı keşfederken, güven duyacağı, onu tehlikelerden koruyacak bakım verene ihtiyaç duymaktadır (Mitchell ve Black, 2012). Bakım verenin, bebeğin duygusal, zihinsel ve fiziksel ihtiyaç taleplerini ne kadar sürede ve nasıl bir yaklaşımla karşıladığı ise bağlanmanın boyutunu oluşturmaktadır (Mitchell ve Black, 2012). Kuramın temeli, annenin bebeğe güvenle dünyayı inceleyebileceği ve gerek duyduğunda dönebileceği ortamı sağlamasıdır (Burger, 2006). Bu güvenli ortamı sağlarken anne, bebek için aynı zamanda bir 'öteki' simgesi oluşturur. Bu simge bebeğin büyürken dış dünyada 'öteki' olarak gördükleriyle ne şekilde iletişim kuracağına temelini oluşturur (Ecke, 2005). Ainsworth'e göre anne ile bebek arasında kurulan güvenli bağlanma örüntüsü, duygusal sağlık için ve ilerleyen yaşlarda tatmin edici ilişkiler geliştirme kapasitesi oluşturabilmesi açısından ciddi bir öneme sahiptir. Bu süreçte bebeğin bakım veren kişiye karşı geliştirdiği bağlanma örüntüsü gelecek dönemde kuracağı ilişki örüntülerinin de temelini oluşturmaktadır (Winnicott, 1953). Bu sebeple, kişilerin bağlanma stiline göç deneyimi sonrası kuracakları ilişkiler üzerinde ve göç deneyimini nasıl algılayacaklarıyla ilişkili olabileceği düşünülebilir.

Bowlby (1988), bağlanma davranışının içgüdüsel olduğunu ve sosyal ilişkilerin kurulmasında temel belirleyici olduğuna dikkat çekmiştir. Genel olarak

tanınmış üç bağlanma stili (Güvenli Bağlanma, Kaçınan Bağlanma, Kaygılı/Kararsız Bağlanma) bulunmaktadır (Ainsworth, 1989). Sürekli ve duyarlı bakım verene sahip çocukları güvenli bağlanma stiline sahip olurlar. Bu durumda da gelecek ilişkilerinde ve kendilerine karşı esnek, güvenli bir tutum içinde olurlar. Kaçınan bağlanma; bakım verenin çocuğun ihtiyaçlarına cevap vermediği durumlarda gelişir. Çocuk korku, öfke ve ihtiyaçlarını bastırmak zorunda kalır ve diğerleriyle ilişkilerinde güvensizdir (akt. Sümer ve Güngör, 1999). Kaçınan bağlanmaya sahip bireyler bakım verenleri tarafından terk edilmiş, yok sayılmış, incitilmiş kişilerdir. Bu sebeple ayrılığa karşı kayıp ve acı gibi tepkiler veremezler (Ecke, 2007). Kaygılı/ kararsız bağlanma; bakım verenin tutarsız davranışları sebebiyle gelişir çocuk muhtaç, öfke ve korku dolu anları yaşarken bunları almaya dayalı duyarlılığı artmaktadır (akt. Sümer ve Güngör, 1999). Güvensiz bağlanma stili olan kaygılı/ kararsız bağlanma anksiyete bozuklukları ve depresif bozukluklarla ilişkilendirilmiş, kaçınan bağlanma ise davranış bozuklukları patolojileriyle ilişkilendirilmiştir (Kesebir, Kavzoğlu ve Üstündağ, 2011).

Bartholomew ve arkadaşları (1991), dört kategori model adı verilen 4 yetişkin bağlanma stili (güvenli, saplantılı, korkulu, kayıtsız) tanımlamışlardır. Güvenli bağlanma stiline sahip kişi kendini olumlu olarak algılayan, benlik algısı olumlu bu sebeple başkalarının da güvenilir, iyi niyetli olduğu olumlu beklentilerine sahiptir. (akt. Kuyumcu, 2011). Diğer 3 bağlanma stili güvensiz bağlanma stiliyle ilişkilidir. Saplantılı bağlanma stili, kendini olumsuz başkalarını olumlu görme eğilimine sahip olmaktır. Bu bağlanma stiline sahip kişiler kendilerini değersiz gördüklerinden arkadaşları tarafından sevilmediklerini düşünürler bu sebeple şüphecidirler (Kuyumcu, 2011). Korkulu bağlanma stiline sahip kişiler ise başkaları ile yakın ilişkilere girmekten kaçınırlar. Kendileri dışındaki kişileri güvenilmez ve reddedici olarak algıladıklarından bağ kurmak onlar için red edilebilecekleri anlamını taşımaktadır. Bu sebeple bağ kurmaktan kaçınırlar. (akt. Çağatay, 2014). Kayıtsız bağlanma stiline sahip olan yetişkinlerin kendiliklerine dair olumlu algıları varken, diğerler kişileri olumsuz olarak değerlendirir ve diğer insanlarla yakın olmaktan hoşlanmazlar. (akt. Çağatay, 2014). Çeşitli araştırmalar, bakım verene karşı bağlanma stiline hem kişilik özellikleri hem de kişinin yaşamsal gelişimi üzerindeki önemli rolüne değinmişlerdir (Collins, Maccoby, Steinberg, Hetherington ve Bornstein, 2000; Maccoby, 2000).

Bağlanma stilli kişi büyüdükçe daha istikrarlı bir hal alsa da, yaşamda karşımıza çıkan farklı durumlara göre az ya da fazla şekilde değişiklik gösterebilmektedir (Bowlby, 1988). Yaşanabilecek çeşitli olumsuzluklar sebebiyle bakım verenle ayrı kalındığı durumda bağlanma sistemi tekrar devreye girmektedir (akt. Kan, 2003). Bu sebeple göç deneyiminin kişilerin bağlanma stillerini tekrar devreye soktuğu düşünülebilir. Göç ve bağlanma stillerinin ilişkili olduğu düşünülmektedir (Ecke, 2005). Yaşanan derin ve köklü etkileri olan kayıp, ayrılma veya travma sebebiyle bağlanma stili hayatın her aşamasında etkilenebilmektedir (Klin ve Clin, 2017; Simpson, Rholes, Campbell, 2003; Smith, Calam R, Bolton, 2009). Göç sebebiyle kişi geçmiş hatıraları, arkadaşlıklarını, kimi aile bağlarını geride bırakmak zorunda kalır bu da kişiye tehlike altında olduğu hissi verebilir. Bu sebeple göç ve travma ilişkilendirilmiştir (Kan, 2013). Travmatik etkileri olduğu düşünülen zorunlu göçün (Arredondo-Dowd, 1981; Gülsen, Karakedi, ve Erdur Baker, 2017; Knipscheer ve Kleber, 2010; Levenbach ve Lewak, 1995; Maier ve Straub, 2010; Rios, 2008; Süleymanov, 2013; Okray, 2017) kişilerin bağlanma stillerini etkileyerek göçmenlerin ortak bir bağlanma stili geliştirilmesine sebep olabileceği düşünülebilir. Ayrıca literatüre göre çocukluk çağı travmalarının da güvensiz bağlanma stilleri ile ilişkilendirildiği (Bryant., Creamer, O'Donnell, Forbes, Felmingham, Silove ve Nickerson, 2017; Lowell, Renk ve Adgate, 2014; Medway, Davis, Cafferty, Chappell ve O'Hearn, 1995; Muller, Sicoli ve Lemieux, 2000) yönünde pek çok çalışma vardır. Bir kişinin 18 yaşından önce maruz kaldığı cinsel, fiziksel ve duygusal istismar ve ihmalin yanı sıra, anne babadan ayrı kalma, anne ya da baba kaybı, şiddete şahit olma, boşanma, göç etme, kaza yaşama ve doğal afetler çocukluk çağı travmaları olarak tanımlanabilir (akt. Çağatay, 2014). Göç deneyimi esnasında çocuk olan kişilerin ebeveynleri yeni iş bulma, ekonomik kazanç sağlama, kendi ruh sağlığını iyileştirme, kültürel adaptasyon gibi süreçlerden geçerken çocuklarını fiziksel ve duygusal olarak ihmal etmeleri söz konusu olabilir. Bu sebeple göç deneyimini travmatik olarak deneyimleyen çocukların güvensiz bağlanma stili geliştirebilecekleri düşünülebilir.

Dünya üzerinde neredeyse her çocuğun bakım verenleriyle arasında bağlanma ilişkisi evrensel olarak bulunmaktadır (akt. Alsancak, 2016). Bağlanma ilişkisini zedeleyebilen bağlanma figürünün yok olması kaybetme korkusu, kaygı, üzüntü ve strese sebep olmaktadır (akt. Kan, 2013). Bağlanma modeline göre, yaşamın

ilerleyen dönemlerinde ayrılık deneyimlerine veya hayal kırıklığı, stres, öfke, bir başkasının tehtidi gibi deneyimlere ne şekilde tepki vereceğimiz bağlanma şekillerimize göre belirlenmektedir (Ecke, 2005). Bütün bu deneyimleri içinde barındırabilen göçe ne şekilde tepki vereceğimizin de bağlanma şeklimize göre belirleneceği düşünülebilir. Tuan (1977) ise anavtana bağlılığın da evrensel bir duygu olduğundan bahsetmiştir. Anavatan, bir şeyin ilk kez yetiştiği, doğduğu, görüldüğü yer olarak tanımlanmaktadır (Tdk, 2011). Bakım verenin kişi olarak değil ‘anavatan’ olgusu üzerinden kişi için bir bakım veren temsili olabileceği varsayımıyla anavatan temsilleri tarafından kabul görmenin ya da benimsenemenin de önemli olabileceği bu sebeple anavatana dönen kişilerin bağlanma stillerini de etkileyebileceği düşünülebilir. Yeni girilen toplumun, göçmeni nasıl karşıladığı ve kabul ettiği de göçmenin psikolojisi için oldukça önemlidir (Kan, 2003). Ayrıca anavatandan ayrılmanın da tıpkı bağlanma figüründen ayrılmada olduğu gibi kişi de geçmiş bağlanma örüntülerini yeniden ortaya çıkarabileceği düşünülebilir. Bowlby (1988), okul, yakın arkadaşlar, dinsel ya da politik grupların bazı bireyler için birinci derecede bazı bireyler için ise ikinci derecede bağlanma figürü yerine geçebileceği görüşünü belirtmiştir. Bu görüşten yola çıkarak kişilerin anavatanı birinci ya da ikinci derece bağlanma figürü olarak da benimseyebilecekleri düşünülebilir.

Göçmen olmak hayat değiştiren sonuçları olan ülkeden, kültürden, aileden ve aile köklerinden ayrılmak anlamına gelmektedir (Ecke, 2005). İnsanlar farkında olmasa da genellikle yaşamlarının tamamını oldukça kısıtlayıcı bir segment olan ‘ev’ kavramı çerçevesinde geçirmektedir (Bowlby, 1973). Özellikle göç eden kişinin yerinden edilmesi, kendi kimliği ve dünyadaki yerini somut olarak gösteren ‘ev’ inin kaybı kişinin kimliksizleşmesine ve kişilik dönüşümlerine sebep olmaktadır (Ecke, 2005). Göçmenler, göç ederken evleri, yaşadıkları toplulukları ve aynı zamanda yaşam tarzlarını geride bırakırlar (Okray, 2017). Yabancı literatürde anavatanın eş anlamlısı olarak kullanılan ‘homeland’ ‘ev vatan’ anlamına gelmektedir (Webster, 1828). Bu bağlamda, ev olarak simgelenen anavatana dönüşün ya da ayrılmanın da kişilerin bağlanma stilleri üzerinde etkileri olabileceği düşünülebilir.

Bireyler çocuklukta güvenli bağlanma stili geliştirmiş olsalar dahi yaşadıkları ciddi yaşam olayları ve duygudurum bozuklukları yüzünden güvenli bağlanma stilleri bozulabilmektedir (Kesebir, Kavzoğlu ve Üstündağ, 2011). Bu sebeple, göçü

deneyimlemiş çoğu göçmenin güvenli bağlanma stiline sahip olmadığı düşünülebilir (Okroy, 2017). Yapılan çalışmalar yaşanan kayıp ve ayrılıkların kayıtsız bağlanma stiliyle ilişkili olduğu gözlenmiştir (Bakker, Oudenhoven ve Zee, 2004; Ecke, 2005; Main, 1996; Sable, 1995). Ayrıca kayıtsız bağlanma ve göçün ilişkili bulunduğu çalışmalar (Ecke, 2005; Polek, Oudenhoven, Pieter, Berge ve Jos, 2011) da vardır. Kayıtsız bağlanma stiline sahip kişi, dışardaki herkesi güvenliğini tehdit ettiği düşüncesiyle yargılayabilir ve bu durumun sosyal uyumsuzluklara sebep olabileceği düşünülebilir. Güvensiz hissetmesi psikopatolojik olarak kişiyi etkilemekte ayrıca somatik belirtilere de sebep olabilmektedir (Chambers, 1994). Göç sonrasında güven veren temsillerinden ayrılmış kişinin herkesin güvenliğini tehdit ettiği düşüncesi sebebiyle sosyal izolasyon yaşayabileceği düşünülebilir (Sır ve Özkan, 1988). Erken yaşlarda anne-baba ile yaşanan olumsuz deneyimler sebebiyle bireyler güvensiz bağlanma stilleri geliştirebilir (Çağatay, 2014). Güvensiz bağlanma stillerinden birine sahip bireylerin yakın ilişkilerinde sorunlar yaşamalarının yanı sıra, stres yaratan durumlarda işlevsel olmayan tepkiler sergiledikleri bu sebeple psikopatolojilere de yatkınlık gösterebilecekleri düşünülmektedir (Çağatay, 2014).

Göç öncesi, sonrası ve esnasında kişi tüm normal dayanakları alıp götürülmüş, dünyasını dağıtılmış, kimliği için hayati önem taşıyan hatıralarla dolu olan yerlerden koparılmış, kökünden edilmiş ve varlığının tehlike altında olduğunu düşündüğü düşünebilir (akt. Kan, 2003). Varlığının tehlike altında olduğunu düşünen bireyin vereceği tepki, geliştirdiği bağlanma stiliyle ilişkilidir (Bryant, Creamer, O'Donnell, Forbes, Felmingham, Silove ve Nickerson, 2017). Bazı çalışmalara göre, güvensiz bağlanma stiline çocuklukta ve yetişkinlikte bazı kişilik bozukluklarına sebep olabileceği ve kişilerin ruh sağlığı bakımından bir risk faktörü oluşturabileceği gözlenmiştir (akt. Çağatay, 2014). Kişilerin göç öncesi yaşadıkları ülkedeki bağlanma stilleri ve göç sonrası bağlanma stilleri ile ilgili çalışmalar yapılmadığından bu durum bireyler ve yerler arasındaki tam ilişkiyi ve bağlanma hareketliliğini kavramsallaştırmayı zorlaştırmaktadır (Du, 2017).

1.3.3. Göç Ve Psikoloji Üzerine Yapılmış Bazı Çalışmalar

Fransa’ da Kuzey Afrikalı göçmenler ile yapılan bir çalışmaya göre ise Fransız hükümetinin asimilasyon politikalarına bağlı kültürel şoka maruz bırakılmış olan göçmenler aynı zamanda işsizliğin, şiddetin ve madde bağımlılık oranının yüksek olduğu varoşlarda yaşamaya zorlanmışlardır. Buna bağlı olarak göçmen genç kızların sosyal dışlanmadan kaynaklanan depresyon, sanrı, kaygı bozukluğu gibi farklı türde psikopatolojiler geliştirdikleri gözlenmiştir. Göç sebebiyle yaşanan dışlanma ve gelinen yerdeki yaşam koşullarına göre yeni yaşam koşullarının değer kaybı kişilerin psikopatoloji geliştirmesine sebep olabilmektedir (Alissa ve Tousignant, 1997).

Sır & Özkan (1998) Diyarbakır il merkezine göç etmiş 100 göçmen ve göç etmemiş 80 kişi ile yürüttükleri çalışmada zorunlu göçün ruh sağlığı üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Çalışmanın bulguları göçün ruh sağlığı üzerinde olumsuz etkileri olduğunu göstermiştir. Göç edenlerin paranoid yapı puanları, kontrol grubuna göre yüksek bulunmuştur. Göçmenlerin karşılaştıkları olumsuz yaşantıları sürekli hatırlamaları nedeniyle olumsuz duyguları bastırma eğiliminde oldukları bu sebeple obsesif düşünceler geliştirdikleri düşünülmektedir. Çalışmanın bir diğer bulgusu da göçmenlerin göç sonrası yalnızlık hissi, toplumdan uzaklaşma ve yabancılaşma, düşük özgüven, sosyal iletişimde zorluklar sebebiyle sosyal izolasyon yaşamalarıdır. Göç sonrası yaşanan kayıplar (maddi, manevi) kişilerin kendilerine güvenlerinde azalmaya sebep olduğu görülmüştür. Ayrıca çalışmada göçmenlerde depresyon oranları ve somatizasyon problemleri olduğu gözlenmiştir.

Almanya’ da Duisburg grubun göçmenlerin yaşadıkları topluma uyumlarını açıklamak için yaptıkları araştırmada göç esnasında çocuğun kültürel rolleri ve kimliği kazanımının önemli olduğunu gözlemlemişlerdir. Buna göre birincil sosyalleşme dönemi olarak adlandırılan dönemden sonra göç eden çocuklar (6-14) asimile olamamakta ve geri dönmek istemektedir. Sürecin ortasında (1-5) göç edenlerin iki kültürü de sindiremedikleri, iki kültürde de güvende hissetmedikleri bulunmuştur. Yurt dışında doğmuş olanların ise anadillerini geliştiremedikleri ve anayurda dönmek istemedikleri bulguları bulunmuştur. Bu bulgular çerçevesinde göç

yaşının ve göç edilen ülkenin dilini bilmenin, göç kavramı ile ilişkili olduğu gözlenmiştir (Akt. Şahin, 2001).

Major'un araştırmasına göre Nazi toplama kampında yaşamamış Norveçli Yahudilerin ikinci kuşak çocukları ile Nazi toplama kampında yaşamış Norveçli Yahudilerin ikinci kuşak çocukları karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma bulgularına göre ciddi fark yaratan ruhsal bozukluklar bulunamasa da toplama kampında yaşamış olanların çocuklarında ruhsal kırılganlığa yatkınlık gözlenmiştir (Ekşi, 2002).

Kosova'daki savaş nedeniyle göçe zorlanan Müslüman Arnavut çocuklar ve ergenler üzerinde zorunlu göçün psikolojik etkilerini araştıran araştırmanın örnekleme Gaziosmanpaşa Sığınmacılar Sığınma Evinde yaşayan 15-19 yaş arasındaki 9-12 yaş arası ve 100 arası ergen ve 150 çocuk, kontrol grubu olarak 150 çocuk ve ergenden oluşmuştur. Yarı yapılandırılmış anketlerin değerlendirilmesi ile savaş ve terörün yarattığı travmanın çocuklara ağır zarar verdiği ve çalışma grubunda depresif belirtiler, somatik belirtiler ve diğer psikiyatrik belirtilerin kontrol grubundan daha yüksek olduğunu sonucunu ortaya koymuştur (Yurtbay, Alyanak, Abali, Kaynak ve Durukan, 2003).

Bağlanma stilleri, kişilik ve Hollandalı göçmenlerin kültürler arası uyumu isimli çalışma, kişisel, psikolojik ve sosyo-kültürel uyum ile yetişkin bağlanma ilişkisi incelenmektedir. Araştırma, 847 birinci jenerasyon Hollandalı göçmenden oluşmaktadır. Güvenli bağlanma ile sosyo-kültürel uyum arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Psikolojik uyum ve kararsız bağlanma arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Kayıtsız bağlanma ile sosyo-kültürel uyum arasında negatif yönde ilişki bulunmuştur. Beş kişilik boyutu olan dışadönüklük, sorumluluk ve duygusal istikrar ile bağlanma stilleri arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Dışa dönüklük diğer üç kişilik boyutuna göre yüksek derecede anlamlı olarak bulunmuştur (Bakker, Oudenhoven ve Zee, 2004).

'Aidiyet ve uyum. Amerika Birleşik Devletlerinde yaşayan göçmen boşnağın ruh sağlığı' isimli çalışmanın amacı, ABD'de yaşayan Boşnak mültecilerin deneyimini açıklamaktır. Yedi yetişkin Bosnalı mülteci kadın ile mülakatlar yapılmıştır. Çalışmaya göre aidiyet ve adaptasyon üzerinde durulması gereken iki temel kavramdır. Aidiyet; kültürel bellek, kimlik, farklılık, empati ve dil gibi kavramları içine almaktadır. Araştırmaya göre, göçmenin nereye ait olduğunu sorgulaması ve

tüm bu kavramların sorgulanması dolaylı olarak kendiliğinin ve kişiliğinin sorgulanması anlamını taşıyabilmektedir. Göçmen yeni kültüre uyum sağlamaya çalışırken aynı zaman da yeni dili de öğrenmeye çalışmaktadır. Bu sebeple geçişlerle ve anılarla başa çıkarken örtülü kültür şoku, yalnızlık, psikik uyuşukluk, keder, nostalji, moral, aşağılanma ve aşağılık duyguları yaşadıkları gözlenmiştir (Keyes ve Kane, 2004).

Hjern, Wicks ve Dalman(2004), iki İsveç Jenerasyonu üzerinde yaptıkları çalışmada sosyal sıkıntının göçmenlerde psikozlara sebep olup olmadığını incelemiştir. 1929-1965 yılları arasında doğmuş 1.47 milyon yetişkin ve 1968-1979 yılları arasında doğmuş 1.16 milyon çocuk ve ergen araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Çalışmada 1991-2000 yılları hastane verileri kullanılmıştır. Araştırma sonuçları İsveç popülasyonu ile kıyaslandığında birinci ve ikinci jenerasyon göçmenler yaş ve cinsiyet bazında şizofreni ve diğer psikozlar açısından yüksek risk altında oldukları bulunmuştur. Bu bulgulara göre sosyal sıkıntının ailelerde yarattığı stresin, değişen çevrenin, uyum sağlama stresinin çocuk ve ergenler üzerinde etkili olduğu düşünülmüştür.

Markovitzky ve Mosek'in (2005) Sovyetler Birliği'nden İsrail'e gelen 395 yeni göçmen hakkında yaptıkları ankete göre anavatanından ayrılma, manevi (kültür, şakalar, iklim, medya), fiziksel (gıda, çevre, kıyafet) ve sosyal (müzik ve ulusal kimlik) gibi içsel temsillerin kaybolmasına neden olabilmektedir. Markovitzky ve Mosek'in (2005) çalışmasında, göçmenler kaynakların kaybına ilişkin duygularını ve bunların yerini alacak alternatif kaynaklar bulma konusundaki duygularını bildirmişlerdir. Kişinin vatandan ayrılma süreci iç temsillerin veya müzik, çevre, edebiyat ve iklim gibi sembolik kaynakların kaybını içermektedir. Sembolik kaynaklar kişinin fikirlerini, kimliklerini, statü ve ilişkilerini ifade etmektedir. Yeni bir ülkeye adaptasyon psikolojik tepkiler ile ilişkilidir. Sonuçlara göre fiziksel kaynakların kaybedilmesinin göçmenler için psikolojik rahatlama ve uyum süreçleri üzerindeki etkisi açısından daha az önem taşıdığı sonucuna varmışlardır. Manevi sembolik kaynakların kaybının ise göçmenleri etkilediği ve bunun psikolojik uyumlarının düşük olması ile ilişkili olduğu gözlenmiştir. Değiştirilemez veya geri alınamaz olarak algılanan göç kayıpları(ev, ölüm, vatan kaybı) göçmenler arasındaki duygusal zayıflığı arttırdığı da araştırmanın diğer bir bulgusudur.

Bağlanma ve göçmenler adlı çalışma Amerika'nın Kaliforniya eyaletine göç eden Belçikalı ve Hollandalıların oluşturduğu 70 göçmen ve 30 yerli katılımcı örneklemini bağlanma teorisi bağlamından ele almıştır. Göç dört aşama üstünden (göç öncesi, geçiş dönemi, yerleşme dönemi ve uyum süreci) bağlanma teorisi ile göçmenlerin tepkilerini açıklamaya çalışmıştır. Araştırmanın hipotezi; göçmenlerin yerli halka göre güvensiz bağlanma sergilediklerini yönündedir. Aynı zamanda uzun vadede göç tecrübesinin, bağlanma travmasına sebep olarak, kişilerin kırılganlıklarını etkileyeceğini savunmuştur. Araştırmaya göre, göç eden katılımcılar Amerika'da yaşadıkları yıl sayısından bağımsız olarak kontrol grubundan anlamlı derecede yüksek kayıtsız bağlanma stiline sahip oldukları bulunmuştur (Ecke, 2005).

Mülteci ve sığınmacılardan oluşan 13 kişilik bir klinik örnekleme Avustralya'da yapılan bir çalışmanın bulgularına göre; başkaları tarafından dinlenmek ve anlaşılmanın ve sosyal desteğin bu kişilerin en büyük ihtiyacı olduğu belirlenmiştir. Kendilerini yalnız hissettikleri aynı zamanda yas ve sıkıntı, stres ve anksiyete yaşamak gibi süreçlerden geçtikleri de bu araştırmanın bulgularındandır. Yaşadıkları stresin sebebinin ise belirsizlik, yetersiz maddi kazanç, eğitim koşulları, barınma koşulları, sağlık problemleri olduğu gözlenmiştir (Schweitzer, Greenslade ve Kagee, 2006).

Hernandez (2009), 14-20 yaşlarındaki Meksikalı, Nikaragua ve Honduran ergenleri üzerine yaptığı 'Aile ve çocuk: Meksika göçüne bakış' isimli çalışmasında, Göç esnasında yaşanan ayrılmanın ebeveyn ve çocuk ilişkileri üzerinde olumsuz etkiler yaptığını tespit etmiştir. Göç sonrasında başka ailelerin yanına yerleştirilen çocuklar, aileleriyle yeniden birleşme döneminde (ülkelerine geri dönüş) çocukların yeni bir aile düzenlemesine uyum sağlamada zorlandıkları çünkü gitmiş oldukları ülkede de yeni bağları oluşturmuşken yine ayrılmak durumunda kaldıklarında iki kayıp birden yaşadıklarını fark etmiştir. Ayrıca araştırma bulgularına göre yeterli sosyal desteğe sahip olan çocukların geride kalan aileleri ile yeniden birleşmesinin psikolojik açıdan kolay olduğu gözlenmiştir.

Litvanyalı öğrencilerin, göç etme niyeti ve beş büyük kişilik özelliği arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmada, Litvanyalı öğrenci grubundakilerin okul mezuniyetleri sonrası göç etmeyi tercih edip etmeyeceklerini araştırmak ve bu bulgular ışığında, göç etmeyi hangi kişilik özelliğinin ilgi çekici gördüğünü

araştırılmıştır. Araştırmada mezun olduktan sonra göç etmeye niyeti olan, niyeti olmayan ve bunu hiç düşünmeyenler karşılaştırılmıştır. Elde edilen bulgulara göre; sorumluluk ve deneyime açıklık kişilik özelliklerinin göç etme niyetiyle ilişki olduğu bulunmuştur. Göç etme niyetinde olmayanların, göç etme niyetinde olanlara göre sorumluluk kişilik özelliğinde daha yüksek puanlar elde ettiği görülmüştür. Sorumluluk, amaç yönelimli, düzenli, kararlı ve görev bilinci olan kişilik özelliğidir. Deneyime açık olmada göç etme niyetinde olanlar, göç etme niyetinde olmayanlara göre daha yüksek derecede puanlar almışlardır. Deneyime açıklık, entellektüel etkinliklere katılma, esneklik ve geleneklere bağlı olmayan kişilik yapısını temsil etmektedir. Bulgulara göre, sorumluluk kişilik özelliğine sahip öğrencilerin, Litvanya'da yaşamayı tercih ettiklerini, ancak gelecekte ilginç bir iş bulma gibi uygun koşullar durumunda yurt dışında yaşama olasılığını reddetmediklerini göstermektedir. Bu kişilik özelliğine sahip öğrencilerin, hedefe yönelik, örgütlü ve hareket etmeden önce plan hedeflerini belirlemeyi ve öncelikleri belirleme olasılığına sahip oldukları düşünülmektedir. Deneyime açıklık kişilik boyutuna sahip öğrencilerin ise yurtdışına taşınma ve ufukları genişletme istekleri çerçevesinde göç etmeyi istemelerini desteklediği düşünülmüştür. Bu çalışmada yurtdışına çıkmayı düşünen öğrenci sayısı düşük olduğundan genellenebilirliği zayıf bulunmuş ve boylamsal çalışmalarda daha iyi sonuç alınabileceği belirtilmiştir (Paulauskaite, Seibokaite ve Endriulaitiene, 2010).

‘Göçmen kişiliği’ kavramı; göç etmek isteyen kişilerin, kendi menşei ülkelerinde kalmak isteyenlerden onları ayıran kişilik özellikleri taşıyan bir sendroma sahip oldukları düşüncesidir. ‘Göçmen Kişilik’ için kanıt; Polonyadaki Polonyalılar ve Hollandadaki Polonyalı Göçmenlerin Bağlanma stilleri isimli çalışma, göçmen kişiliği için deneysel bir kanıt olarak bağlanma çerçevesinde incelenmektedir. Hollandadaki Polonyalı göçmenler ve Polonyadaki Polonyalılar ; yaş, cinsiyet ve eğitimleri göz önüne alınarak güvenli ve güvensiz bağlanma stilleri kıyaslanmıştır. Sonuçlara göre; göçmenlerin, göç etmeyenlere göre güvenli ve kararsız bağlanma stilleri puanlarının yüksek seviyede anlamlı olduğu bulunmuştur. Bu sonuçlara göre, bağlanma stillerine ev sahibi kültürün etkisi olup olmadığı göçmen grubun ülkede bulunma süresine göre gruplanarak araştırılmıştır. Buna göre göç edenlerin güvenli ve kayıtsız bağlanma ortalamalarının benzer olduğu görülmüş ayrıca göçmen ve göçmen olmayanlar arasındaki ortalamalar benzerlik göstermiştir. Göçmenlerin kayıtsız bağlanmaya sahip olmasının, sosyal ilişkileri geliştirme

kapasitesine sahip, başarı odaklı ancak kişisel bağlanma motivasyonlarının düşük olması sebebiyle göç etmeye daha kolay adapte olabildikleri düşüncesiyle desteklenmiştir. Kültürel şokla yeterince etkili bir şekilde baş edebilen kişilerin göç sonrası ülkede kaldıkları ve etkili başa çıkma stratejilerine sahip olmayanların ise menşei ülkelerine geri döndükleri düşünüldüğünde aslında çalışmaya dahil edilemedikleri bu sebeple göçmenleri güvenli bağlanma stiline sahip bulunduğu düşünülmüştür. Böylece, göçmenlerin daha güvenli bağlanma biçimi, bir ölçüde, bu seçim mekanizmasına neden olabilir. Bu sebeple boylamsal bir çalışma yapmanın daha iyi sonuçlar verebileceği fark edilmiştir. Buna göre, bağlanma stillerinin ev sahibi ülke kültürü tarafından etkilenmediği öne sürülmüştür. Güvenli bağlanmanın, göçmenler ve göç etmeyenlere göre psikolojik sağlık üzerinde daha güçlü bir belirleyici olduğu ortaya çıkmış, ortak göçmen kişiliğe dair ise kanıt bulunamamıştır (Polek, Oudenhoven, Pieter, Berge ve Jos, 2011).

‘Birinci jenerasyon göçmenlerdeki travmatik olaylar, göç sonrası yaşam zorlukları ve travma sonrası semptomları birincil bakım çalışması’ isimli çalışmada, birincil bakımda olan göçmenlerin travmatik durumları, travma sonrası stres bozuklukları (TSSB), anksiyete, depresyon ve göç sonrası yaşam zorlukları(GSYZ) incelenmiştir. TSSB hastası olan ve olmayanların GSYZ dağılımındaki farklılıklar, ciddi GSYZ’ nin TSSB yaşama riskine etkisi incelenmiştir. Çalışma Caristas Health Care servisindeki birincil bakım bölümündeki ayakta tedavi olan hastalar arasında yapılmıştır. Bu merkez sosyal zorluklarla mücadele eden göçmenlere ücretsiz yardım sağlamaktadır. 391 kişi test ve analizlere dahil edilmiştir. Önemli ölçüde göç sonrası yaşam zorluklarını (ekonomik zorluklar, barınma zorlukları, eğitim koşulları, iş bulma) izleyen psikopatoloji ve travma sonrası stres bozukluğu raporlanmıştır (Aragona, Pucci, Mazetti, Maisano ve Geraci, 2013).

Eskişehir Şahin Tepesinde yaşayan 1989 yılında Türkiye’ ye göç eden 10 kişilik yarı yapılandırılmış görüşmelerle göç ettiğinde en az 20 yaşında olan kişilerle yürüttüğü çalışma bulgularına göre, Araştırma da Bulgaristan göçmenlerinin kendi aralarında ve yerli olarak tanımladıkları Türkler ile kurdukları iletişim, kültürel kimlik, uyum süreci gibi konular incelenmiştir. Bulgulara göre Bulgaristan göçmenleri genel olarak toplumun temsili tüm gruplarla iyi geçindiklerini fakat kültür ve hayatın paylaşımı süreçlerinde Bulgaristan göçmenleriyle kurdukları iletişimi daha verimli ve başarılı bulduklarını,

çocuklarının gelecekte kendileri gibi göçmen bir kişiyle evlenmelerini desteklediklerini ifade etmişlerdir (Salı, & Mehmed, 2014).

‘Göçün karışık nimetleri: Göç boyunca yaşam doyumu ve benlik saygısı’ isimli araştırma, 2008-2013 yılları arasında Rusya'dan Finlandiya'ya giden göçmenlerin göç öncesi ve göç sonrası psikolojik uyumlarının gözlemlendiği araştırma 225 kişilik bir örneklem grubundan oluşmuştur. Göç sonrası olan değerlendirme 3 aşamalı olarak (yarım yıl, 2 yıl, 3 yıl sonra) değerlendirilmiştir. Yaşam Memnuniyeti, göç öncesine göre göç sonrası ilk ölçüm yılına kadar artmış ve bundan sonra istikrar kazanmıştır. Tam tersi olarak benlik saygısı, çalışma boyunca azalmıştır. Yeni kültürel ortamda benlik saygısının uzun süre düşmeye devam edebileceği bu durumun yetişkin göçmenler için daha da zor olabileceği düşünülmüştür. Göç olayına uyum sağlamada yaşam doyumunun genel belirleyicileri (örn., sosyal destek ve etkilenen ekonomik durum) göz önünde bulundurularak çalışma boyunca giderek daha iyi uyum sağlandığı fark edilmiştir. Sonuçlara göre, göçe bazı kişiler uyum sağlarken, bazı kişilerin ise yaşam doyumlarına zarar verebilmektedir. Yaşam Memnuniyeti kararları hem iç odaklı hem de dış odaklı değerlendirilmiş yani yalnızca kişi değil, aynı zamanda kişinin işi, ailesi, yaşam tarzı ve yaşam çevresi de dahil edilerek değerlendirilmiştir. Buna göre sosyal desteğin, kişilik özellikleri ve yaşam doyumu üzerinde olumlu etkileri olduğu gözlenmiştir. Sonuçlar dış faktörlerin benlik saygısını etkilediği ve toplumsal destek ile öznel ekonomik durumun benlik saygısı ile güçlü ilişkileri olduğu gözlenmiştir. Bununla birlikte, subjektif ekonomik durum, son izlemde benlik saygısı ve yaşam memnuniyeti ile ilişkilendirilmiştir (Lönnqvist, Leikas, Mähönen ve Jasinskaja-Lahti, 2015).

“İç Göç Yaşamış ve Yaşamamış Çocukların Okulda Uyumu” isimli araştırma, Antalya, Şafak Mahallesi’nde bulunan iki okula devam eden 8-12 yaşları arasında 76 iç göç yaşamış ve 78 iç göç yaşamamış çocuk örnekleme ile Uluocak (2008) tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulgularına göre; göç yaşayan çocukların anneleri ve göç yaşamayan çocukların anneleri, gözlemlenen davranış problemleri ve nevroitik problemler açısından belirgin bir farklılık bildirmemiştir. Öğretmenler ise göçü deneyimleyen çocuklarda, deneyimlemeyen akranlarına göre yaklaşık 2 kat daha fazla nevroitik sorun gözlemlediklerini bildirmiş ve göç yaşayan çocukların

okulda daha fazla içe yönelme eğiliminde oldukları düşünülmüştür. Ayrıca, göç yaşayan çocuklar arasında tırnak yeme, altını ıslatma ve kekemelik sorunları bildirilmiştir. Göç etmiş çocukların annelerinden toplanan bilgiler doğrultusunda; tik bozukluğunun göç etmiş çocuklarda daha fazla belirtildiği bulgusuna ulaşılmıştır. Tik bozuklukları, genel tedirginliğin, bunaltı ve kaygı durumunun belli bir kasın kasılmasıyla, dışarı yansıtılması olarak tanımlanmaktadır. Buna göre; göç yaşayan çocukların okulda daha fazla kaygı ve tedirginlik yaşadıkları düşünülmüştür (akt. Kaştan, 2015).

Carreon ve Rarick (2017)' in Meksikalı ve Orta Amerikalı yetişkin ve göç esnasında ailelerinden ayrılan göçmenler ile bağlanma, akültürafif stres, sosyal destek, ayrılma, evlilik sıkıntıları ile göçün ilişkisi üzerine yaptıkları bir çalışma yürütmüşlerdir. Mevcut çalışmaya katılanlar, 18 yaş üstü 92 yetişkin evli Meksika ve Orta Amerika göçmeni olmuştur. Araştırmaya göre çocukların göç sebebiyle ilk bağlanma nesnelereinden ayrı kalmalarının daha sonrasında diğerleri ile kuracakları ilişkilerini ve ilk nesne ile olan bağı da etkileyebileceği düşünülmektedir. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlara göre göçle ilişkili ayrılığın bir sonucu olarak Orta Amerika ve Meksika göçmenleri arasında bağlanma, kültürel stres ve evlilik sıkıntısı arasında belirgin bir ilişki olduğunu ortaya koyulmuştur. Çalışmaya göre kaygılı bağlanma stili ve evlilik sıkıntıları arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur.

1.4. Araştırma Amacı

Araştırmanın amacı zorunlu göç, kişilik özellikleri ve bağlanma stilleri arasında anlamlı farklılıklar olup olmadığının incelenmesidir. Anlamlı farklılıklar göçü yaşayan kişilerin demografik değişkenleri yardımıyla gözlenecektir.

1.5. Araştırmanın Önemi

Göç, insanlar var olduğu sürece çeşitli sebeplerle (ekonomi, politika, coğrafya, sağlık vb.) var olacaktır. Göç sebebine göre göçler; iç göç, dış göç,

emek göçü, zorunlu göç, iltica, sığınma olarak ayrılmaktadır (Ekşi, 2012). Bu çalışma zorunlu göç deneyimi üzerine kurulmuştur.

Çalışmanın katılımcı gruplarını, Bulgaristan'dan göç eden Bulgaristan Türkleri ve Yugoslavyalı göçmenler oluşturmaktadır. Bulgaristan Türkleri, Bulgaristan'dan Türkiye'ye çeşitli asimilasyon politikaları sebebiyle göç etmek zorunda bırakılmıştır. Yugoslavyalı göçmenler ise, dinleri sebebiyle baskıya uğramaları, asimilasyona maruz kalmaları ve savaş sebebiyle tehlikeye giren can güvenliklerini sağlamak amacıyla Türkiye'ye göç etmişlerdir. İki katılımcı grup da zorunlu göçü deneyimlemiş olmasına rağmen Bulgaristan Türkleri'nin kendi anavatanlarına dönmesi, Yugoslavya göçmenlerinin ise kendi anavatanlarından ayrılarak Türkiye'ye gelmeleri sebebiyle birbirlerinden farklı nitelik arz etmektedirler. Yapılan literatür taramasında göç çalışmalarının çoğunlukla sosyal psikoloji ekseninde kaldığı, klinik psikoloji alanında ise göç ile ilgili sınırlı çalışma olduğu fark edilmiştir. Bu çalışmalar 'göç ve psikopatoloji' (Alissa ve Tousignant, 1997; Aragona, Pucci, Mazetti, Maisano ve Geraci, 2013; Bauer ve Priebe, 1994; Braca, Berardi, Mencacci, Murri, Mimmi, Allegri, Mazzi, Mencetti ve Tarricone, 2013; Gülsen, Knipscheer ve Rolf Kleber, 2010; Hjern, Wicks ve Dalman, 2004; Kronick, Rousseau ve Cleveland, 2017; Polek, Oudenhoven, Pieter, Berge, Jos, 2011; Sır ve Özkan, 1998; Siriwardhana ve Stewart, 2012; Szaflarski, Cubbins ve Meganathan, 2017; Yurtbay, Alyanak, Abalı, Kaynak ve Durukan, 2003) üzerinde durmuş, göç ve psikopatoloji arasında ilişki olduğu gözlenmiştir. Yine de göçün kesin bir psikopatolojiye sebep olacağı varsayılamamıştır.

Çalışmada, zorunlu göç ile kişilik özellikleri arasında anlamlı fark olup olmadığının incelenmesinin sebebi psikopatolojiyle ilişkilendirilen göç olgusunun, göçmenin kişiliğinde de fark yaratabileceğinin düşünülmesidir. Buna göre; zorunlu göç deneyiminden sonra göçmenlerin ortak kişilik özelliklerine sahip olup olmadıkları gözlemlenmektedir. Kişinin ilk bağlanma nesnesi olarak anne ile kurduğu bağın kişinin gelecek ilişkileri üzerinde etkisi olacağını savunan bağlanma kuramına göre anne ile kurulan ilişkiye bağlı olarak kişiler çeşitli (güvenli, kaygılı/karasız, kaçınmacı) bağlanma stilleri geliştirmektedir (Bowlby, 1988; akt. Sümer ve Güngör, 1999). Bağlanma kuramından yola çıkılarak 'Anavatan' bir bağlanma figürü olarak düşünüldüğünde zorunlu göçün kişilerin ortak bir bağlanma stili geliştirmesine sebep olmuş olabileceği düşünülerek katılımcıların bağlanma stilleri

incelenmektedir. Göç ve psikopatoloji arasında ilişki olsa da her göçmenin psikopatoloji geliştirdiği genellemesini yapmak mümkün değildir. Araştırmanın belli kişilik özelliklerine ve bağlanma stillerine sahip göçmenlerin psikopatoloji geliştirmeye yatkın olup olmadıklarına dair çeşitli araştırmalar yapılmasına teşvik edici olabileceği düşünülmektedir. Bu çalışmanın gelecekte klinik psikoloji alanında yapılacak çalışmalara yol gösterici olabileceği umulmaktadır.

1.6. Araştırma Soruları Ve Hipotezler

1.6.1 Araştırma soruları

Geldiği ülkeye ait hissetmek ve gelinen ülkeye ait hissetmenin kişilik özellikleri ve bağlanma stilleri arasında anlamlı fark var mıdır?

1.6.2 Araştırma hipotezleri

‘Zorunlu göç ile kişilik özellikleri ve bağlanma stilleri arasında fark vardır.’

‘Zorunlu göç esnasında geride taşınmazlar bırakmanın, kişilik özellikleri ve bağlanma stilleriyle arasında fark vardır.’

‘Zorunlu göç edilecek ülkenin dilini bilmek ile kişilik özellikleri ve bağlanma stilleri arasında fark vardır.’

2.BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde öncelikle araştırma örnekleme, sonrasında veri toplama araçlarına ve mevcut çalışma verileri kullanılarak Hacettepe Kişilik Envanteri ve İlişki ölçekleri anketinin iç tutarlılık kat sayılarına yer verilmiştir.

2.1. Örneklem

Araştırma örnekleme, İstanbul'da yaşayan uygun örneklem yöntemiyle seçilmiş 186 kişiden oluşmaktadır. Örneklemin yüzde 68.3'ü kadın (n= 127), %31.7'si erkeklerden (n= 59) oluşmaktadır. Yaş aralığı 24 ve 90 olan katılımcıların, yaş ortalamaları 49.37 olarak hesaplanmıştır. Katılımcıların %27.4'ü bekar (n= 51), %64' u evli (n= 119), %8.6'sı duldur (n= 16). Araştırmaya katılanların %6.5'u ilkökul (n= 12), %9.7'si ortaokul (n= 18), %21'i lise (n= 39), %5.92'u yüksek lisans (n= 11), %36'sı üniversite (n= 67), %21'i master/doktora (n= 39) yaptığını belirtmiştir. Aylık kazançları ise çok düşük, düşük, alt orta, üst orta, yüksek için sırayla %2.7 (n=5), %11.4 (n=21), %42.4 (n=78), %39.1 (n=72), %4.3 (n=8) bulunmuştur.

Araştırmaya katılanların %71'i göç etmiş (n= 132), %29'u ise göç etmemiştir (n= 54). %48.9'u Bulgaristan (n= 91), %22'si Yugoslavya'dan (n= 41) göç etmiştir. %29'u ise hiç göç (n=54) hiç göç etmemiştir. Göç edenlerin %94.7'si (n= 125) göç hedefi olarak Türkiye'yi, %4.5'u ise (n=6) Türkiye'yi belirlememiştir. Karaborsadan yani yasal olmayan yollar ile evrak tamamlamak zorunda kalanlar %17.4 (n=23), tamamlamasına gerek kalmayanlar ise %82.6 (n=109) dır. Göç eden katılımcıların %94.7'si (n=125) istediği şehre yerleşmiş, %5.3'ü (n=7) istediği şehre yerleşmemiştir. Göç ettikleri ülkede taşınmazlarını bırakarak gelmek zorunda kalanlar %26.3 (n=49), taşınmazı olmayanlar ya da geri de bırakmak zorunda kalmayanlar %44.6 (n=83) kişidir. Türkçe konuşmayı bilerek gelenler %48.8 (n=91), dili bilmeden gelenlerin ise %22 (n=41) olduğu

belirlenmiştir. Katılımcıların %50.5'i (n=94) Türkiye'ye, %12.9'u(n=24) göç öncesi geldikleri ülkeye, %7.5'u (n=14) hiçbirine ait hissetmediklerini bildirmişlerdir. Katılımların %85.6'sı (n=113) göç sonrası maddi sıkıntı yaşadığını, %14.4'ü (n=19) ise göç sonrası maddi sıkıntı yaşamadığını bildirmiştir. (bkz. Tablo 1.)

Tablo 1. Örneklem Demografik Özellikleri

	n	%
Cinsiyet		
Kadın	127	68.3
Erkek	59	31.7
Medeni Durum		
Evli	119	64.0
Bekar	51	27.4
Boşanmış	16	8.6
Eğitim Durumu		
İlkokul	12	6.5
Ortaokul	18	9.7
Lise	39	21.0
Üniversite	67	36.0
Yüksek Lisans	11	5.9
Master/Doktora	39	21.0
Aylık Kazanç		
Çok Düşük	5	2.7
Düşük	21	11.4
Alt Orta	78	42.4
Üst Orta	72	39.1
Yüksek	8	4.3
Göç		
Var	132	71.0
Yok	54	29.0
Geldiği Ülke		

Bulgaristan	91	48.9	
Yugoslavya	41	22.0	
Göç Yok	54	29.0	
Göç hedefi Türkiye mi?			
Evet	125	94.7	
Hayır	6	4.5	
Göç edebilmek için karaborsadan evrak aldı mı?			
Evet	23	17.4	
Hayır	109	82.6	
İstediği şehre yerleşti mi?			
Evet	125	94.7	
Hayır	7	5.3	
Taşınmazı var mıydı?			
Evet	49	26.3	
Hayır	83	44.6	
Türkçe biliyor muydu?			
Evet	91	48.9	
Hayır	41	22.0	
Hangi ülkeye ait hissediyor?			
Türkiye	94	50.5	
Geldiğim ülkeye	24	12.9	
Hiçbirine	14	7.5	
Göç sonrası maddi sıkıntı			
Evet	113	85.6	
Hayır	19	14.4	
	Ort.	SS	Min.Maks
Yaş	49.73	13.68	24-90

2.2 Veri Toplama Araçları

Zorunlu göçü deneyimleyen ve deneyimlemeyen katılımcıların belirlenmesi ve deneyimleyenlerin göçe dair deneyimleri hakkında bilgi alabilmek, amacıyla katılımcılardan demografik bilgi formu doldurmaları istenmiştir. Katılımcıların kişilik boyutlarının belirlenmesi amacıyla Hacettepe Kişilik Envanteri-A Takımı (HKE), bağlanma stillerinin belirlenmesi amacıyla ise İlişki Ölçekleri Anketi (İÖA) kullanılmıştır. Demografik Bilgi Formu, Hacettepe Kişilik Envanteri ve İlişki Ölçekleri Anketi hakkında detaylı bilgiler aşağıda verilmiştir.

2.2.1. Demografik Bilgi formu

Demografik bilgi formu bu çalışma için hazırlanmış olup, dört Bulgaristan göçmeni, dört Yugoslavya göçmeni ile derinlemesine görüşmeler yapılmış, elde edilen nitel bulgular dayanak alınarak demografik forma bazı sorular eklenmiş, bazı sorular çıkarılmış, demografik bilgi formu son halini almıştır.

Demografik Bilgi Formunun ilk 6 sorusunda; hem göç etmiş katılımcıların, hem de hiç göç etmemiş olan kontrol grubunun cevaplayacağı sorular verilmiştir. Diğer bölümde ise sadece göç etmiş olan katılımcıların cevaplayacağı 8 soru bulunmaktadır (Bknz. Ek 2).

2.2.2. Hacettepe Kişilik Envanteri

Hacettepe Kişilik Envanteri orijinal olarak 1976'da kişisel ve sosyal uyum düzeylerini ölçek için tek bir takım halinde hazırlanmıştır. 1985 yılında ise "Kısa Form" Takım B geliştirilmiştir. Hacettepe Kişilik Envanteri Takım A ile ilgili bilgiler aşağıda kısaca özetlenmiştir (Özgüven, 1992).

"HKE Takım A", "HKE Deneme Takımı"nın geliştirilmesi ve revizyondan geçirilmesi ile oluşmuştur. 1982 yılında ikinci kez revizyondan geçirilmiş, bugünkü şeklini almıştır. Takım A "Kişisel Uyum" için dört ve "Sosyal Uyum" için de dört olmak üzere sekiz alt ölçekten oluşmuştur. Her alt ölçek 20 maddeden oluşmaktadır. Geçerlilik (G) puanı olarak alt ölçek maddelerinden

bağımsız 8 madde kullanılmıştır. 168 maddeden oluşmaktadır. HKE Takım A üç toplam sekiz alt ölçek ve iki geçerlilik puanı ile toplam 13 puan vermektedir.

“Kişisel uyum” ve “Sosyal uyumu” oluşturan ve ölçme aracının kapsamına dâhil edilen sekiz alt ölçeğe ilişkin açıklamalar aşağıda verilmiştir (Özgüven,1992).

Kişisel uyum alt ölçekleri

1.Kendini Gerçekleştirme (KG)

Kendini gerçekleştirme puanı, kendini gerçekleştiren kişinin davranış özelliklerinden kendine güvenme, kendi yeteneklerinin farkında olma, kendi kendine kararlar verebilme, doğru bildiğini söyleyebilme, kabul edildiği ve bir işe yaradığı duygusu içinde olma gibi niteliklerle ilişkilidir.

2. Duygusal Kararlılık(DK)

Duygusal kararlılık puanı yüksek olan bireyler genellikle kendine güvenen, az üzülen, alıngan olmama özellikleri gösteren kişilerdir. Çoğu kez sakin ve huzurlu bireyler izlenimi verirler.

Başkalarından pek az tavsiye isterler. Kendi kararlarını kendileri verme eğilimindedirler. Ortaya çıkan yeni ve yabancı durumlardan çekinmez ve acil durumlarda etkili davranışlar gösterirler.

Puanı düşük olan kişiler genellikle gergin ve kaygılı bir yapıya sahipken zor durumlarda ağlarlar ya da ağlayacak konuma gelirler. Yeni gelişen olaylarda ise korkak ve çekingen ya da aşırı düzeyde atak ve kavgacı olabilirler.

3. Nevrotik Eğilimler (NE)

Nevrotik belirtileri olan kişiler kronik yorgunluk, baş ağrısı, uyuyamama, görme güçlükleri, iştahsızlık vb. gibi çeşitli psikosomatik belirtilen birinden ya da bir kaçından şikâyetçidirler. Nevrotik kişiler duygusal çatışmalarını genellikle fiziksel yollardan ifade etmektedirler. Ayrıca, nevroitik eğilimler benliğini olduğu gibi kabul edememe, mükemmeliyetçi olma, eleştiriye açık olmama gibi davranışları da içerir.

Nevrotik eğilimler puanının yüksek bulunması bu tür belirtilerin azlığını düşük olması ise çokluğunu gösterir.

4. Psikotik Belirtiler (PB)

Psikotik belirtiler puanı düşük olan bireylerde insanlardan uzaklaşma ve yalnız kalmayı yeğleme eğilimi, dikkatini bir noktada toplama güçlüğü ve hayal kurma eğilimi gözlenir. Bu bireyler alıngan ve aşırı duygusaldırlar. Kendilerine yönelik düşünceleri fazladır.

Psikotik belirtiler puanının yüksek olduğu normal uyum tarzında ise birey belirli ölçüler içinde hayal dünyasından bağımsız olarak yaşamını sürdürür.

Sosyal Uyum Alt Ölçekleri

1. Aile İlişkileri(Aİ)

Bu alt ölçekten elde edilen puan bireyin ailesi ile olan ilişkilerini yansıtır. Puanın yüksek bulunması kişinin anne babası ve kardeşleri ile dostça ve sağlıklı ilişkiler içinde olduğunu, ailesini sevdiğini, ailesi tarafından sevildiğini gösterir.

Bu tür bireyler aile üyelerini normal ölçüler içinde kendilerinden isteklerde bulunan ancak belli düzeyde bağımsız olma hakkını onlara tanıyan kişiler olarak görürler. Zamanlarının çoğunu aileleri ile evde geçirirler ve birlikte etkinlik gösterirler.

Aile ilişkileri puanının düşük bulunması ise bireyin ailesi ile olan ilişkilerinde karışıklık ve uyumsuzluk bulunduğuna işaret eder.

Genellikle ana babası ve kardeşleri ile problemleri olan bireyler aile üyelerini çok otoriter bulurlar, onların kendilerinden çok fazla şey beklediklerini düşünürler. Çok zorunlu durumlar dışında evde olmaktan kaçınırlar, evden kaçma isteklerini sık sık ifade ederler.

2. Sosyal İlişkiler (Sİ)

Sosyal ilişkiler puanı bireyin diğer insanlarla olan ilişkilerinin niteliğini belirtir. Puanın yüksek oluşu sosyal olgunluk yönünden bireyin uyumlu ve sosyal becerilerinin yüksek düzeyde olduğuna işaret eder. Bu kişiler arkadaşları ve diğer yetişkin grupları içinde mutlu ve rahat bir görünüm verirler. Konuşmaktan hoşlanırlar ve başkalarının söylediklerine ilgi gösterirler. Başkalarını sever ve başkaları tarafından sevilirler. Topluluk içinde esnek bir tutum benimserler, kabul

gören davranışlar sergilerler. Kendilerini sosyal durumlarda uygun şekilde idare etmesini bilirler.

Sosyal ilişkiler puanının düşük olması ise bireyin sosyal beceriler ve sosyalleşme bakımından durgun olduğu anlamına gelir. Bu kişiler arkadaş ve yetişkin grupları içerisinde iken kendilerini mutlu ve rahat hissetmezler. Konuşmaktan ve başkaları ile bir arada olmaktan hoşlanmazlar. Dışarıdan gelen sosyal uyarıcılara tepki göstermede isteksiz hareket ederler ya da hiç tepki göstermezler.

3. Sosyal Normlar (SN)

Sosyal normlar puanı uyulması zorunlu yasal durumlara olduğu kadar dikkate alınması gereken sosyal kural ve toplum değerlerine ve başkalarının haklarına saygılı olma bunun yanı sıra kendi istek ve gereksinimlerini de toplumla uzlaşarak, belli ölçülerde bağımsız olarak karşılama gibi davranışları ölçer.

Sosyal normlar puanının yüksek olması bireyin başkalarının haklarını anlayışla karşıladığını, kişisel isteklerini grubun gereksinmelerine göre erteleyebildiğini ya da değiştirebildiğini gösterir. Bu kişiler toplumda neyin yanlış neyin doğru olarak kabul edildiğinin bilincindedirler.

4. Antisosyal Eğilimler (AE)

Anti sosyal eğilimler puanının düşük olması bireyin anti sosyal eğilimlere sahip olduğunu gösterir. Anti sosyal eğilimleri olan kişiler genellikle sert, öfkeyle dolu, kavgacı, incitme isteği duyan, zor kullanmaya eğilimli, oç alma duyguları içinde olan, saygısız bireylerdir. Eşyalara özellikle başkalarının eşyalarına zarar vermektan, bilinçli olarak toplumsal normlara ters düşen davranışlarda bulunmaktan hoşlanırlar ve bu şekilde kişisel doyum sağlamaya çalışırlar.

Anti sosyal eğilimler puanının yüksek olması bireyin belli ölçüler içinde bu tür eğilimleri olmadığına işaret eder.

Hacettepe Kişilik Envanterinin geçerlik çalışması sonucu, alt ölçeklerin ayırt edici olduğu, envanterden elde edilen geçerlik puanlarının güçlü ve güvenilir olduğu bulunmuştur (Özgüven, 1992). Özgüven'in (1992), Envanterin ağırlıklı tekrar yöntemi ile yaptığı geçerlik çalışmalarına göre; alt ölçeklerin

güvenirlilik katsayıları sosyal normlar en düşük (0.58) ve genel uyum en yüksek (0.92) olarak ortalama güvenirlilik 0.82 bulunmuştur. Kızıltan(1982) tarafından iki hafta ara ile envanterin tekrar yöntemi ile elde edilen HKE güvenirlilik katsayıları; kendini gerçekleştirme ($\alpha=.80$), duygusal kararlılık ($\alpha=.81$), nevrotik eğilimler ($\alpha=.93$), psikotik belirtiler ($\alpha=.86$), aile ilişkileri ($\alpha=.84$), sosyal ilişkiler ($\alpha=.83$), sosyal normlar ($\alpha=.71$) ve antisosyal eğilimler ($\alpha=.79$) olarak bulunmuştur. Buna göre HKE' nin iç tutarlılık düzeyinin yüksek olduğu görülmüştür (Özgüven, 1992).

Bu çalışma için yapılan Hacettepe kişilik envanteri güvenirlilik analizinde, Hacettepe Kişilik Envanteri tümü ve alt boyutları için Cronbach α değeri hesaplanmıştır. Hacettepe Kişilik Envanteri için yapılan iç tutarlılık analizleri katılımcıların verilerine göre gerçekleştirilmiştir (n= 186). Buna göre yapılan iç tutarlılık analizleri doğrultusunda ölçeğin tamamına ait Cronbach Alfa değerinin ($\alpha= .92$) olduğu saptanmıştır. Hacettepe Kişilik Envanteri alt boyutlarına ait iç tutarlılık katsayıları ise kendini gerçekleştirme ($\alpha=. 64$), duygusal kararlılık ($\alpha= .68$), nevrotik eğilimler ($\alpha= .77$), psikotik belirtiler ($\alpha= .74$), aile ilişkileri ($\alpha= .76$), sosyal ilişkiler ($\alpha= .75$), sosyal normlar ($\alpha= .58$) ve antisosyal eğilimler ($\alpha= .59$) olarak bulunmuştur.

2.2.3. İlişki Ölçekleri Anketi

Griffin ve Bartholomew (1994) tarafından geliştirilmiş, Sümer ve Güngör (1999) tarafından Türkçe uyarlaması yapılmış likert tipi bir ölçektir. Sümer ve Güngör tarafından yeterli düzeyde psikometrik özellikler taşıdığı belirlenmiştir. Ölçek; güvenli, kaçınmacı, kaygılı ve korkulu olarak dört bağlanma stilini ölçmeyi hedeflemektedir. On yedi maddeden oluşmaktadır. Kişilerden kendilerini (1-bana hiç uygun değil) ile (7-bana tamamen uygun) aralığında değerlendirmeleri istenmiştir. İlişkiler ölçeği anketinde, güvenli bağlanma (3,7,8,10,17) ve kayıtsız bağlanma (2,5,12,13,16) beş madde ile, korkulu bağlanma(1,4,9,14) ve saplantılı bağlanma (5,6,11,15) ise dört madde ile ölçülmektedir. 'Başkalarıyla yakın duygusal ilişkilerim olmadığı sürece oldukça rahatım' maddesi olan 5. madde ters kodlanarak hem saplantılı hem kaygılı bağlanmayı ölçmektedir.

Sümer ve Güngör (1999) tarafından gerçekleştirilen geçerlik ve güvenilirlik çalışmasında ölçeğin test-tekrar test yöntemi ile tüm boyutlarda .54-.61 aralığında değişen değerlerde güvenilirlik katsayıları olduğu hesaplanmıştır (Sümer ve Güngör, 1999). Griffin ve Bartholomew yaptıkları geçerlik çalışmasında, İÖA alt ölçeklerinin az sayıda madde ile ölçülmesi sebebiyle alfa değerlerinin alt ölçeklerde düşük düzeyde olduğunu fakat ölçeğin yapı geçerliğinin yeterli düzeyde olduğunu belirtmişlerdir (Griffin ve Bartholomew, 1994a).

Bu çalışma için yapılan ilişki ölçekleri anketi güvenilirlik analizinde, ilişki Ölçekleri Anketi tümü ve alt boyutları için Cronbach α değeri hesaplanmıştır. İlişki Ölçekleri Anketi için yapılan iç tutarlılık analizleri katılımcıların verilerine göre gerçekleştirilmiştir (n= 186). Buna göre yapılan iç tutarlılık analizleri doğrultusunda ölçeğin tamamına ait Cronbach Alfa değerinin ($\alpha= .48$) olduğu saptanmıştır. İlişki Ölçekleri Anketi alt boyutlarına ait iç tutarlılık katsayıları ise güvenli bağlanma ($\alpha= .42$), korkulu bağlanma ($\alpha= .54$), saplantılı bağlanma ($\alpha= .20$) ve kayıtsız bağlanma ($\alpha= .46$) olarak bulunmuştur.

2.3. İşlem

2.3.1 Veri Toplama

Çalışmaya öncelikle Maltepe Üniversitesi Etik Kurulu'ndan ölçeklerin uygunluğuna ve çalışmanın yürütülmesine dair gerekli izinler alınarak başlanmıştır. Araştırma verileri Ağustos 2016-Ocak 2017 tarihleri sürecinde toplanmıştır. Veriler, araştırmaya katılım gösteren öncelikle araştırmacının tanıdığı Bulgaristan göçmenleri, Yugoslavya göçmenleri ve hiç göç etmemiş kişilerin elden ulaştırılan anketleri doldurmaları, sonrasında diğer tanıdıklarına da anketleri ulaştırmaları aracılığıyla, gönüllü katılım ilkesi esas alınarak sağlanmıştır. Katılımcılara araştırmanın katılım koşulları, içeriği ve anketleri doldurmak için gerekli olan yönergeleri içeren onam formu sunulmuştur (bkz. Ek 1). Anketleri doldurma süresi her katılımcı için yaklaşık 60 dk sürmüştür.

2.3.2.Verilerin Çözümlemesi

Anketlerden elde edilen verilerin analizinde SPSS 22.0 paket programı kullanılmıştır. Gerekli istatistik teknikleri kullanılarak veriler analiz edilmiştir. Öncelikle, HKE'nin 8 maddeden oluşan, katılımcının envanteri doldurma davranışına dair geçerlilik puanını gösteren cevapları belirlenmiştir. Buna göre ölçekleri tutarsız doldurduğu belirlenen 24 katılımcının cevap kağıdı geçersiz sayılarak analizlere dahil edilmemiştir. Sonrasında, geri kalan 186 katılımcının demografik bilgi formundaki verilerine frekans analizi uygulanmıştır. Analizlerde, yapılan gruplar arası karşılaştırmalarda varyansların eşitliği varsayımı Levene's Test kullanılarak değerlendirilmiştir. Tek yönlü varyans analizinde (ANOVA) grupların homojenliği incelendiğinde varyansların eşit dağılmadığı durumlarda homojen olmayan dağılımlar için Brown- Forsythe analizine bakılmıştır. Yani eğer varyanslar anlamlı bir fark göstermiyorsa tek yönlü varyans analizi testi (ANOVA), anlamlı fark gösteriyorsa Brown-Forsythe test kullanılmıştır. Değişkenler arasında anlamlı farkların ortaya çıktığı durumlarda hangi gruplar arasında nasıl bir fark olduğunu anlamak için tek yönlü varyans analizi için Gabriel, Brown-Forsythe analizi için Games Howell Post- Hoc tamamlayıcı testleri kullanılmıştır.

3. BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde mevcut çalışma verileri kullanılarak hipotezleri test etmeye yönelik gruplar arası ortalamaların karşılaştırılması için yapılan analiz bulgularına yer verilmiştir.

3.1 Zorunlu Göç Değişkenine Göre Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırması

”Zorunlu göç deneyimi olan ve olmayan katılımcıların kişilik özellikleri arasında anlamlı farklar vardır” hipotezini test etmek amacıyla zorunlu göç etmiş ve hiç göç etmemiş katılımcıların (n= 186) HKE’ den aldıkları puanlara tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Yapılan gruplar arası karşılaştırmalarda varyansların eşitliği varsayımı Levene's Test kullanılarak değerlendirilmiş eğer varyanslar anlamlı bir fark göstermiyorsa tek yönlü varyans analizi testi F değeri, anlamlı fark gösteriyorsa Brown-Forsythe test değeri kullanılmıştır. Göç etmeyen katılımcıların, göç eden katılımcılara göre HKE ölçeği alt boyutundan aldığı aile ilişkileri puanlarının [BF (1,75.5)= 5.273, $p \leq 0.05$] istatistiksel olarak anlamlı şekilde fark gösterdiği tespit edilmiştir. Buna göre göç eden katılımcıların ($\bar{x} = 11.83$), duygusal kararlılık alt boyut puanlarının göç etmeyen katılımcılara ($\bar{x} = 11.01$) göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Göç eden katılımcıların ($\bar{x} = 16.27$), göç etmeyen katılımcılara ($\bar{x} = 14.88$) kıyasla aile ilişkileri alt boyutunda anlamlı düzeyde daha yüksek puanlar aldıkları yapılan analizler sonucunda elde edilmiştir. Katılımcıların ilgili ölçümlerden aldıkları ortalama puanlar Tablo 2’ de ayrıntılı olarak gösterilmiştir (Bknz. Tablo 2).

Göç etmeyen katılımcıların, göç eden katılımcılara göre HKE alt ölçekleri puanları sonucunda; kendini gerçekleştirme alt ölçeği [F(1, 184)=0.573, $p > 0.05$], duygusal kararlılık alt ölçeği [BF (1,84.96)= 1.785, $p > 0.05$] ve nevrotik eğilimler alt ölçeği [F (1,184)= 1.209, $p > 0.05$], psikotik belirtiler ölçeği [BF (1, 79.62)= 1.651, $p > 0.05$], sosyal normlar alt ölçeği [F (1, 184)= 2.827, $p > 0.05$], sosyal ilişkiler alt ölçeği [F (1,184)= 3.218, $p > 0.05$], antisosyal eğilim alt ölçeği

[F (1,184)= 1.743, p>0.05], kişisel uyum alt ölçeği [BF (1, 79.87)= 0.837, p>0.05], sosyal uyum alt ölçeği [BF (1, 79.52)= 1.245, p>0.05] açısından istatistiksel olarak anlamlı fark saptanamamıştır.

Tablo 2. Göç Durumu Değişkenine Göre Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırması

HKE	n	\bar{x}	F/BF**	p
Kendini Gerçekleştirme				
Göç Var	132	14.15	.573	.450
Göç Yok	54	14.54		
Duygusal Kararlılık				
Göç Var	132	11.01	1.785**	.185
Göç Yok	54	11.83		
Nevrotik Eğilimler				
Göç Var	132	12.37	1.209	.273
Göç Yok	54	11.64		
Psikotik Belirtiler				
Göç Var	132	11.86	1.651**	.203
Göç Yok	54	10.96		
Aile İlişkileri				
Göç Var	132	16.27	5.273**	.024*
Göç Yok	54	14.88		
Sosyal Normlar				
Göç Var	132	14.03	2.827	.094
Göç Yok	54	13.27		
Sosyal İlişkiler				
Göç Var	132	14.17	3.218	.074
Göç Yok	54	15.22		
Antisosyal Eğilim				
Göç Var	132	14.60	1.743	.188
Göç Yok	54	14.01		
Kişisel Uyum				
Göç Var	132	50.21	.837**	.363

Göç Yok	54	48.16		
Sosyal Uyum				
Göç Var	132	59.08	1.245**	.268
Göç Yok	54	57.40		

* $p \leq 0.05$

**Eğer varyans homojenliği varsayımı doğrulanamadıysa F değeri yerine Brown-Forsythe test değeri verilmiştir

3.2. Göç Edilen Ülke Değişkenine Göre Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırması

Karşılaştırma için, Bulgaristan'dan zorunlu göç edenler (n=91), Yugoslavya'dan göç edenler (n=41) ve hiç göç etmemiş katılımcıların (n=51) HKE' den aldıkları puanlara tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır. Yapılan gruplar arası karşılaştırmalarda varyansların eşitliği varsayımı Levene's Test kullanılarak değerlendirilmiş eğer varyanslar anlamlı bir fark göstermiyorsa tek yönlü varyans analizi testi F değeri, anlamlı fark gösteriyorsa Brown-Forsythe test değeri kullanılmıştır.

Bulgaristan'dan göç eden katılımcılar, Yugoslavya'dan göç eden katılımcılar ve hiç göç etmeyen katılımcıların HKE alt ölçeklerinden aldıkları puanlara göre, sosyal ilişki puanlarının [F (1,130)= 6.334, $p \leq 0.05$] istatistiksel olarak farklılaştığı gözlenmiştir.

Bulgaristan'dan göç eden katılımcılar, Yugoslavya'dan göç eden katılımcılar ve hiç göç etmeyen katılımcıların HKE alt ölçeklerinden aldıkları puanlar sonucunda; kendini gerçekleştirme alt ölçeği [F (1, 130)= 1.864, $p > 0.05$], nevroitik eğilimler alt ölçeği [F (1,130)= .109, $p > 0.05$], psikotik belirtiler ölçeği [F (1, 130)= .258, $p > 0.05$], aile ilişkileri alt ölçeği [BF (1,130)= 0.14, $p > 0.05$], sosyal normlar alt ölçeği [BF (1, 59.54)= .641, $p > 0.05$], duygusal kararlılık alt ölçeği [F (1,130)=.311, $p > 0.05$], antisosyal eğilim alt ölçeği [F (1, 130)= 1.171, $p > 0.05$], kişisel uyum alt ölçeği [BF (1, 87.32)= .005, $p > 0.05$], sosyal uyum alt ölçeği [BF (1, 64.95)= 1.515, $p > 0.05$] açısından istatistiksel olarak anlamlı fark gözlenmemiştir (Bknz. Tablo 3).

Tablo 3. Göç Edilen Ülke Değişkenine Göre Kişilik Özellikleri Karşılaştırması

HKE	n	\bar{x}	F/BF**	p
Kendini Gerçekleştirme				
Bulgaristan	91	14.39	1.864	.175
Yugoslavya	41	13.60		
Duygusal Kararlılık				
Bulgaristan	91	11.72	.311	.578
Yugoslavya	41	12.07		
Nevrotik Eğilimler				
Bulgaristan	91	12.29	.109	.742
Yugoslavya	41	12.53		
Psikotik Belirtiler				
Bulgaristan	91	11.75	.258	.612
Yugoslavya	41	12.09		
Aile İlişkileri				
Bulgaristan	91	16.25	.014	.905
Yugoslavya	41	16.31		
Sosyal Normlar				
Bulgaristan	91	14.17	.641**	.426
Yugoslavya	41	13.70		
Sosyal İlişkiler				
Bulgaristan	91	14.70	6.334	.013*
Yugoslavya	41	13.00		
Antisosyal Eğilim				
Bulgaristan	91	14.53	1.171	.680
Yugoslavya	41	14.75		
Kişisel Uyum				
Bulgaristan	91	50.17	.005**	.945
Yugoslavya	41	50.31		
Sosyal Uyum				
Bulgaristan	91	59.67	1.515**	.223

Yugoslavya	41	57.78
------------	----	-------

* $p \leq 0.05$

**Eğer varyans homojenliği varsayımı doğrulanamadıysa F değeri yerine Brown-Forsythe test değeri verilmiştir

3.3. Göç Yaşı Değişkenine Göre Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması

Göç eden katılımcıların göç yaşı, ergenlik öncesi (0-12 yaş), ergenlik (12-18), ergenlik sonrası (18 ve üstü) olarak kategorize edilerek HKE' den aldıkları puanlara tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır. Yapılan gruplar arası karşılaştırmalarda varyansların eşitliği varsayımı Levene's Test kullanılarak değerlendirilmiş eğer varyanslar anlamlı bir fark göstermiyorsa tek yönlü varyans analizi testi F değeri, anlamlı fark gösteriyorsa Brown-Forsythe test değeri kullanılmıştır. Değişkenler arasında hangi gruplar arasında nasıl bir fark olduğunu anlamak için Anova analizi için Gabriel ve Brown-Forsythe için Games Howell Post- Hoc tamamlayıcı testleri kullanılmıştır.

Ergenlikte göç eden katılımcıların, HKE ölçeği alt boyutlarından aldığı sosyal normlar puanının [BF (2, 94,55)= 9.410 $p \leq 0.05$] istatistiksel olarak farklılaştığı tespit edilmiştir. Buna göre ergenlik sonrası göç eden katılımcıların puanlarının, ergenlik öncesi göç eden katılımcıların ve ergenlik dönemi göç eden katılımcıların puanlarına göre sosyal normlar alt boyutunda anlamlı derecede yüksek olduğu saptanmıştır.

HKE alt ölçekleri puanları sonucunda; kendini gerçekleştirme [F (2, 129)= 0.15, $p > 0.05$], duygusal kararlılık [F (2,129)= 0.186, $p > 0.05$], nevroitik eğilimler [F (2,129)= 0.893, $p > 0.05$], psikotik belirtiler [F (2, 129)= 0.25, $p > 0.05$], aile ilişkileri [F(2,129)= 0.349, $p > 0.05$], sosyal ilişkiler [F (2,129)= 0.152, $p > 0.05$], antisosyal eğilim [BF (2, 46.48)= 0.265, $p > 0.05$], kişisel uyum [F(2, 129)=0.80, $p > 0.05$], sosyal uyum [F (2, 129)= 1.639, $p > 0.05$] aldığı ancak istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamadığı gözlenmiştir (Bknz. Tablo 4).

Tablo 4. Göç Yaşı Değişkenine Göre Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması

HKE	n	\bar{x}	F/BF**	p
-----	---	-----------	--------	---

Kendini Gerçekleştirme				
Ergenlik Öncesi	55	14.09	.015	.985
Ergenlik	19	14.21		
Ergenlik Sonrası	58	14.17		
Duygusal Kararlılık				
Ergenlik Öncesi	55	11.94	.186	.831
Ergenlik	19	12.00		
Ergenlik Sonrası	58	11.60		
Nevrotik Eğilimler				
Ergenlik Öncesi	55	12.78	.893	.412
Ergenlik	19	11.47		
Ergenlik Sonrası	58	12.18		
Psikotik Belirtiler				
Ergenlik Öncesi	55	11.80	.025	.976
Ergenlik	19	12.00		
Ergenlik Sonrası	58	11.89		
Aile İlişkileri				
Ergenlik Öncesi	55	16.01	.349	.706
Ergenlik	19	16.26		
Ergenlik Sonrası	58	16.45		
Sosyal Normlar				
Ergenlik Öncesi	55	12.89	9.410 **	.000*
Ergenlik	19	14.63		
Ergenlik Sonrası	58	14.81		
Sosyal İlişkiler				
Ergenlik Öncesi	55	14.40	.152	.859
Ergenlik	19	13.89		

Ergenlik Sonrası	58	14.15		
Antisosyal Eğilim				
Ergenlik Öncesi	55	14.32	.265**	.768
Ergenlik	19	14.57		
Ergenlik Sonrası	58	14.75		
Kişisel Uyum				
Ergenlik Öncesi	55	50.61	.080	.923
Ergenlik	19	49.68		
Ergenlik Sonrası	58	49.86		
Sosyal Uyum				
Ergenlik Öncesi	55	57.63	1.639	.198
Ergenlik	19	59.36		
Ergenlik Sonrası	58	60.18		

* $p \leq 0.05$

**Eğer varyans homojenliği varsayımı doğrulanamadıysa F değeri yerine Brown-Forsythe test değeri verilmiştir

3.4. Geride Bırakılan Taşınmaz Varlığı Değişkenine Göre Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması

Yapılan gruplar arası karşılaştırmalarda varyansların eşitliği varsayımı Levene's Test kullanılarak değerlendirilmiş eğer varyanslar anlamlı bir fark göstermiyorsa tek yönlü varyans analizi testi F değeri, anlamlı fark gösteriyorsa Brown-Forsythe test değeri kullanılmıştır. Farklıkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla post-hoc testlerinden Gabriel testi sonuçları değerlendirilmiştir.

Göç ettiği ülkede taşınmazını bırakarak göç eden katılımcıların, göç ettiği ülkede taşınmazı olmayanlara göre HKE ölçeği alt boyutlarından aldığı psikotik belirtiler

[F (1, 131)= 4.301, $p \leq 0.05$] puanlarının iki grupta birbirinden farklılaştığı tespit edilmiştir. Buna göre göç ettiği ülkeden taşınmazını bırakarak göç eden katılımcıların ($\bar{x}=11.38$), psikotik belirtiler alt boyut puanlarının göç ettiği ülkede taşınmazı olmayan katılımcılara ($\bar{x} = 12.68$) göre anlamlı düzeyde daha düşük olduğu saptanmıştır. Buna göre göç ettiği ülkeden taşınmazını bırakarak göç eden katılımcıların, psikotik belirtiler puanlarının göç ettiği ülkede taşınmazı olmayan katılımcılara göre anlamlı düzeyde düşük olduğu yapılan analizler sonucunda elde edilmiştir.

HKE alt ölçeklerinden aldıkları puanlar sonucunda göç ettiği ülkede taşınmazını bırakarak göç eden katılımcıların, göç ettiği ülkede taşınmazı olmayanlara göre; kendini gerçekleştirme alt ölçeği [F (1, 131)= 0.306, $p > 0.05$], duygusal kararlılık alt ölçeği [BF (1,118.25)= 0.370, $p > 0.05$], antisosyal eğilim [BF (1,82.72)= 3.765, $p > 0.05$] nevroitik eğilimler alt ölçeği [F (1.131)= 1.475, $p > 0.05$], sosyal normlar alt ölçeği [BF (1, 85.42)= 0.011, $p > 0.05$], sosyal ilişkiler alt ölçeği [F (1,131)= 0.00, $p > 0.05$], kişisel uyum alt ölçeği [F (1, 131)= 1.879, $p > 0.05$], sosyal uyum alt ölçeği [F (1, 131)= 0.900, $p > 0.05$] puanlarını aldıkları gözlenmiş ancak istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır (Bknz. Tablo 5).

Tablo 5. Geride Bırakılan Taşınmaz Varlığı Değişkenine Göre Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması

HKE	n	\bar{x}	F/BF**	p
Kendini Gerçekleştirme				
Evet	82	14.03	.306	.581
Hayır	50	14.34		
Duygusal Kararlılık				
Evet	82	11.67	.370**	.554
Hayır	50	12.02		
Nevrotik Eğilimler				
Evet	82	12.04	1.475	.227
Hayır	50	12.88		
Psikotik Belirtiler				

Evet	82	11.38	4.301	.040 *
Hayır	50	12.68		
Aile İlişkileri				
Evet	82	16.15	.403	.527
Hayır	50	16.48		
Sosyal Normlar				
Evet	82	11.38	.011**	.915
Hayır	50	12.68		
Sosyal İlişkiler				
Evet	82	14.16	.000	.989
Hayır	50	14.16		
Antisosyal Eğilim				
Evet	82	4.19	3.765**	.056
Hayır	50	15.22		
Kişisel Uyum				
Evet	82	49.14	1.879	.173
Hayır	50	51.92		
Sosyal Uyum				
Evet	82	58.55	.900	.435
Hayır	50	59.84		

* $p \leq 0.05$

**Eğer varyans homojenliği varsayımı doğrulanamadıysa F değeri yerine Brown-Forsythe test değeri verilmiştir

3.5. Türkçe Bilgisi Değişkenine Göre Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırması

Yapılan gruplar arası karşılaştırmalarda varyansların eşitliği varsayımı Levene's Test kullanılarak değerlendirilmiş eğer varyanslar anlamlı bir fark göstermiyorsa tek yönlü varyans analizi testi F değeri, anlamlı fark gösteriyorsa Brown-Forsythe test değeri kullanılmıştır.

Türkçe konuşmayı bilerek göç eden katılımcıların, Türkçe konuşmayı bilmeyerek göç eden katılımcılara göre HKE ölçeği alt boyutlarından aldıkları kendini gerçekleştirme [F (1, 130)= 5.37, p≤ 0.05], sosyal ilişki [F (1, 130)= 10.908, p≤ 0.05] ve sosyal uyum [F (1, 130)= 5.814, p≤ 0.05] puanlarının istatistiksel olarak birbirinden farklılaştığı tespit edilmiştir. Buna göre Türkçe konuşmayı bilerek göç eden katılımcıların (\bar{x} =14.56), Türkçe konuşmayı bilmeyerek göç eden katılımcılara (\bar{x} = 13.24) göre kendini gerçekleştirme alt boyut puanlarının anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır. Türkçe konuşmayı bilerek göç eden katılımcıların (\bar{x} = 14.85), Türkçe konuşmayı bilmeyerek göç eden katılımcılara (\bar{x} = 12.65) göre sosyal ilişki alt boyut puanlarının anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır. Türkçe konuşmayı bilerek göç eden katılımcıların (\bar{x} = 60.13), Türkçe konuşmayı bilmeyerek göç eden katılımcılara (\bar{x} = 56.75) göre sosyal uyum alt boyut puanlarının anlamlı düzeyde yüksek olduğu fark edilmiştir.

HKE alt ölçeklerinden Türkçe konuşmayı bilerek göç eden katılımcıların, Türkçe konuşmayı bilmeyerek göç eden katılımcılara göre; duygusal kararlılık alt ölçeği için F (1, 130)= 0.00, p>0.05], nevrotik eğilimler alt ölçeği için [F (1, 130)= 0.843, p>0.05], psikotik belirtiler alt ölçeği için [F (1, 130)= .088, p>0.05], aile ilişkileri ölçeği için F (1, 130)= 1.142, p>0.05], sosyal normlar alt ölçeği için [F (1, 130)= 2.549, p>0.05], antisosyal eğilim alt ölçeği için [F (1, 130)= .171, p>0.05], kişisel uyum alt ölçeği için [F (1, 130)= .046, p>0.05] aldığı ancak istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır. Katılımcıların ilgili ölçümlerden aldıkları ortalama puanlar Tablo 6'de ayrıntılı olarak gösterilmiştir (Bknz. Tablo 6).

Tablo 6. Katılımcıların Türkçe Bilerek Göç Etme Değişkenine göre Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması

HKE	n	\bar{x}	F/BF**	p
Kendini Gerçekleştirme				
Evet Biliyordum	91	14.56	5.37	.022*
Hayır Bilmiyordum	41	13.24		
Duygusal Kararlılık				
Evet Biliyordum	91	1.83	.000	.992

Hayır Bilmiyordum	41	11.82		
Nevrotik Eğilimler				
Evet Biliyordum	91	12.16	.843	.360
Hayır Bilmiyordum	41	12.82		
Psikotik Belirtiler				
Evet Biliyordum	91	11.80	.088	.768
Hayır Bilmiyordum	41	12.00		
Aile İlişkileri				
Evet Biliyordum	91	16.45	1.142	.287
Hayır Bilmiyordum	41	15.87		
Sosyal Normlar				
Evet Biliyordum	91	13.46	2.549	.113
Hayır Bilmiyordum	41	14.28		
Sosyal İlişkiler				
Evet Biliyordum	91	14.85	10.908	.001*
Hayır Bilmiyordum	41	12.65		
Antisosyal Eğilim				
Evet Biliyordum	91	14.53	.171	.680
Hayır Bilmiyordum	41	14.75		
Kişisel Uyum				
Evet Biliyordum	91	50.36	.046	.831
Hayır Bilmiyordum	41	49.90		
Sosyal Uyum				
Evet Biliyordum	91	60.13	5.814	.017*
Hayır Bilmiyordum	41	56.75		

* $p \leq 0.05$

**Eğer varyans homojenliği varsayımı doğrulanamadıysa F değeri yerine Brown-Forsythe test değeri verilmiştir

3.6. Ait Hissedilen Ülke Değişkenine Göre Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması

Kendisini göç ettiği ülkeye ait hisseden katılımcılar, kendisini Türkiye'ye ait hisseden katılımcılar ve her iki ülkeye de ait hissetmeyen katılımcıların aldıkları puanlara göre HKE ölçeği alt boyutlarından kendini gerçekleştirme puanlarının [F (2, 129)= 3.945 p≤ 0.05], sosyal normlar puanlarının [F (2, 129)= 6.089, p≤ 0.05], antisosyal eğilim puanlarının [F (2, 129)= 4.589, p≤ 0.05] ve sosyal uyum puanlarının [F (2, 129)= 4.622, p≤ 0.05] anlamlı düzeyde farklılaştığı tespit edilmiştir. Değişkenler arasında hangi gruplar arasında nasıl bir fark olduğunu anlamak için Anova analizi için Gabriel, Brown- Forsyth analizi için Games- Howell Post-Hoc tamamlayıcı test kullanılmıştır. Kendini gerçekleştirme alt boyutuna göre, Türkiye'ye ait hissedenler, hiçbirine ait hissetmiyorum diyenlerden yüksektir. Sosyal normlar alt boyutuna göre, Türkiye'ye ait hissedenler, geldiği ülkeye ait hissedenlerden anlamlı derecede yüksek ve Türkiye'ye ait hissedenler de hiçbirine hissetmeyenlerden anlamlı derece yüksektir. Bunun yanı sıra antisosyal eğilimler alt boyutunda ise, Türkiye'ye ait hissedenlerin puanları, hiçbirine ait hissetmeyenlere kıyasla anlamlı derecede yüksektir. Geldiği ülkeye ait hissedenler de hiçbirine ait hissetmeyenlerden yüksektir. Sosyal uyum alt boyutunda ise Türkiye'ye ait hisseden katılımcıların puanları hiçbirine ait hissetmeyen katılımcıların puanından anlamlı derecede yüksektir.

Kendisini göç ettiği ülkeye ait hisseden katılımcılar, kendisini Türkiye'ye ait hisseden katılımcılar ve her iki ülkeye de ait hissetmeyen HKE alt ölçeklerinden aldıkları puanlar sonucunda; duygusal kararlılık [F (2, 129)= 2.363, p>0.05], nevrotik eğilimler [F (2, 129)= 1.627, p>0.05], psikotik belirtiler [BF (2, 27.58)= 1.175, p>0.05], aile ilişkileri [F (2, 129)= 2.623, p>0.05], sosyal ilişkiler [F (2, 129)= 2.361, p>0.05], antisosyal eğilim [F (2, 129)= 4.589, p>0.05] ve kişisel uyum [F (2, 129)= 2.837, p>0.05] boyutlarında kişilik özellikleri ile arasında anlamlı fark bulunamamıştır. Katılımcıların ilgili ölçümlerden aldıkları ortalama puanlar Tablo 7'da ayrıntılı olarak gösterilmiştir (Bknz. Tablo 7).

Tablo 7. Göç Eden Katılımcıların Aidiyet Hissi Değişkenine Göre Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması

HKE	n	\bar{x}	F/BF**	p
Kendini Gerçekleştirme				
Geldiğim Ülke	24	13.87	3.945	0.022*
Türkiye	94	14.52		
Hiçbiri	14	12.14		
Duygusal Kararlılık				
Geldiğim Ülke	24	12.75	2.363	.098
Türkiye	94	11.81		
Hiçbiri	14	10.35		
Nevrotik Eğilimler				
Geldiğim Ülke	24	13.08	1.627	.201
Türkiye	94	12.42		
Hiçbiri	14	10.78		
Psikotik Belirtiler				
Geldiğim Ülke	24	12.41	1.175**	.324
Türkiye	94	11.94		
Hiçbiri	14	10.35		
Aile İlişkileri				
Geldiğim Ülke	24	16.79	2.623	.086
Türkiye	94	16.37		
Hiçbiri	14	14.71		
Sosyal Normlar				
Geldiğim Ülke	24	12.79	6.089	.003*
Türkiye	94	14.54		
Hiçbiri	14	12.71		
Sosyal İlişkiler				
Geldiğim Ülke	24	12.75	2.361	.098
Türkiye	94	14.55		
Hiçbiri	14	14.07		

Antisosyal Eğilim				
Geldiğim Ülke	24	15.33	4.589	.012*
Türkiye	94	14.71		
Hiçbiri	14	12.64		
Kişisel Uyum				
Geldiğim Ülke	24	52.12	2.837	.062
Türkiye	94	50.71		
Hiçbiri	14	43.64		
Sosyal Uyum				
Geldiğim Ülke	24	57.66	4.622	.012*
Türkiye	94	60.18		
Hiçbiri	14	54.14		

* $p \leq 0.05$

**Eğer varyans homojenliği varsayımı doğrulanamadıysa F değeri yerine Brown-Forsythe test değeri verilmiştir

3.7. Ekonomik Zorluk Yaşama Değişkenine Göre Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırması

Yapılan gruplar arası karşılaştırmalarda varyansların eşitliği varsayımı Levene's Test kullanılarak değerlendirilmiş eğer varyanslar anlamlı bir fark göstermiyorsa tek yönlü varyans analizi testi F değeri, anlamlı fark gösteriyorsa Brown-Forsythe test değeri kullanılmıştır.

Göç ettikten sonra ekonomik zorluk yaşayan katılımcıların, göç ettikten sonra ekonomik zorluk yaşamayan katılımcılara göre HKE ölçeği alt boyutlarından aldıkları duygusal kararlılık [$F(1, 131) = 4.408, p \leq 0.05$], nevrotik belirtiler [$F(1, 131) = 5.333, p \leq 0.05$], kişisel uyum [$F(1, 131) = 4.171, p \leq 0.05$] puanlarının anlamlı düzeyde birbirinden farklılaştığı tespit edilmiştir. Katılımcıların ilgili ölçümlerden aldıkları ortalama puanlar Tablo 8'de ayrıntılı olarak gösterilmiştir (Bknz. Tablo 8).

Göç ettikten sonra ekonomik zorluk yaşayan katılımcıların, göç ettikten sonra ekonomik zorluk yaşamayan katılımcılara göre HKE ölçeği alt boyutlarından

aldıkları kendini gerçekleştirme [$F(1, 131) = 1.136, p > 0.05$], psikotik belirtiler [$F(1, 131) = 1.175, p > 0.05$], aile ilişkileri [$F(1, 131) = 2.700, p > 0.05$], sosyal normlar [$F(1, 131) = 0.22, p > 0.05$], antisosyal eğilim [$F(1, 131) = 2.02, p > 0.05$], sosyal uyum [$F(1, 131) = 0.630, p > 0.05$] arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır.

Tablo 8. Zorunlu Göç Sonrası Ekonomik Zorluk Yaşama Değişkenine göre Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırması

HKE	n	\bar{x}	F/BF**	p
Kendini Gerçekleştirme				
Yaşadım	114	14.02	1.136	.253
Yaşamadım	19	14.89		
Duygusal Kararlılık				
Yaşadım	114	11.56	4.408	.038*
Yaşamadım	19	13.26		
Nevrotik Eğilimler				
Yaşadım	114	12.05	5.333	.022*
Yaşamadım	19	14.21		
Psikotik Belirtiler				
Yaşadım	114	11.73	1.175	.280
Yaşamadım	19	12.68		
Aile İlişkileri				
Yaşadım	114	16.11	2.700	.103
Yaşamadım	19	17.26		
Sosyal Normlar				
Yaşadım	114	14.06	.226	.636
Yaşamadım	19	13.73		
Sosyal İlişkiler				
Yaşadım	114	14.21	.121	.729
Yaşamadım	19	13.89		

Antisosyal Eğilim				
Yaşadım	114	14.43	2.025	.157
Yaşamadım	19	15.42		
Kişisel Uyum				
Yaşadım	114	49.37	4.171	.043*
Yaşamadım	19	55.05		
Sosyal Uyum				
Yaşadım	114	58.82	.630	.429
Yaşamadım	19	60.31		

* $p \leq 0.05$

**Eğer varyans homojenliği varsayımı doğrulanamadıysa F değeri yerine Brown-Forsythe test değeri verilmiştir

4. BÖLÜM

TARTIŞMA

Araştırma, zorunlu göçün kişilik özellikleri ve bağlanma ile ilişkisini incelemeyi hedeflemiştir. Örneklemi oluşturan 186 kişiye derinlemesine görüşmeler temel alınarak hazırlanan demografik bilgi formu, ilişki ölçekleri anketi ve Hacettepe kişilik envanteri uygulanmıştır. Çalışmanın bu kısmında verilerin analiz sonuçlarına göre bulgular araştırma amacına yönelik olarak tartışılacak ve gelecekte yapılacak araştırmalar için araştırma sınırlılıkları ve önerilere yer verilecektir.

Yapılan bazı araştırmalara göre (Boneva, Frieze, Ferligoj, Jarsova, Pauknerova, Orgocka, 1998; Boneva, Frize, 2001; Ecke, Chope, Emmelkamp, 2005; Kwan ve Ip, 2007; Reese, Myftari, McAnally, Chen, Neha, Wang ve Robertson, 2017) kişisel faktörlerin göç etme davranışından etkilenebileceğine değinilmiştir. Zorunlu göçün ve etkilerinin yarattığı travmaya maruz kalan kişiler ve ikinci kuşak çocuklarında da kimlik sorunları ve kişilik bozukluklarının yaygın olduğu görülmüştür (Kellerman, 1995; Ruth, Khodabakhsh, Heemstra ve Danny, 2011; Stevens, 1999). Aynı zamanda alanda göç ile ilgi olarak yaygın yapılan göç ve psikopatoloji ilişkisi çalışmalarına göre göçün, psikopatolojiyle ilişkili olduğu gözlenmiştir (Alissa ve Tousignant, 1997; Aragona, Pucci, Mazetti, Maisano ve Geraci, 2013; Hjern, Wicks ve Dalman, 2004; Polek, Oudenhoven, Pieter, Berge, Jos, 2011; Sır ve Özkan, 1998; Yurtbay, Alyanak, Abalı, Kaynak ve Durukan, 2003). Araştırma bulgularına göre zorunlu göçü deneyiminin kişilerin aile ilişkileri üzerinde yakınlaştıracı bir faktör olarak ele alınabileceği düşünülebilir. Bulgulardan yola çıkarak, göç eden kişilerin göç etmemiş kişilere göre; aileleri ile daha çok zaman geçirdikleri, birlikte etkinlikler yaptıkları ayrıca anne, baba, kardeşleri ile dostça ve yakın ilişkiler içinde oldukları varsayılmaktadır. Göç, toplumların, özellikle ailelerin yapısını derinden etkileyen unsurlardan biridir (Kaştan, 2015). Buna bağlı olarak, zorunlu göçün aileleri yakın olmaya ittiği, yabancı olarak gördükleri çevreye karşı birlik olma duygusunun onları yakın olmaya ittiği düşünülebilir. Zorunlu göçün, göçmenlerin aile ilişkilerinde göç

etmeyenlere göre yakın ilişkilere sahip olmalarına sebep olabileceği ve sosyal ilişkilerde daha mesafeli, ayrık bir tutum içinde de olabileceklerini gösterebilir (Göker, 2015).

Göç edilen ülkeler bağlamında kişilik özellikleri gözlemlendiğinde, kendi vatanına zorunlu olarak göç eden göçmenlerin (Bulgaristan göçmenleri), kendi vatanlarından zorunlu olarak göç eden göçmenlere (Yugoslavya göçmenleri) nazaran sosyal ilişkilerinin daha iyi olabileceği söylenebilir. Yapılan derinlemesine görüşmelerde ifade edilenler doğrultusunda, zorunlu göç edenlerin tercih ettikleri yerleşim bölgelerinin çoğunlukla kendileri gibi göç edenlerin bulunduğu yerler olduğu fark edilmiştir. Yugoslavya'dan göç edenlerin daha kapalı bir yapı içinde oldukları, kendi gelenek, görenek ve dillerini yaşattıkları, yaşatmaya çalıştıkları ve gelecek nesillere aktarmak için çaba gösterdiklerini belirtmişlerdir. Akrabaların yakın oturduğu, ayrıca çocuklarının evlenirken Yugoslavya göçmeni biriyle evlenmelerini arzu ettiklerini aktarmışlardır. Bulgaristan göçmenleri de kendi vatanlarına göç etmelerine rağmen çoğunlukla yine Bulgar göçmenlerinin yaşadıkları semt ve şehirlere yerleştiklerini, tanıdık ve akraba desteğine ihtiyaç duymanın yanı sıra, göç etmemiş kişiler arasında yabancı gibi hissettiklerinden rahatsız olduklarını vurgulamışlardır. Sır ve Özkan (1998)'ın araştırma bulguları derinlemesine görüşme değerlendirmelerini destekler niteliktedir. Çeşitli araştırmalar, sosyal desteğin, göç deneyimi üzerinde pozitif etkisi olduğunu ortaya koymuştur (Hernandez, 2009; Kurman ve Ronen-Eilon, 2004; Lönnqvist, Leikas, Mähönen ve Jasinskaja-Lahti, 2015; *Salı ve Mehmed, 2012* ; Schweitzer, Melville, Steel, ve Lacherez, 2006). Sosyal destek ve kişilerin bireysel göç deneyimleme algılarının kişisel uyum ve sosyal uyumları üzerinde de pozitif etkileri olduğu düşünülebilir. Ayrıca her iki katılımcı göçmen grubun kendileri ile aynı göç deneyimini yaşayan göçmenlerin bulunduğu yerlere göç etmelerinin, sosyal destek etkisinin iyileştirici etkisini deneyimlerine sebep olduğu düşünülmektedir. Kişinin sosyal ilişkilerdeki tutumu toplumla bütünleşme ve çözülme derecesini göstermektedir. Toplumda dahil olmanın bilinci yeterince gelişmezse sosyal ilişkilerde kopukluklar görülebilmekte, toplumla olan bağları kesilmektedir (Erkal, 2000). Sosyal ilişkilerde göçmenin gelinen toplumla ayrışması, göçmen mahallelerinin oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Bu sebeple bu durumun hem daha kapalı aile ilişkilerine hem de kapalı sınırlı bir sosyal çevreye işaret edebileceği düşünülebilir. Ev sahibi toplum üyeleri ve göçmenler arasındaki sosyal ilişki ve etkileşim, en asgari düzeyde olmaktadır (Göker, 2015). Kendini hep 'yabancı' olarak görmesini sağlayan

asimilasyon politikalarını maruz kalmış göçmen de bu ayrışmayı yabancılığı benimseyerek bulunulan toplumdaki ayrılmaktadır (Göker, 2015). Ayrıca yapılan derinlemesine görüşmelere göre gerekli dil bilgisi eksikliği ve ortak anılara sahip olmaları sebebiyle göçmenlerin çoğunlukla kendileri gibi göç etmiş kişiler ile sosyal ilişkiler içine girmeyi tercih ettikleri farkedilmiştir.

Çalışmaya göre göç yaşı ve kişilik özellikleri arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Grinberg & Grinberg (1989)'e göre çocuklar için göç etmek kendi tercihleri olmadığı için sürülmek anlamına gelebilmektedir. Bu nedenle, yaş grubuna göre göçmenler farklı problemlerle karşılaşabilmektedir. Göç sebebiyle ailenin ruhsal sıkıntı yaşamaması bebek ve küçük çocukların gelişimsel ve benlik desteklerinin azalması ya da yitirilmesi anlamını taşıyabilir. Ergenlik öncesi dönemde çocukların içsel duygu ve düşüncelerinin gelişimi için ailelerinin duygusal destek ve uyumuna ihtiyaçları vardır (Bonovitz ve Ergas, 1999; Bonovitz, 2004). Ergenlik dönemi, göç açısından ikinci kez bireyselleşme anlamı taşıdığından oldukça zorlayıcı olabilmektedir (Blos, 1967). Bebekliğin ve çocukluğun getirdiği ilk sevgi nesnelere arasındaki içsel bağı ayırma sürecinde yaşadığı yer, ülke, arkadaşlıkları bırakmak dürtü düzensizliklerine ve karmaşaya neden olabilmektedir (Akhtar, 1995). Kişinin bireyselliğini var etmeye çalıştığı süreçte kültürel dayanaklarının kaybı, "çifte yas" yaşamaya sebep olmaktadır (Akhtar, 1995). Yaşlı insanlar için ise güven veren şeylerden ayrılmak acı vericidir. Geçmişleri, ve anıları geleceklerinden çok daha uzundur; bu sebeple her zaman kazandığından daha fazlasını kaybedecekleri anlamını taşımaktadır. Yaşlı kişiler, olumsuz koşullar yüzünden ya da yalnız kalmamak için çocuklarının peşinden göç etmişse çok mutsuz olmakta çocuk gibi gerilemiş bir biçimde kendilerini bağımlı hissetmektedir (akt. Akhtar, 1995). Young ve Mack (1989)'e göre normlar grupça paylaşılan beklentilerdir. Sosyal normlar, aynı sosyal çevreyi paylaşan kişilerce belirlenmiş sosyal olarak kabul görmüş davranış kalıplarıdır. Sosyal normlar, insanların çeşitli durumlara göre yapması, yapmaması, yapabilecekleri ve yapamayacakları belirleyen toplum üyelerinin eylemlerini kontrol eden davranışsal kuralların tümü anlamını taşır (Eroğlu, 2015). Bu görüşe göre sosyal normların, kişinin kişiliği üzerinde de etkili olduğu söylenebilir. Sosyal olarak kabul görmüş davranış kalıplarına alışmak bulunulan çevre ile ilgilidir. Sosyal normlara uyum sağlamak aynı zamanda bulunulan çevrede dışlanmamak ve kabul görmek açısından de oldukça önemlidir

(Bonovitz ve Ergas, 1999). Göçmen yeni girdiği çevrede yeni normlara alışmak durumunda kalabilmektedir. Ergenlik öncesi kimliğini bulmaya çalışan gelişim çağındaki çocukların ve ergenlik döneminde kendi kimliğini sorgulayan kişilerin üzerinde sosyal normların büyük etkisi olabileceği düşünülebilir.

Ergenlik döneminde zorunlu göç edenler için süreç zorlayıcıdır. Hem küçüklere göre daha zor kabul edilirler hem de dil sebebiyle kendilerini ifade edemez ya da konuşulanları anlayamazlar (Başbuğ& Yigit, 2016). Gençler özünde asimile eğilim gösterirler ve özgün kültürlerini, ebeveynlerininkini de inkâr ederler; ergenlik döneminde genellikle çatışmaya başlarlar bununla birlikte gençler, daha çok, ev sahibi ülkeye ait kendi yaş gruplarına benzemek isterler (Garcia-Campayo ve Sanz Carrillo, 2002). Bu sebeple ergenlik dönemindeki göçmenin bulunduğu çevreye uyum sağlaması ve bütünleşmesi açısından sosyal normlara da uyum sağlamanın önemli olduğu söylenebilir. Kendi istek ve gereksinimlerini toplumla uzlaşarak kurgulaması, kendi isteklerini, grup gerekliliklerine göre engellemesi bulunduğu toplumda neyin doğru neyin yanlış olduğunu fark ederek bu kurallara uygun yaşamaya çalışmasının göçmenin uyumu için kolaylaştırıcı etken olduğu düşünülebilir (Özgüven, 1992). Ergenlik öncesi göç edenlerin ise değişen sosyal normlara uyum sağlamada zorlanabilecekleri düşünülebilir. Ev ve kamusal alan çatışması ergenlik öncesi ve ergenlik dönemindeki kişilerin sosyal normlara uyumunu etkileyebilir. Girdikleri yeni çevrede kabul görme ve uyum sağlamaya çalışırken yeni çevrenin sosyal normlarına, evlerinde ve aileleri yanında ise geldikleri ülkenin sosyal normlarına uygun hareket etmelerinin onları çatışmaya itebileceği bu sebeple sosyal normlara uyum sağlamada problem yaşayabilecekleri düşünülebilir.

Taşınmazlarını geride bırakarak göç edenler için ev aidiyeti simgelediğinden kendilerini köksüz hissetmelerine ve iç dünyalarının karışmasına sebep olmaktadır (Wright, 2009). Köksüz hissetmenin kişilerin, psikotik belirtiler göstermesine yani dikkatlerini bir yerde toplama güçlüğü yaşayarak insanlardan uzaklaşmalarına, yalnızlaşmalarına, alıngan ve duygusal davranmalarına sebep olabileceği varsayılabilir. Ayrı kültürlerin kişinin benliğinde çatışması kişi de bocalamaya sebep olmaktadır (Göhler, 1990). Araştırma bulgularına göre geride taşınmazını bırakarak göç etmenin kişilerin psikotik belirtiler yaşamalarına sebep olabileceği düşünülebilir. Kişilerin kendilerinin kaybettikleri değerlere, başkalarının sahip

olmalarının yarattığı duygusal çatışmaların psikotik belirtiler göstermelerine yol açabileceği ayrıca bu duygusal çatışmaların, bireyin sosyal olarak yalnız kalmayı yeğlemesine etki edebileceği düşünülebilir. Adler'e (1977) göre, göçmen için konut ihtiyaçları güvenlik gereksiniminin bir parçasıdır, bir topluluğun ve sosyal ağın bir parçası haline gelmek, iş memnuniyeti ve saygı ihtiyaçları toplumsal ihtiyaçlardır. Algılanan iyi yaşam kalitesinin kişinin güvende hissetmesiyle ilişkili olabileceği dolayısıyla evlerinde barınamayan ya da yeni evlerini önceki evlerine göre olumsuz gören insanların duygu ve düşünce bozukluklarına sebep olabilecek ruhsal sağlık problemleri geliştirebilecekleri düşünülebilir. Adler'e (1977) göre göçmen ihtiyaçları karşılandığında güvensizliğin, yalnızlığın üstesinden gelebilir ve geçici olarak yaşanan sakatlık olarak tanımlanabilen kültür şokundan kurtulma sürecini başlatabilir.

Buxbaum (1949) a göre anadil daha ilkel dürtü ve isteklerle ilişkiliyken yeni bir dil, geçmiş çocuk yaşamına karşı yeni bir savunma sistemi inşa etme fırsatı sunmaktadır. Eski bebek dürtülerine karşı savunmaları başarıyla destekleyerek, yeni değerler ve yeni ego görüntüleri yaratmaya yardımcı olabilir ve yeni bir öz-portre kurma fırsatı sunmaktadır. Buna bağlı olarak yeni dil edinme süreci ve alışılmış dili geride bırakmanın göçmenin kişilik özellikleri ile ilişkili olabileceği varsayılabilir (Mirsky, 1991). Göç ettiği ülkenin dilini bilen göçmenin, dil bilmeyen göçmene görece kendinden emin, karar alımında bireysel, öz farkındalığı yüksek olarak değerlendirilebilir (Özgüven, 1992). Buna göre dil bilmeyen göçmenin sosyal ilişkilerde ve sosyal uyumda zorlanacağı düşünülebilir. Sosyal olarak uyumlu birey, farklı ortamlara uygun davranabilen, çevrenin beklentilerine eşlik edebilen, ilişki kurduğu ve içinde bulunduğu toplumun bireylerine uyum gösteren, sosyal olarak kurduğu ilişkilerde doyum sağlayan, toplum beklenti ve isteklerine uygun davranabilen kişi olarak tanımlanmaktadır (Enç, 1987). Göçmenlerin dil problemi hem anadili hem de ev sahibi dili içermekte ve böylelikle çift taraflı bir probleme dönüşmektedir (Göker, 2015). Bulgulara göre, dil bilerek göç eden kişilerin, dili bilmeyerek göç eden kişilere göre sosyal uyumlarının daha yüksek bir farklılığa sahip olduğu gözlenmiştir. Kurman ve Ronen-Eilon'a (2004) göre, yeni bir kültüre uyum sağlamak hem psikolojik ve sosyo-kültürel adaptasyon gerektirmektedir. Psikolojik adaptasyon, kişilik, kültürel kimlik, refah ve yaşam doyumunu duygularını içermektedir. Sosyo-kültürel adaptasyon ise bireyler ve yeni kültürel bağlamları

arasındaki ilişkilerle, yeni toplumlarının üyeleri ile sosyal etkileşimleri (okulda, işte, ailede) ile gerçekleşir. Dolayısıyla sosyal ilişkilerin boyutu yeni ülkeye olan adaptasyonu kolaylaştırabilir. Yapılan derinlemesine görüşmelere bağlı olarak dil bilmeden gelen göçmenlerin görüşmeler esnasında sergiledikleri çekingen tavır, demografik formların kendilerine okunmasını talep ederken sergiledikleri çekingen ve utangaç davranışların, sosyal uyumda zorlandıkları bulgusunu desteklediği düşünülebilir. Mirsky (1991), kişilerin kendi asıl dilleri yani ‘anadil’e atıfta bulunarak, ikinci bir dil ediniminin kişiler arası iletişimlerini etkileyerek kişilerde intrapsişik kimlik oluşturabileceğine değinmiştir. Buna göre bireylerin diğerleriyle kurduğu ilişkide kendini algılama biçimleri, ben ve öteki ilişkisi yeniden düzenlenebilmektedir. Dil bilerek geldiğini belirten göçmenler bile derinlemesine görüşmelerde ilk geldikleri yıllarda sosyal uyumda çok zorlandıklarını, bildiklerini sandıkları dili bile yeniden öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Bu süreçte şive ve kullandıkları kısıtlı Türkçe kelime dağarcığından kaynaklanarak zor durumda kaldıklarını (okul ve meslekte dışlanma), girdikleri yeni ortamda hemen fark edildiklerini ‘Yabancı mısınız?’ sorusuna maruz kaldıklarını ve bu tanımın onları yabancı hissettirdiğinden bahsetmişlerdir. Dil bilmemenin kişileri sosyal ilişkilerde daha çekingen, yalnız ve başkalarıyla (geldikleri ülkenin yerlileri olarak gördükleriyle) konuşmaktan hoşlanmayan bireylere dönüştürebileceği düşünülebilir. Araştırma bulgularına göre göç ettikleri ülkenin dilini bilenlerin kendini gerçekleştirmede daha yüksek puanlar aldıkları gözlenmiştir. Maslow (1953), kendini gerçekleştiren bireyin diğer kişilerle olan ilişkilerde daha yapıcı, kendiliğini ve diğer insanları olduğu gibi kabullenici bir tutum içinde olduklarına ayrıca kendilerini çekinmeden ifade edebildiklerine değinmiştir.

Göçmen bir yerden sadece fiziken ayrılmaz aynı zamanda çeşitli haklardan, sosyalliğini sağlayan örüntülerden, alıştığı kurallardan da ayrılır. Bu da kişinin yalnızlaşması, yabancılaşması, kendini değersiz hissetmesi gibi karmaşık duygular yaşaması anlamına gelmektedir (Akt. Doğan 1988). Göçmen yaşadığı ve kök saldıği toplumdan ve onun getirdiği güven duygusundan mahrum kaldığında, zaman zaman bir yere ait olmama duygusu içinde bocalayabilmektedir (Şahin, 2001). Maslow’a (1953) göre kişi için, fizyolojik ihtiyaçlar, güvenlik ihtiyaçları, aidiyet gereksinimleri, saygı ihtiyaçları ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçları hiyerarşik olarak ilerlemektedir. Milliyet, toplumsal gruplar, yaşamı şekillendiren kültürel

çevre, vatan algısı kişinin aidiyet algısını şekillendirmektedir (Göker, 2015). Araştırmaya göre, kendini Türkiye'ye ait hisseden göçmenlerin, geldikleri çevrede kabul ediklerine inanmaları sebebiyle sosyal uyumda da daha başarılı olabilecekleri düşünülmektedir. Bulgulara göre hiçbir yere ait hissetmeyen kişilerin, kendilerine güvenlerinin ve kendi kararlarını alabilme becerilerinin daha düşük olduğu, çevre tarafından kabul görmeyeceklerine dair inanışları neticesinde sosyal normları kabul etme ve uyum sağlama sürecinde zorlanabilecekleri bu durumun kişileri antisosyallığe itebileceği düşünülebilir. Fakat araştırmadaki hiçbir ülkeye ait hissetmeyen örneklem sayısının azlığı sebebiyle bu bulguyu genelleştirmek mümkün değildir. Araştırmalara göre, yeni girilen çevre benimsenmiş olunan kültüre benzerse daha az, benzerlik düşükse daha fazla uyum sorunu yaşanmaktadır (Esentürk ve Ercan 1998; Hjern, Wicks ve Dalman, 2004; Keyes ve Kane, 2004). Kültürel ya da etnik olarak farklı insanlar bir yere ait olmayı daha çok önemsemektedir (Anton ve Lawrence, 2014). Buna göre, yabancı hissetmek ve ait hissetmek iç içe geçmiş kavramlar olarak düşünülebilir. Göçmen girdiği çevrede çevre, dil, kültür sebebiyle yabancılaşma durumunu somut olarak deneyimlemektedir. Bu ruhsal dünyasına yansımakta ve hem kendine hem çevreye yabancı hissederek hiçbir yere ait olamama hissini yaşamaktadır (Göhler,1990).

Araştırma bulgularından yola çıkarak göç sonrası ekonomik zorluk yaşayan kişilerin duygusal olarak genellikle gergin ve kaygılı oldukları, nevrotik eğilimler gösteren ve buldukları çevrede kişisel uyumda zorlanan kişiler olabilecekleri düşünülebilir. Nevrotik, iradesini ortaya koymak ister, fakat hayat korkusu yüzünden bunu başaramayabilir. Sağlıklı insan bu çatışan kuvvetleri birleştirip bütünleştirebilmiş kimsedir. Sürüden ayrılmanın sıkıntısını göze alabilir; ama nevrotikten farklı olarak, bir birey olarak kendisinden memnun haldedir (Kuzgun, 1972). Nevrotik temel ihtiyaçlar olan sevilme, korunma, ait olma gibi ihtiyaçları karşılanamamış kişidir. Bu sebeple insan ve nesnelere ihtiyaçlarını giderecek araçlar olarak görmektedir (Kuzgun, 1972). Göç sebebiyle yaşanan maddi zorluklardan kaynaklanarak temel ihtiyaçları karşılanamadığında göçmenin kendine güvenen, bireyselleşen bir yapı içinde olamayacağı buna bağlı olarak da bulunduğu çevrede kişisel uyumunun zayıf olabileceği düşünülebilir. Göç sonrası ekonomik durum iyiliğinin yaşam doyumu ve sosyal uyum ile ilişkilendirdiği (Lönnqvist, Leikas, Mähönen ve Jasinskaja-Lahti, 2015) ve göç sonrası ekonomik durum problemlerinin

kişilerde psikosomatik belirtilere yol açtığını belirten araştırma sonuçları (Sır ve Özkan, 1998) ekonomik durumun kişilik özellikleri ile ilişkisini desteklediği düşünülmektedir. Bu sebeple göç sonrası ekonomik sıkıntı yaşayan kişilerin, çevreye uyum sağlamakta zorlanırken beraberinde psikosomatik bazı belirtiler (uyuyamama, iştahsızlık, başağrısı vb.) gösterebilecekleri varsayılabilir. Göç sonrası yaşam zorluklarının psikopatoloji gelişimine ve travma sonrası stres bozukluğu yaşanmasına sebep olabileceğini söyleyen çalışma bulguları bunu destekler niteliktedir (Aragona, Pucci, Mazetti, Maisano ve Geraci, 2013). Bu çalışma için örneklem sayısı böyle bir bulguyu genelleylebilmek için yeterli değildir.

4.1. Sınırlılıklar

Araştıma sınırlılıklarından en önemlisi, araştırmada kullanılmış olan İlişki Ölçekleri Anketinin (İÖA), Cronbach alfa güvenirlik analizi sonuçlarının çalışılan örneklemde beklenenden (.70) düşük olmasıdır. Ölçeğin 5. Sorusunun hem korkulu hem saplantılı bağlanmayı ters çevirerek ölçmesinin örneklemde güvenirlik analizi sonuçlarının düşmesine sebep olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle İÖA ile yapılan analiz bulgularının güvenirlik kriterlerini karşılamadığı düşünülerek İÖA analiz bulguları çalışmaya dahil edilmemiştir. Ayrıca ergenlik öncesi Bulgaristan'dan göç eden Türkelerin (n= 31) ve Yugoslavya'dan ergenlik öncesi göç edenlerin (n=24), ergenlik döneminde göç edenlerin Bulgaristan (n=9) Yugoslavya (n=9), ergenlik sonrası Bulgaristan'dan göç edenlerin (n= 51), Yugoslavya'dan göç eden kişilerin (n=7) katılımcı dağılımının denk olmadığı farkedilmiştir. Cinsiyete göre göç etme yaş dağılımına bakıldığında ise ergenlik öncesi göç eden kadınlar (n=30) erkekler (n=25), ergenlik dönemi göç eden kadınlar (n=16) erkekler (n=2), 18 yaş sonrası göç eden kadınlar (n=37) erkekler (n=21) dağılımının da denk olmadığı gözlenmiştir. Buna göre göç etme yaşı değişkeninin kişilik özellikleriyle arasında bulunan anlamlı farkın sadece göç etme yaşından kaynaklandığını söyleyebilmek mümkün değildir. Bir diğer kısıtlılık ise Türkiye'de ve yurtdışında göç ile ilgili yapılmış klinik psikoloji çalışmalarının çoğunlukla 'göç ve psikopatoloji' ilişkisine odaklanmış olmasıdır (Alissa, Tausignant, 1997; Aragona, Pucci, Mazetti, Maisona ve Geraci, 2013; Aydın, 2017; Geçkil, Aldem ve Kaleci, 2017; Hjen, Wicks ve Dalman, 2004; Türkmen, Kumaşoğlu ve Akyol, 2015). Bu sebeple tartışma kısmında benzer ya da

karşıt literatür bulgularına ulaşılmasını zorlaştırmıştır. Ayrıca derinlemesine görüşmelerde Yugoslavya göçmenlerinin belirttiklerine göre, göç etmelerine sebep olmuş siyasi etkenlerin yarattığı travmaya ve bazılarının göç için gereken evrakları yasalara uygun olmayarak temin etmelerine bağlı olarak araştırmaya katılmak istememeleri bir diğer araştırma sınırlılığı olmuştur. Göç deneyimlerine dair aktaracaklarının onları zor durumda bırakabileceğine dair inançları sebebiyle yeterli sayıda Yugoslavya göçmenine ulaşılabilmesi de sınırlılık olarak görülmektedir. Türkiye’de göç ve kişilik özellikleri ilişkisi bağlamında farkedildiği kadarıyla nicel bir çalışma yapılmadığı, yurtdışında ise Hacettepe kişilik envanteri kullanılarak yapılan bir çalışma bulunmadığından araştırma bulgularını bire bir benzer çalışmalar ile desteklemek mümkün olmamıştır. Bunların yanı sıra araştırmada kullanılan Hacettepe Kişilik Envanterinin çok fazla soru içermesi nedeniyle yanıtlamanın uzun sürmesi bazı katılımcıların envanteri yanıtlamayı bırakmasına sebep olmuştur. Yanıtlama süresi uzunluğunun, katılımcıların soruları yanıtlarken sıkılarak konsantrasyon problemi yaşamalarına sebep olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda Yugoslavya’dan büyük yaşlarda göç ederek gelenlerin okuma ve anlamlandırmada sınırlı dilbilgisinde sahip olmaları araştırma envanter sorularını yanıtlarken zorlanmalarına sebep olmuştur.

4.2. Öneriler

Yapılmış çalışma bulgularından (Sümer ve Güngör, 1999; Fraley, Waller ve Brennan, 2000; Sümer, 2006) yola çıkarak öz bildirim dayalı ölçeklerin bağlanma stillerini ölçmedeki duyarlılıkları göz önünde bulundurulursa özellikle güvensiz bağlanma stillerinin kendi içlerinde ayrımlarının net olmasını destekler niteliktedir. Bağlanma stilleri için ölçüm yöntemi olarak görüşmeye dayalı tekniklerin, likert tipi ölçeklere göre daha fazla ölçme gücü olduğu gözlenmiştir (Shaver & Mikulincer, 2002). Gelecekte benzer örneklem teşkil eden çalışmalarda, öz bildirim dayalı ölçek seçiminde bu durumun dikkate alınması önerilmektedir. Ayrıca yapılacak benzer çalışmalarda araştırmacıların, dil engelinin ve envanter soru sayısının örnekleme oluşturan kişilerin araştırmaya katılımındaki etkisine dikkat edilmesi önerilmektedir. Türkçe literatürde göç, kişilik özellikleri ve bağlanma stilleri ile ilgili çalışmaların bulunmadığı, klinik psikoloji alanında göç ile ilgili

olarak göçün psikopatolojik etkileri üzerine çalışmalar yapıldığı fark edilmiştir (Bauer ve Priebe, 1994; Braca, Berardi, Mencacci, Murri, Mimmi, Allegri, Mazzi, Mencetti ve Tarricone, 2013; Gülsen, Knipscheer ve Rolf Kleber, 2010; Kronick, Rousseau ve Cleveland, 2017; Siriwardhana ve Stewart, 2012; Szaflarski, Cubbins ve Meganathan, 2017).

Göç; sürekli yaşanan, devam eden; sosyal, siyasi, dini, ekonomik, ruhsal etkileri içinde barındıran bir fenomen olarak değerlendirildiğinde kişiler üzerindeki sadece psikopatolojik etkilerine değil, bu psikopatolojilerin oluşmasına sebep olabilecek psikolojik faktörlerin neler olabileceği de klinik psikoloji araştırmalarına ve alanyazına faydalı olabileceği düşünülebilir. Ruh sağlığı kişinin kendisi ve çevresi ile olan ilişki kalitesini belirlerken, bulunduğu ülkeye olan katkısı için de önemlidir. Bunun yanı sıra kişinin kendi deneyimlerinin büyüttüğü çocukları yetiştirme tarzını da etkileyebileceği düşünüldüğünde, göç deneyiminin hem bireysel hem de toplumsal olarak etkileri olabileceği varsayılabilir. Göçmen için, alıngılan sosyal desteğin iyileştirici yapısı (Göker, 2015) göz önünde bulundurulursa göçmenlere ruhsal destek sağlanmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Göçmenlerin olası ruhsal problemlerinin takibi, adaptasyonlarının kolaylaştırılması, yaşam doyumu, uyum ve ruh sağlıklarına katkıda bulunmak için göçmenlerle görüşmeler yapılarak göçün kişiler üzerinde yarattığı psikolojik etkilerin hafifletilebileceği düşünülmektedir. Göç deneyiminin, göç edilen toplumun üyeleri tarafından anlaşılması için ruh sağlığı uzmanları tarafından eğitimler düzenlenmesinin gerekli olduğu ön görülmektedir. Özellikle akran baskısının ve ötekileştirmelerin azaltılması açısından, öğretmenlerin ve uzmanların çocuklara da eğitimler vermesinin göçmen çocuklar için kolaylaştırıcı etkileri olabileceği varsayılmaktadır. Aynı zamanda göçmenlik deneyiminin daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla klinik psikoloji alanında boylamsal çalışmalar yapılmasının gerekli ve önemli olabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Adler, S. (1977). Maslow's need hierarchy and the adjustment of immigrants. *International Migration Review*, 444-451.
- Ainsworth, M. S. (1989). Attachments beyond infancy. *American psychologist*, 44(4), 709.
- Alissa, İ., & Tousignant, M. (1997). *Ethnicity, immigration and psychopathology*. New York: Plenum Press.
- Alsancak, C. (2016). *Çocukluk Çağı Travmaları Ve Bağlanma Özellikleri Ile Obsesif İnanışlar Ve Obsesif-Kompulsif Belirtilerin İlişkisinde Dünyaya İlişkin Varsayımların Aracılık Rolü: Üniversite Öğrencilerinde Bir Değerlendirme*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, İstanbul.
- Anton, C. E., & Lawrence, C. (2014). Home is where the heart is: The effect of place of residence on place attachment and community participation. *Journal of Environmental Psychology*, 40, 451-461.
- Akhtar, S. (1995). A third individuation: Immigration, identity, and the psychoanalytic process. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 43(4), 1051-1084.
- Akhtar, Salman (2010) *Göç ve Kimlik: Kargaşa-Sağaltım ve Dönüşüm*, (Çev: Müge Alkan, Serhat Uyanık, Ali A. Köşkdere). İzmir: Odağ Psikanaliz ve Psikoterapi.
- Aragona, M., Pucci, D., Mazetti, M., Maisano, B., & Geraci, S. (2013). Traumatic events, post-migration living difficulties and post-traumatic symptoms in first generation immigrants: a primary care study. *Caritas Health Service Network*, 49(2), 169-175.
- Arredondo-Dowd, P. M. (1981). Personal loss and grief as a result of immigration. *Journal of Counseling & Development*, 59(6), 376-378.

- Arıca, O.,T. (1999). *Grupla psikolojik danışma yoluyla benlik saygısı ve mesleki benlik saygısının geliştirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aslan, E. (1992). Benlik kavramı bireyin yaşamındaki etkileri. *M.Ü Atatürk Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4, 7-14.
- Avşaroğlu, S. (2007). *Üniversite öğrencilerinin karar vermede özsaygı, karar verme ve stresle başa çıkma stillerinin benlik saygısı ve bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, C. (2017). Göçmenlerin karşılaştıkları ve neden oldukları bazı psikolojik sorunlar ve çözüm önerileri üzerine bir analiz. *Proceedings book*, 301.
- Bakker, W., Van Oudenhoven, J., P., & Van der Zee, K. (2004). Attachment styles personality and dutch emigrants intercultural adjustment. *European Journal of Personality*, 18(5), 387-404.
- Başbuğ, S. & Yiğit, İ. (2016) Prof. Dr. Gülsen Erden ile mülteci çocuklar üzerine, *Nesne Psikoloji Dergisi (NPD)*, 4(8).
- Bauer, M., & Priebe, S. (1994). Psychopathology and long-term adjustment after crises in refugees from East Germany. *International journal of social psychiatry*, 40(3), 165-176.
- Bhugra, D., & Arya, P. (2005). Ethnic density, cultural congruity and mental illness in migrants. *International Review of Psychiatry*, 17(2), 133-137.
- Berry, J. W. (2001). A psychology of immigration. *Journal of Social Issues*, 57(3), 615-631.
- Bilgin, N. (2003), *Sosyal Psikoloji Sözlüğü*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Boneva, B. S., Frieze, I. H., Ferligoj, A., Jarsova, E., Pauknerova, D., Orgocka, A. (1998). Achievement, power and a liation motives as clues to (e)migration desires: A four-countries comparison, *European Psychologist*, 3(4), 247–254.
- Boneva, B., Frieze, I. (2001). Toward a concept of migrant personality', *Journal of Social Issues*, 57 (3), 477–491.

- Bonovitz, J., & Ergas, R. (1999). The affective experience of the immigrant child. *Mind and Human Interaction*, 10, 15–25.
- Bonovitz, J. M. (2004). The child immigrant. *The American journal of psychoanalysis*, 64(2), 129-141.
- Bowlby, J. (1982). Attachment and loss: Attachment (2nd ed.) New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1969/1982). Attachment and loss: Vol. I. Attachment. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1973). Attachment and loss: Vol. II: Separation anxiety and anger. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1988). *A Secure Base Parent- Child Attachment and Healthy Human Development* [Elektronik Sürüm]. United States of America: Basic Books.
- Bozkurt, N. (2012). *Cumhuriyet Döneminde Yugoslavya'dan Marmara Bölgesinde göçler ve mekânsal etkileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma Enstitüsü, İstanbul.
- Braca, M., Berardi, D., Mencacci, E., Murri, M. B., Mimmi, S., Allegri, F., & Tarricone, I. (2014). Understanding psychopathology in migrants: a mixed categorical-dimensional approach. *International Journal of Social Psychiatry*, 60(3), 243-253.
- Bryant, R. A., Creamer, M., O'Donnell, M., Forbes, D., Felmingham, K. L., Silove, D., & Nickerson, A. (2017). Separation from parents during childhood trauma predicts adult attachment security and post-traumatic stress disorder. *Psychological Medicine*, 1-8.
- Burger, M., J (2006). *Kişilik psikoloji biliminin insan doğasına dair söyledikleri* (1. Baskı). (İ, D. Sarioğlu, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Buxbaum, E. (1949). The role of a second language in the formation of ego and superego. *The Psychoanalytic Quarterly*.
- Carreon, I., Rarick, S.L (2017). Attachment, acculturative stress, social supports, separation and marital distress in Mexican and Central American adult

immigrants separated from primary caregivers as children. *Mental Health Psychiatry* 3:1. doi: 10.4172/2471-4372.

Chambers, I. (1994). *Migrancy, culture and identity*. London and New York.

Collins, W. A., Maccoby, E. E., Steinberg, L., Hetherington, E. M., & Bornstein, M.(2000). Contemporary research on parenting: The case for nature and nurture. *American psychologist*, 55(2), 218.

Cüceloğlu, D. (1994). *İnsan ve Davranışı Psikolojinin Temel Kavramları*. İstanbul:Remzi Kitabevi.

Çağatay, S. E. (2014). *Üniversite öğrencilerinin çocukluk çağı travmatik yaşantı düzeyi ile bağlanma stilleri ve savunma mekanizmaları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Danış, D. (2006). Demografi, göçler. 13.05.2014 tarihinde

http://www.acikders.org.tr/pluginfile.php/4161/mod_resource/content/1/TUBA13.pdf adresinden alınmıştır.

Davison, G. C., & Neale, J., M. (2011). *Anormal Psikoloji* (7. Baskı). (İ. Dağ, Çev.). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

Dillon M, Walsh CA (2012) Left behind: The experiences of children of the Caribbean whose parents have migrated. *J Comp Fam Stud* 43: 871-902.

Doğan, S. (1990). *Yurt dışından dönen gençlerin sorunları*. Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.

Du, H. (2017). Place attachment and belonging among educated young migrants and returnees: the case of Chaohu, China. *Population, Space and Place*, 23(1).

Ecke, Y. V., Chope, R. C., & Emmelkamp, P. M. (2005). Immigrants and attachment status: Research findings with Dutch and Belgian immigrants in California. *Social Behavior and Personality: an international journal*, 33(7), 657-674.

- Ekşi, A. (2012). Sığınmacı ve göçmenlerde psikopatoloji. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13(3), 215-222.
- Enç, M. (1987). Anchoring conditions for tense. *Linguistic inquiry*.
- Erkal M. E. (2000). *Sosyoloji (Toplum Bilimi)*. İstanbul: Der Yayınları.
- Erkayhan, Ş. (2008). *1960 sonrası Almanya’da Türk sanatçılar: Göç ve kültürel kimlik*. Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eroğlu, E. (2015). Geçmişten günümüze sosyal normlar. *Akademik Bakış Dergisi*, 50, 299-308.
- Esentürk-Ercan, L. (1998). Yabancı uyruklu ve Türk üniversite öğrencilerine ait sorunların bazı Değişkenler açısından incelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Fraley, R. C., Waller, N. G., & Brennan, K. A. (2000). An item response theory analysis of self-report measures of adult attachment. *Journal of personality and social psychology*, 78(2), 350.
- Freud, S. (1917). Trauer und Melancholie—Mourning and Melancholia.
- García-Campayo, J., & Sanz, C. (2002). Salud mental en inmigrantes: el nuevo desafío. *Med Clin (Barc)*, 118(5), 187-91.
- Geçkil, E., Aldem, M., & Kaleci, E. (2017). Effects of migration on child health Göçün çocuk sağlığına etkisi. *Journal of Human Sciences*, 14(1), 171-186.
- Gezici, M. ve Güvenç, G. (2003). Çalışan kadınların ve ev kadınlarının benlik algısı ve benlik kurgusu açısından karşılaştırılması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18(51), 1-14.
- Göhler, G. (1990) “Die gesundheitliche Situation und die daraus resultierenden probleme der türkischen Migranten in der Bundesrepublik Deutschland-Federal, Almanya’da Göçmenler, Band II, Köln: Önel Verlag.
- Gökdere, A. Y. (1998). Yabancı Ülkelerde İşgücü Akımı ve Türk Ekonomisi Üzerindeki Etkileri, Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Göker, G. (2015). *Göç kimlik aidiyet*. İstanbul: Literatürk Academia.

- Griffin, D. W., & Bartholomew, K. (1994). Models of the self and other: Fundamental dimensions underlying measures of adult attachment. *Journal of personality and social psychology*, 67(3), 430.
- Grinberg, L., and Grinberg, R. (1989). *Psychoanalytic perspectives on migration and exile*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Gülşen, C., Knipscheer, J., & Kleber, R. (2010). The impact of forced migration on mental health: A comparative study on posttraumatic stress among internally displaced and externally migrated Kurdish women. *Traumatology*, 16(4), 109.
- Gün, Z. (2006). Psikolojide, Göç Çalışmalarındaki Metodolojik Problemler ve Çözüm Önerileri. *Türk Psikoloji Bülteni*, 12(38), 27.
- Güngör, D. (2014). İkinci Kuşak Avrupalı Türklerde Psikolojik Entegrasyon ve Uyum: Çift Boyutlu Kültürleşme Temelinde Karşılaştırmalı Bir Derleme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 17 (34), 16-35.
- Handojo, V. (2000). Attachment styles, acculturation attitudes/behaviors, and stress among Chinese Indonesian immigrants in the United States. *Dissertation Abstracts International*, 61 (4).
- Haskuka, M., Sunar, D., & Alp, İ., E. (2008). War exposure, attachment style and moral reasoning. *Journal of Cross-Cultural Psychology*. 39, 381-401.
- Hernandez, M., (2009) An exploratory narrative study of the migration patterns, parent-child relationships, and the adaptation of immigrant Central American and Mexican adolescents, University of Wisconsin-Madison, United States.
- Hjern, A., Wicks, S., & Dalman, C. (2004). Social adversity contributes to high morbidity in psychoses in immigrants—a national cohort study in two generations of Swedish residents. *Psychological medicine*, 34(06), 1025-1033.
- Horney, K. (1937). *The neurotic personality of our time*. WW Norton & Company.
- Hothersall, D. 1995. *History of Psychology* (3. Baskı). New York: Mcgraw-Hill.
- Ihlamur-Ömer, S., G. ve Öner, A., Ş. (2012). *Küreselleşme çağında göç*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

- Jones, E. (1957). *The life and work of Sigmund Freud* (3. Baskı). New York: Basic Books.
- Kahraman, Ö. (2015). 1989 Bulgaristan zorunlu göçünü yaşamış aileler ile göç yaşantısı olmayan ailelerin şema modeli açısından incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, İstanbul.
- Kan, M. (2013). *İstanbul'da bulunan sığınmacılar üzerinde göçün travmatik etkileri; Zorlu Koşullara Karşı Ruhsal Dayanıklılık Ve Sığınmacıların 'Ev' Algıları*. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Klinik Psikoloji Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, İstanbul.
- Karakedi, G., & Erdur-Baker, Ö. (2017). Öznel durumlar-Zorunlu göç ve mülteci psikolojisi. *Pegem Atıf İndeksi*, 361-398.
- Kaştan, Y. (2015). Türkiye'de göç yaşamış çocukların eğitim sürecinde karşılaşılan problemler.. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(4), 216-229.
- Kazmierska, K. (2006). Migration experiences and changes of identity. The analysis of a narrative. *Forum: Qualitative Social Research*, 4(3).
- Kellerman, Eric (1995). Age before beauty. *The current state of interlanguage: Amsterdam: Studies in honor of William E. Rutherford*, 219-32.
- Kesebir, S., Kavzoğlu, S. Ö., & Üstündağ, M. F. (2011). Bağlanma ve psikopatoloji. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(2).
- Keyes, E. F. & Kane, C. F. (2004). Belonging and adapting: Mental health of Bosnian refugees living in the United States. *Issues in Mental Health Nursing*, 25(8), 809-831.
- Kirişçi, K. (1999). *Türkiye'ye Yönelik Göç Hareketlerinin Değerlendirilmesi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Klin, A., & Clin, A. (2017). Bağlanma Teorisi ve Bağlanma Bozukluklarına Genel Bir Bakış. *Anadolu Klin*, 22(1), 66-77.
- Kwan, Y. K. & Ip, W. C. (2007). Suicidality and migration among adolescents in Hong Kong. *Death Studies*, 31 (1), 45-66.

- Koçak, Y. & Terzi, E. (2012). Türkiye'de göç olgusu, göç edenlerin kente olan etkileri ve çözüm önerileri. *Kars: KAU-İİBF Dergisi*, 3(3), 163-184.
- Kök, M. (1992) *Psikolojik Danışmanın dezavantajlı çocukların öğrenilmiş çaresizlik, benlik tasarımı ve genel kaygı düzeylerine etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köksal, Ü. (2004). *Yugoslavya'dan Türkiye'ye göçler*. Yayınlanmamış Tarih Bilim Uzmanı Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez, Karadeniz Teknik Üniversitesi Tarih Bilim Enstitüsü.
- Kronick, R., Rousseau, C., & Cleveland, J. (2017). Refugee children's sandplay narratives in immigration detention in Canada. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 1-15.
- Kurman, J. & Ronen-Eilon, C. (2004). Lack of knowledge of a culture's social axioms and adaptation difficulties among immigrants. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 35(2), 198-208.
- Kuyumcu, B. (2005). Evli çiftlerin evlilik doyumu ile gestalt temas biçimleri bağlanma stilleri ve başa çıkma tarzları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Kuyumcu, B. (2011). Evli kişilerde gestalt temas biçimleri ve bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 5.
- Kuzgun, Y. (1972). Kendini gerçekleştirme. *Araştırma Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 10(1).
- Kümbetoğlu, B. (2012). *Sosyoloji ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Levenbach, D., & Lewak, B. (1995). Immigration: Going home or going to pieces. *Contemporary family therapy*, 17(4), 379-394.
- Lowell, A., Renk, K., & Adgate, A. H. (2014). The role of attachment in the relationship between child maltreatment and later emotional and behavioral functioning. *Child Abuse & Neglect*, 38(9), 1436-1449.

- Lönnqvist, J. E., Leikas, S., Mähönen, T. A., & Jasinskaja-Lahti, I. (2015). The mixed blessings of migration: Life satisfaction and self-esteem over the course of migration. *European Journal of Social Psychology, 45*(4), 496-514.
- Maccoby, E. E. (2000). Parenting and its effects on children: On reading and misreading behavior genetics. *Annual review of psychology, 51*(1), 1-27.
- Magai, C., Cohen, C., Milburn, N., Thorpe, B., McPherson, R., & Peralta, D. (2001). Attachment styles in older European American and African American adults. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences, 56*(1), S28-S35.
- Mahmutoğlu, M. (1978). *Kişilik*, Seminer 2. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları, 2370.
- Maier, T., & Straub, M. (2011). "My head is like a bag full of rubbish": Concepts of illness and treatment expectations in traumatized migrants. *Qualitative health research, 21*(2), 233-248.
- Main, M. (1996). Introduction to the special section on attachment and psychopathology: 2. Overview of the field of attachment. *Journal of Consulting & Clinical Psychology, 64*(2), 237-243.
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological review, 50*(4), 370.
- Markovitzky, G., & Mosek, A. (2006). The role of symbolic resources in coping with immigration. *Journal of Ethnic and Cultural Diversity in Social Work, 14*(1-2), 145-158.
- May, R. (2014). *Kendini arayan insan*. İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Medway, F. J., Davis, K. E., Cafferty, T. P., Chappell, K. D., & O'Hearn, R. E. (1995). Family disruption and adult attachment correlates of spouse and child reactions to separation and reunion due to Operation Desert Storm. *Journal of Social and Clinical Psychology, 14*(2), 97-118.
- Mikulincer, M., Florian, V., & Weller, A. (1993). Attachment styles, coping strategies, and posttraumatic psychological distress: the impact of the Gulf War in Israel. *Journal of personality and social psychology, 64*(5), 817.

- Mirsky, J. (1991). Language in migration: Separation individuation conflicts in relation to the mother tongue and the new language. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, 28(4), 618.
- Mitchell, S., A. ve Black, M., J. (2012). *Freud ve sonrası*. (A. Eğrilmez, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Morgan, J., H. (2014). The İnterpersonal Psychotherapy of Harry Stack Sullivan: Remembering the legacy. *Journal of Psychology & Psychotherapy*.
- Muller, R. T., Sicoli, L. A., & Lemieux, K. E. (2000). Relationship between attachment style and posttraumatic stress symptomatology among adults who report the experience of childhood abuse. *Journal of traumatic stress*, 13(2), 321-332.
- Okray, Z. (2017). Erken dönem uyumsuz şemalar ve göç: Bir olgu sunumu. *Yaşam becerileri dergisi*, 1(1), 51-58.
- Oktay, B., ve Batıgün, D., A. (2014). Aleksitimi, bağlanma, benlik algısı, kişiler arası ilişki tarzları ve öfke. *Türk Psikoloji Yazıları*, 17(33), 31-40.
- Özbingöl, N., Tolan, A., Kahraman, V., Demir, S. ve Küçükçirkin, E. Ericson'un Sekiz Evresi ve Freud, Adler, Berne ve Jung'un Kişilik Kuramlarıyla İlgili Yaklaşımlar. 20.05.2017 tarihinde <http://pdrom.hku.edu.tr/?id=4> adresinden alınmıştır.
- Özcan, A., N. (2016). Sığınmacı ruh hali. *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Dergisi*, 40, 32-33.
- Özgüven, E. (1992). *Hacettepe Kişilik Envanteri (HKE)*, Psikolojik Danışma Rehberlik Ve Eğitim Merkezi (PDREM), Ankara.
- Özgüven, E., İ. (2012). *Psikolojik testler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Papadopoulos, R. (Ed.). (2002). *Therapeutic care for refugees: No place like home*. Karnac Books.
- Paulauskaitė, E., Šeibokaitė, L., & Endriulaitienė, A. "Big five personality traits linked with migratory intentions in Lithuanian student sample." *International*

journal of psychology: a biopsychosocial approach, 2010,[Vol.] 7, p. 41-58 (2010).

Polek, E., Van Oudenhoven, J. P., & Berge, J. M. T. (2011). Evidence for a “migrant personality”: Attachment styles of Poles in Poland and Polish immigrants in the Netherlands. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 9(4), 311-326.

Ponizovsky, A. M., Ritsner, M. S., & Modai, I. (1999). Suicidal ideation and suicide attempts among immigrant adolescents from the former Soviet Union to Israel. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 38(11), 1433-1441.

Reese, E., Myftari, E., McAnally, H. M., Chen, Y., Neha, T., Wang, Q. & Robertson, S. J. (2017). Telling the tale and living well: Adolescent narrative identity, personality traits, and well-being across cultures. *Child development*, 88(2), 612-628.

Rios, D., P. (2008). Migration and psychopathology. *Annuary of Clinical and Health Psychology*, 4, 15-25.

Ruth, P., Khodabakhsh, A., Heemstra, J., & Danny, B. (2011). Youth Violence and Immigration: The Trauma Perspective. *Perspectives on Immigration and Terrorism*, 78, 42.

Rykman, M., R. (2008). *Theories of personality*. Hampshire: Cengage Learning.

Sable, P. (1995). Attachment theory and post-traumatic stress disorder. *Journal of Analytic Social Work*, 2(4), 89-109.

Sachs, H. (1945). *Freud Master and Friend*. London: Harvard University Press.

Salı, J. B., & Mehmed, F. F. (2014). 1989 Bulgaristan göçmenlerinin kültürlerarası iletişim pratikleri: Eskişehir Örneği. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 8(3), 5-34.

Saydam, B., M. (1987). *İkinici kuşak göçmenler ve psikoaktif madde bağımlılığı tezi*. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi.

- Schweitzer, R., Greenslade, J., & Kagee, A. (2007). Coping and resilience in refugees from the Sudan: a narrative account. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, 41(3), 282- 288.
- Schweitzer, R., Melville, F., Steel, Z., & Lacherez, P. (2006). Trauma, post-migration living difficulties, and social support as predictors of psychological adjustment in resettled Sudanese refugees. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 40(2), 179-188.
- Šeibokaitė, L., & Endriulaitienė, A. (2010). Big five personality traits linked with migratory intentions in Lithuanian student sample. *Tarptautinis psichologijos žurnalas: biopsichosocialinis požiūris*, (7), 41-58.
- Sezgin, A. A., & Yolcu, T. (2016). Göç ile gelen uluslararası öğrencilerin sosyal uyum ve toplumsal kabul süreci. *Humanitas: International Journal of Social Sciences*, 3(7).
- Shaver, P.R., & Mikulincer, M. (2002). Attachment-related psychodynamics. *Attachment & human development*, 4(2), 133-161.
- Sır, A., Bayram, Y., & Özkan, M. (1998). Zorunlu iç göç yaşamış bir grupta travma sonrası stres bozukluğu üzerine bir ön çalışma. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 9(3), 173-180.
- Silah, M. (2001). *Çalışma Psikolojisi*. Ankara Psikologlar Derneği Yayınları.
- Siriwardhana, C., & Stewart, R. (2013). Forced migration and mental health: prolonged internal displacement, return migration and resilience. *International health*, 5(1), 19-23.
- Simpson, J. A., Rholes, W. S., Campbell, L., Tran, S., & Wilson, C. L. (2003). Adult attachment, the transition to parenthood, and depressive symptoms. *Journal of personality and social psychology*, 84(6), 1172.
- Siriwardhana, C., Abas, M., Siribaddana, S., Sumathipala, A., & Stewart, R. (2015). Dynamics of resilience in forced migration: a 1-year follow-up study of longitudinal associations with mental health in a conflict-affected, ethnic Muslim population. *BMJ open*, 5(2), e006000.

- Smith, M., Calam R., Bolton, C., (2009). Psychological factors linked to self-reported depression symptoms in late adolescence. *Behav Cogn Psychother.* 37, 73-85.
- Stevens, G. (1999). Age at immigration and second language proficiency among foreign-born adults. *Language in Society*, 28(4), 555-578.
- Sungur, P. (2006). *Üniversite son sınıf öğretmen adaylarının benlik tasarımı ve kendini gerçekleştirme düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Süleymanov, A. (2013) Zorunlu göç ve psikolojik etkileri. <http://www.uskudar.edu.tr/tr/icerik/176/zorunlu-goc-ve-psikolojik-etkileri> adresinden alınmıştır.
- Sümer, N. ve Güngör, D. (1999). Yetişkinlerin bağlanma stilleri ölçeklerinin Türk örnekleme üzerinde psikometrik değerlendirmesi ve kültürlerarası bir karşılaştırma. *Türk Psikoloji Dergisi.* 14(43), 71-106.
- Sümer, N. (2006). Yetiskin baglanma ölçeklerinin kategoriler ve boyutlar düzeyinde karsilastirilmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 21(57), 1.
- Szaflarski, M., Cubbins, L. A., & Meganathan, K. (2017). Anxiety Disorders among US Immigrants: The Role of Immigrant Background and Social-Psychological Factors. *Issues in Mental Health Nursing*, 38(4), 317-326.
- Şahin, C. (2001). Yurt dışı göçün bireyin psikolojik sağlığı üzerindeki etkisine ilişkin kuramsal bir inceleme. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2).
- Şahin, B. (2010). Almanya'daki Türk göçmenlerin sosyal entegrasyonunun kuşaklar arası karşılaştırması: Kültürleşme. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 55, 103-134.
- Şahinbaş, İ. (2007). *Zorunlu göç olgusu bağlamında Bulgar Türkleri.* Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi.
- Şeker, D., B. (2006). Kente göç etmiş bir örnekleme kültürü uyum (Kültürlenme) süreçleri, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 3 (2), 1303-5134.

T.D.K. (2012). 20. 07.2017 tarihinde

http://www.tdk.org.tr/index.php?option=com_bts&view=bts adresinden alınmıştır.

Tekin, C., H. (2012). *Bosna-Hersek Devleti; 1991-2011*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Thompson, R. A. (2002). Attachment theory and research. *In Child and Adolescent Psychiatry*, 2, 164-172.

Tuan Y. 1977. *Space and Place: The Perspective of Experience*. University of Minnesota Press: Minneapolis, MN.

Tuzcu, A., & Bademli, K. (2014). Göçün psikososyal boyutu. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry* 2014; 6(1):56-66

Türkmen, S. N., Kumaşoğlu, Ç., & Akyol, T. (2015). Alkol ve madde bağımlılığı tedavi ve eğitim merkezi (AMATEM) biriminde yatan bireylerde içselleştirilmiş damgalanma ve yaşam kalitesi. *Bağımlılık Dergisi*, 2015, 16 (4), 82-191.

Tüzün, O. ve Sayar, K. (2006). Bağlanma kuramı ve psikopatoloji. *Düşünen Adam Dergisi*, 19(1), 24-39.

T.B.M.M. (2003). 04. 04. 2015 tarihinde

www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/.../tbmm230030140470.pdf adresinden alınmıştır.

Van Ecke, Y. (2007). *Attachment and immigrants: emotional security among Dutch and Belgian immigrants in California, USA*. Amsterdam University Press.

Webster, N. (1828). 25. 07. 2017 tarihinde <http://webstersdictionary1828.com> adresinden alınmıştır.

Winnicott, D., W. (1953). Transitional objects and transitional phenonema: a study of the first not-me possession. *International Journal of Psycho-Analysis*, 34, 89-97.

Worchel, S., & Shebilske, W. (1992). *Psychology: principles and applications*.

New Jersey: Prentice-Hall.

Wright, J. (2009). How foreign aid can foster democratization in authoritarian regimes. *American Journal of Political Science*, 53(3), 552-571.

Yapıcı, K., Z. (2008). *Bulgaristan göçleri bağlamında Türk kadınlarının göç anlatıları*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yazgan İnanç, B. ve Yerlikaya, E., E. (2011). *Kişilik Kuramları*. Pegem Akademi Yayıncılık.

Yorulmaz, S. (2012). *1984-1989 yılları arasında Bulgaristan Türk'lerine yönelik uygulanan asimilasyon politikaları ve göç deneyimleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yurtbay, T., Alyanak, B., Abali, O., Kaynak, N., & Durukan, M. (2003). The psychological effects of forced emigration on Muslim Albanian children and adolescents. *Community mental health journal*, 39(3), 203-212.

Zafer, A. B. (2016). Göç çalışmaları için bir anahtar olarak 'kültürleşme' kavramı. *Uludağ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19

EK A

BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ ONAM FORMU

Sizi Melvin Giray tarafından yürütülen, Maltepe Üniversitesi Klinik Psikoloji yüksek lisans bitirme tezi bağlamında hazırlanan tez araştırmasına katılımınız için davet ediyoruz. Bu araştırmanın amacı, zorunlu göçü yaşamış/ yaşamamış kişilerin kişilik özellikleri, stresle baş etme tutumları ve benlik tasarımlarının araştırılmasıdır. Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Araştırmaya katılımınız öngörülür bir risk oluşturmamaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, bütün soruları eksiksiz, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahipsiniz. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup **kişisel bilgileriniz gizli tutulacaktır**; ancak verileriniz yayın amacı ile kullanılabilir. Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız araştırmacıya şimdi sorabilir veya melina_emilova@hotmail.com e-posta adresi ve 02164160365 numaralı telefondan ulaşabilirsiniz. Araştırma tamamlandığında genel/ size özel sonuçların sizinle paylaşılmasını istiyorsanız lütfen araştırmacıya iletiniz.

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının :

İmzası:

e-posta:

EK B

DEMOGRAFİK VERİ FORMU

Yaş:

Cinsiyet:

Medeni Durum:

Bekar Evli

Boşanmış Dul

Çocuğunuz var mı? Varsa kaç tane?

Eğitim Durumu:

İlkokul Ortaokul Lise

Yüksek okul Üniversite Master/ Doktora

Hiçbiri

Meslek:

Aylık kazancınız: Çok düşük Düşük Alt orta

Üst orta Yüksek Çok yüksek

Hiç göç ettiniz mi?

Hiç göç etmedim

Türkiye'den başka bir ülkeye

Başka bir ülkeden, Türkiye'ye

Şehir'den şehire

Diğer

Göç ettiyseniz;

Geldiğiniz ülke?

Geldiğiniz yer; Köy Kasaba Şehir Büyük Şehir

Kaç yıldır Türkiye' de yaşıyorsunuz?

Kaç yaşında göç ettiniz?

Eğitiminizi;

Yarım bırakmak zorunda kaldım.

Türkiye’de tamamladım.

Zaten göç ettiğimde tamamlamıştım.

Göç etmek için hedeflediğiniz ülke Türkiye miydi?

Geliş işlemlerinizi yaparken karaborsadan (v.b.) evrak tamamlamak zorunda kaldınız mı?

Hayır Evet

Göç sonrası istediğiniz şehre yerleşebildiniz mi?

Hayır Evet

Geride bırakmak zorunda kaldığınız taşınmazlar var mı?

Hayır Evet

Gelmeden önce ekonomik refah seviyenizi nasıl tanımlarsınız?

Çok kötü Kötü Orta İyi Çok iyi

Göç ettikten sonra maddi sıkıntı yaşadınız mı? Hayır Evet

Evet ise ne kadar süre?

Gelmeden önce Türkçe biliyor muydunuz?

Hayır Evet

Gelmeden önce çalışıyor muydunuz?

Hayır Evet

Türkiye’ye gelince ne kadar süre sonra çalışmaya başladınız?

Kiminle (lerle) beraber göç ettiniz?

Kendinizi Türkiye'ye mi yoksa geldiğiniz ülkeye mi daha ait hissediyorsunuz?

Geldiğiniz ülkede halen yaşayan akrabanız var mı?

Evet ise gördüğünüz ya da görüşmek istediğiniz akrabanız var mı?Kim?

Geldiğiniz ülkeye ne sıklıkta gidiyorsunuz?

EK C

HACETTEPE KİŞİLİK ENVANTERİ (HKE) (Takım A) (İKİNCİ REVİZYON) Prof. Dr. İbrahim Ethem ÖZGÜVEN

AÇIKLAMA :

Envanter içinde EVET ya da HAYIR cevaplandırılabilir sorular vardır. Bu sorular çeşitli durumlarda sizin genellikle ne düşündüğünüz, nasıl duygulandığınız ve ne şekilde davranışta bulunduğunuz ile ilgilidir.

Her soruyu cevaplandırırken önce sizin için cevabın Evet 'mi yoksa Hayır 'mı olduğunu kararlaştırınız sonra da cevap kâğıdında uygun yeri karalayarak işaretleyiniz. Cevaplandırmanın nasıl yapılacağını görmek için aşağıda iki örnek verilmiştir.

ÖRNEKLER :

	<u>EVET</u>	<u>HAYIR</u>
1. Geceleri sık sık rüya görür müsünüz?		x
2. Arkadaşlarınızdan memnun musunuz?	x	

Eğer sık sık rüya görmüyorsanız HAYIR, arkadaşlarınızdan memnunsanız EVET cevabını, yukarıdaki örnekte olduğu gibi işaretleyeceksiniz. Açıklamanın tamamını okuduktan sonra cevaplandırmaya başlayınız.. Cevaplandırırken bir kişi olarak sadece kendi gerçek durumunuzu ifade ediniz.

İlk aklınıza gelen cevabı işaretleyiniz. Atlamadan soruların hepsini cevaplandırınız.

	EVET	HAYIR
1. Başkaları sizinle tartışmaya kalkınca hemen rahatsız olur musunuz?		
2. Zıt görüşte olanlara rağmen planınızı genellikle uygulayabilir misiniz?		
3. Yaptıklarınıza üzüldüğünüz zamanlar çok oluyor mu?		
4. Bazı anlamsız düşünceler zihninizi meşgul edip sizi rahatsız eder mi?		
5. Bir şanssızlığa uğrayacağınızdan korkuyor musunuz?		
6. Oturduğunuz yerde duramaz hale geldiğiniz zamanlar olur mu?		
7. Sık sık önemsiz şeyleri kendinize dert edinir misiniz?		
8. Diğer insanlarla tanışmakta zorluk çeker misiniz?		
9. Çözemediğiniz ve cesaretinizi kıran sorunlarınız ve sorumluluklarınız var mı?		
10. Bazen hiç kimsenin sizi iyi anlayamadığını düşündüğünüz olur mu?		
11. Arkadaşlarınızla dışarıda çok fazla zaman harcadığınız için ailenizin sizden şikâyet ettiği olur mu?		
12. Aile içinde kararlar alınırken sizin de fikrinizi alırlar mı?		
13. İnsanları birbirleri ile tanıştırmak size kolay gelir mi?		
14. Olabildiğince kalabalıktan uzak kalma eğiliminiz var mı?		
15. Arkadaşlarınız sosyal ilişkilerinizi istenilen düzeyde bulurlar mı?		
16. Tanışmadığınız yeni birisine de dostça davranmak gerekir mi?		

17. Yasalara uymayan davranışları için insanlar haklı görülebilir mi?		
18. Başkalarına sır vermek size güç gelir mi?		
19. Saygısız oluşlarından dolayı gençlerden öç almak istediğiniz zamanlar oluyor mu?		
20. Çoğu zaman yanlış veya kötü bir şey yapacağınızdan kaygılanır mısınız?		
21. Size kötü davrandıkları için öç almayı istediğiniz kişiler oldu mu?		
22. Fikirlerinizi başkalarına kabul ettirmenin güç olduğu kanısında mısınız?		
23. Çoğu zaman başkalarının aynı konuda ne karar verdiklerini öğrenme zorunluğu duyar mısınız?		
24. Hoş olmadığı için sizi uzun zamandır üzen bir yaşantınız var mı?		
25. Duyularınızı kontrol altında tutabiliyor musunuz?		
26. Güç bir durumla karşılaşacağınızı düşününce heyecanlanır terler misiniz?		
27. Görme gücünüzdeki bozukluklardan sık sık yakınır mısınız?		
28. Aileniz bireyleri ile sık sık tartışmalarınız olur mu?		
29. Beklentinizin üstünde dostluk gösteren insanlara karşı dikkatli olmaya çalışır mısınız?		
30. Dikkatinizi bir konu üzerinde toplamada çok güçlük çeker misiniz?		
31. Çoğu zaman tüm vücudunuzda bir kırıklık, halsizlik hissedermisiniz?		
32. Aileniz, onlara karşı düşünceli davrandığınız kanısında mıdır?		
33. Aileniz bireyleri genellikle birbirlerine karşı sakın davranırlar mı?		

34. Birbiri ile şakalaşan kimseler arasında olmak ister misiniz?		
35. Diğer insanlarla ilişki kurmada sizi yetenekli bulurlar mı?		
36. Genellikle karşı cinsten birisi ile çalışmaktan hoşlanır mısınız?		
37. Sahibine haber vermeden bazı şeyleri ödünç almak doğru sayılabilir mi?		
38. Kişinin toplumdaki adet ve geleneklere uyması sizce önemli midir?		
39. Kendini beğenmiş oldukları için çevrenizdeki çoğu kişileri uyarmak zorunda kaldığınız oluyor mu?		
40. Hakkınızda dedikodu yapacaklarından kuşulanır mısınız?		
41. Zararsız yalanlar söyleyerek zor durumlardan kurtulmak size kolay gelir mi?		
42. Arkadaşlarınız sizi, "eğriye eğri, doğruya doğru" diyen bir kişi olarak mı bilirler?		
43. Çevrenizdeki kişiler önemli konularda sizin görüşünüzü de öğrenmek isterler mi?		
44. Arkadaşlarınızın çoğu kadar siz de güçlü ve sağlıklı mısınız?		
45. Çevrenizdeki kişilerden kolayca hastalık kapın bir yaradılıştasınız mı?		
46. "Başaramadım" gibi bir duygudan rahatsız mısınız?		
47. Sağlığınıza çok dikkat etmek ihtiyacında mısınız?		
48. İçinde bulunduğunuz koşullardan dolayı sık sık sinirlendiğiniz olur mu?		
49. Belli etmeseniz bile çevrenizdekilere sık sık darıldığınız olur mu?		
50. Moralinizin bozulduğu ve bundan kurtulmanın çok zor olduğu zamanlar oluyor mu?		

51. Çevrenizdeki kişilerin çoğu ile arkadaşlık etmek yerine yalnız olmayı tercih eder misiniz?		
52. Tanıdıkların bulunmadığı bir çevrede sıkılganlık çeker misiniz?		
53. Ailenizdeki kişilerin bazıları size karşı çok cimri davranıyor mu?		
54. Ailenizin çoğu kez her şeye itaat etmenizi beklemeleri sizi kızdırır mı?		
55. Mutlu olacağınız sayıda ve nitelikte arkadaşlarınız var mı?		
56. Gürültülü eğlencelere katılmaktan hoşlanır mısınız?		
57. Sosyal etkinlikler sırasında başkalarını eğlendirmek size zor gelir mi?		
58. İş ve sorumluluklardan kaçmak her zaman hatalı mıdır?		
59. İnsan verdiği sözü her zaman yerine getirmeli midir?		
60. Kapılarını açık bırakan kişilerin eşyalarının çalınmasını hak ettikleri görüşüne katılır mısınız?		
61. Karşıt cinsten birisi ile birlikte olunca genellikle onun cinsiyeti ile ilgili şeyler mi düşünürsünüz?		
62. Bulduğunuz çevrede çok fazla konu-komşu dedikoduları yapılıyor mu?		
63. İnsan ilişkilerinde utangaç bir kişi misiniz?		
64. Kişileri birbirine tanıştırmak ve başkalarına tanıştırmak size kolay gelir mi?		
65. Başkaları sizi yetenekli ve cesur bulur mu?		
66. Alıngan bir kişi misiniz?		

67. Fiziki görünüşünüzden dolayı duygusal bir hassasiyetiniz var mı?		
68. Duygularınıza olan güveninizden dolayı görüşlerinizin esnek olduğu kanısında mısınız?		
69. Sık sık kabızlıktan ve mide ağrılarından şikâyetiniz olur mu?		
70. Ara sıra zihninizin ağır işlediğini hisseder misiniz?		
71. Başkalarının mutluluğunu kıskandığınız zamanlar oluyor mu?		
72. Başarmayı arzu ettiğiniz şeyleri düşünmek, onları yapmaktan daha çok haz veriyor mu?		
73. Size açık olan avantajlı durumlardan bazı kişilerin yararlanma çabasında oldukları kanısında mısınız?		
74. İstekli olduğunuz toplantı veya etkinliklere katılmanız genellikle engellenir mi?		
75. En az anlayış gördüğünüz yerin aileniz olduğunu düşündüğünüz oluyor mu?		
76. Koşulsuz olarak her insane yardım eder misiniz?		
77. Sönük geçmekte olan bir toplantıya öncülük edip canlandırmak size kolay gelir mi?		
78. Çabuk arkadaş edinen bir kişi misiniz?		
79. Ortaya çıkan fırsatlarda otobüse ücret ödmeden binmek bir şerefsizlik midir?		
80. İşlerini düze çıkarmak için pek çok kişinin yalan söylediği kanısında mısınız?		
81. Sosyal kurallardan oldukça bağımsız bir yaşantı içinde misiniz?		
82. Çevrenizdeki çoğu kişilerin politik görüşleri sizinkine ters düşer mi?		

83. Başkalarının saflığını kendi çıkarlarına kullanan kimseleri ayıplar mısınız		
84. Aileniz, sizin başarılı olduğunuz kanısında mıdır?		
85. İsteddiğiniz bir işe veya mesleğe girmenizin engellendiği oldu mu?		
86. Önemli olmayan konular yüzünden sık sık eleştirildiğiniz olur mu?		
87. Yaptığınız bir yanlışını kabul etmek size zor gelir mi?		
88. Ailenizin düşündüğü gibi olmama duygusu sizi rahatsız ediyor mu?		
89. Belirli bir nedeni olmadan duygularınız kolayca neşeden üzüntüye, üzüntüden neşeye dönüşür mü?		
90. Çevrenizdeki insanlara gerçeği kabul ettirmenin güç olduğu zamanlar olur mu?		
91. Zihninizi dolduran türlü düşünceler uykunuzu kaçırmıyor mu?		
92. Genellikle sakin ve meseleleri soğukkanlı olarak ele alan bir kişi misiniz?		
93. Zaman zaman aleyhinize çalışan insanların varlığından şüphelendiğiniz olur mu?		
94. İnsanların içinde iken bile kendinizi yalnız hissediyor musunuz?		
95. Aileniz, yeterli düzeyde başarılı olduğunuz kanısında mıdır?		
96. Akşamları eve dönüş sizi kaygılandırıyor mu?		
97. Ailenizdeki kişilerden bazılarının yakınlık ve sevginize yeterince karşılık vermediği oluyor mu?		
98. Yeni tanıştığınız bir kimse ile konuşmaktan çekinir misiniz?		

99. Çevrenizdeki insanlar çoğu zaman sizi hayal kırıklığına uğratırlar mı?		
100. Sizce geçinilmesi güç kişilere de nazik davranılmalı mıdır?		
101. Davranışınızın çevreye aykırı düşmesi sizi rahatsız eder mi?		
102. Söz dinlemeyip kendisini problemin içine atmakta ısrar eden kişiler cezalarını çekmeli midir?		
103. Bazı konularda kendi kendinizle kavga içinde misiniz?		
104. İnatçı kişilere biraz zor kullanmanın onları ikna etmede yararlı olacağı kanısında mısınız?		
105. Başkalarının mutluluğunu kıskandığınız zamanlar oluyor mu?		
106. Başkalarının sizden hoşlandığı duygusu içinde misiniz?		
107. Yeteneğinizi küçümseyip başladığınız bazı işleri yarım bıraktığınız oluyor mu?		
108. Kafesleri içinde olsa da vahşi hayvan görmekten heyecanlanır mısınız?		
109. Sizi eleştirdikleri zaman sakin kalabiliyor musunuz?		
110. Kendinizi sinirli bir kişi olarak mı görürsünüz?		
111. Üzüntülü veya heyecanlı olduğunuz zaman konuşmanızda kekemelik olur mu?		
112. Sonradan pişman olacağınız çok şeyi yaptığınız oluyor mu?		
113. Kaslarınızda bazen asabi hareketler veya tikler olur mu?		
114. Belirli bir neden yokken kendinizi son derece neşeli veya üzüntülü hissettiğiniz zamanlar olur mu?		

115. Yaşı sizden küçük olanların daha rahat bir yaşam sürdürdükleri kanısında mısınız		
116. Hoşlanmadıkları için ailenizin evde misafir etmek istemedikleri arkadaşlarınız var mı?		
117. Ailenizle aranızdaki değer yargıları ve inanç farkları nedeniyle önemli sorunlarla karşılaştığınız oluyor mu?		
118. Aileniz sizden çok fazla şeyler mi bekliyor?		
119. Kız ve erkeklerin birlikte bulunduğu durumlarda kendinizi rahat hissediyor musunuz?		
120. İnsan ilişkilerinde utangaç bir kişi misiniz?		
121. Çıkarlarını korumak için, pek doğru olmayan yollara sapanları ayıplar mısınız?		
122. Bir şeyi bulan kişiye onu saklama hakkı verilmeli midir?		
123. İnsanların inançlarında kusur etmeleri, bir diğerine bunu başkalarına yayma hakkı verir mi?		
124. Yaptığınız şeylerin yanlış anlaşılacağı kaygısı içinde misiniz?		
125. İnsanların koşulsuz olarak serbest davranmalarına izin verilse toplumun daha iyi olacağı kanısında mısınız?		
126. İçinde bulunduğunuz koşullardan dolayı sık sık sinirlendiğiniz olur mu?		
127. Arkadaşlarınız istemediğiniz bir davranışta bulunduğu zaman, çoğunlukla bunu, çekinmeden kendisine söyleyebilir misiniz?		
128. Gerçek yeteneklerinizi gösterebildiğiniz kanısında mısınız?		
129. Kendinize özgü bir plan yapmaktansa arkadaşlarınızın önerilerini uygulamak size daha kolay gelir mi?		
130. Açlık hissi duymadan yemek yediğiniz zamanlar oluyor mu?		

131. Akşama doğru ya da sabahları kendinizi çok yorgun hisseder misiniz?		
132. Ne okuduğunuzun farkında olmadan bir süre okuyup sonra dikkatinizi topladığınız olur mu?		
133. Çoğu zaman kendinizi yorgun ve halsiz hisseder misiniz?		
134. Eleştirilmek sizi çok kırar mı?		
135. Hoşlanmadığınız birisi ile karşılaşmamak için yolunuzu sık sık değiştirdiğiniz oluyor mu?		
136. Cinsel konularda kendinizi rahat hisseder misiniz?		
137. Başka bir aile veya grubun üyesi olmayı istediğiniz zamanlar olur mu?		
138. Aile bireylerinin kişisel meselelerinizi bilmek istemelerinden şikâyetçi misiniz?		
139. Aileniz karşı cinsten olan arkadaşlarınızı genellikle reddeder mi?		
140. Bulduğunuz çevrede halk tarafından sevilmeyen çok kişi var mı?		
141. Topluluk içinde tanıştığınız insanlarla çabucak kaynaşabiliyor musunuz?		
142. Uzlaşma kabul etmeyen kişilere nazik davranır mısınız?		
143. Arkadaşlarınız sizi, eğriye eğri doğruya doğru diyen bir kişi olarak mı bilirler?		
144. Saygısızlık gösterenlere aynı şekilde cevap verir misiniz?		
145. Onlara aldırmamak yerine öç almanın daha iyi olduğu kanısında mısınız?		
146. Yasalara aykırı davranmadan yasanın bir açığından yararlanmada bir sakınca görür müsünüz?		

147. Duygularınızı kontrol altında tutabiliyor musunuz?		
148. Arkadaş edinmede zorluk çekiyor musunuz?		
149. Doğru yargılarınızı bile, değerli bulmadıkları olur mu?		
150. Cesaret verilmediği zaman işlerinize devam etmek size zor gelir mi?		
151. Heyecanlı olaylar sizi karamsarlıktan kurtarır mı?		
152. İşler kötü gittiği zaman çabuk heyecanlanan bir kişi misiniz?		
153. Bazen içinizden insanlara küfretmek gelir mi?		
154. Sık sık başınız ağrır mı?		
155. Ayrıntılı konuşmadıkları için sık sık kişilerin sözlerini tekrarlatmak zorunda kalır mısınız?		
156. Bazen sevdiğiniz kişiyi kırmaktan hoşlandığınız olur mu?		
157. Sizden gelen bir neden yokken işlerinizin ters gittiği zamanlar oluyor mu?		
158. Evden kaçıp başka bir yere gitmeyi düşündüğünüz zamanlar oluyor mu?		
159. Aileniz bireylerinin hepsini denk ölçüler içinde seviyor musunuz?		
160. Evde sakin olmak için ya susmak ya da dışarı çıkmak zorunda olduğunuz zamanlar oluyor mu?		
161. Taşındığınız sorumlulukların ağırlığı sizi fazlaca hareketsiz hale getiriyor mu?		
162. Neşeli arkadaşlar arasına katılınca üzüntülerinizi unutabiliyor musunuz?		

163. Sıkışık durumlardan kurtulmak için gerçeği söylemediğiniz zamanlar olur mu?		
164. Bulunmuş olan bir eşyayı her zaman iade etmek gerekli midir?		
165. Yaşamının bir döneminde her insanın bir şeyler çalmış olabileceği görüşüne katılır mısınız?		
166. Bazı insanların mal ve mülklerini tahrip etmeyi hak ettiklerini düşündüğünüz olur mu?		
167. Size kötü davrandıkları için öç almayı istediğiniz kişiler oldu mu?		
168. Başkaları sizinle tartışmaya kalkınca hemen rahatsız olurlar musunuz?		

EK D

İLİŞKİ ÖLÇEKLERİ ANKETİ

Aşağıda yakın duygusal ilişkilerinizde kendinizi nasıl hissettiğinize ilişkin çeşitli ifadeler yer almaktadır. Yakın duygusal ilişkilerden kastedilen arkadaşlık, dostluk, romantik ilişkiler ve benzerleridir. Lütfen her bir ifadeyi bu tür ilişkilerinizi düşünerek okuyun ve her bir ifadenin sizi ne ölçüde tanımladığını aşağıdaki 7 aralıklı ölçek üzerinde 1'den 7'ye kadar puan vererek değerlendiriniz. Her ifade için ölçekteki rakamlardan yalnız bir tanesini daire içine alarak işaretleyiniz.

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7

Beni hiç tanımlamıyor. Beni kısmen tanımlamıyor. Tamamıyla beni tanımlıyor.

1) Başkalarına kolaylıkla güvenemem.

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7

Beni hiç tanımlamıyor. Beni kısmen tanımlıyor. Tamamıyla beni tanımlıyor.

2) Kendimi bağımsız hissetmem benim için çok önemli.

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7

Beni hiç tanımlamıyor Beni kısmen tanımlıyor Tamamıyla beni tanımlıyor

3) Başkalarıyla kolaylıkla duygusal yakınlık kurarım.

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7

Hiç Kısmen Tamamıyla

4) Başkalarıyla çok yakınlaşırsam incitileceğimden korkuyorum.

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7

Hiç Kısmen Tamamıyla

5) Başkalarıyla yakın duygusal ilişkilerim olmadığı sürece oldukça rahatım.

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7
Hiç Kismen Tamamıyla

6) Başkalarıyla tam anlamıyla duygusal yakınlık kurmak istiyorum.

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7
Hiç Kismen Tamamıyla

7) Yanlış kalmaktan korkarım.

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7
Hiç Kismen Tamamıyla

8) Başkalarına rahatlıkla güvenip bağlanabilirim.

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7
Hiç Kismen Tamamıyla

9) Başkalarına tam anlamıyla güvenmekte zorlanırım.

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7
Hiç Kismen Tamamıyla

10) Başkalarının bana dayanıp bel bağlaması konusunda oldukça rahatımdır.

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7
Hiç Kismen Tamamıyla

11) Başkalarının bana, benim onlara verdiğim kadar değer vermediğinden kaygılanırım.

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7
Hiç Kismen Tamamıyla

12) Kendi kendime yettiğimi hissetmem benim için çok önemli.

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7
Hiç Kismen Tamamıyla

14) Başkalarıyla yakın olmak beni rahatsız eder.

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7
Hiç Kismen Tamamıyla

15) Başkalarının bana, benim istediğim kadar yakınlaşmakta gönülsüz olduklarını düşünüyorum.

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7

Hiç

Kısmen

Tamamıyla

16) Başkalarına bağlanmamayı tercih ederim.

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7

Hiç

Kısmen

Tamamıyla

17) Başkaları beni kabul etmeyecek diye korkarım.

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7

Hiç

Kısmen

Tamamıyla

Katılımınız için teşekkürler.

Psk. Melvin Kavak

ÖZGEÇMİŞ

Melvin Kavak 1984 yılında Varna/ Bulgaristan’ da doğdu. İlk öğretimi Eczacıbaşı İlköğretim Okulunda, Liseyi Özel Saint- Joseph Fransız Lisesi’nde okudu. Üniveristeyi öncelikle İstanbul Üniversitesi, Fransızca Mütercim tercümanlık bölümünde okudu. Daha sonra Psikoloji okumak istediğini fark ederek 2009 yılında Okan Üniversitesi psikoloji bölümüne başladı. Lisans eğitiminden sonar 2013 yılında Maltepe Üniversitesi Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programında tezli yüksek lisans öğretimine başladı. Halen Mithra Psikolojik Danışmanlık Merkezi’nde Psikolog olarak çalışmalarını sürdürmektedir.